

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

Π.Μ.Σ. ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
(Πρόγραμμα Jean Monnet)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Τα όρια της «Ευρωπαϊκής Κανονιστικής Ισχύος»:
Η περίπτωση της ισραηλινο – παλαιστινιακής
διένεξης*

Φοιτήτρια: Έλλη Λαμπράκου
(Α.Μ. 1212Μ046)

Επιβλέπων καθηγητής: Δημήτρης Ν. Χρυσόχου

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2014

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία, η οποία φέρει τον τίτλο «Τα όρια της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος: Η περίπτωση της ισραηλινο – παλαιστινιακής διένεξης», εκπονήθηκε στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας κατά τη φοίτηση στο ΠΜΣ Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών – Ειδίκευση Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Πολιτική, του Παντείου Πανεπιστημίου.

Στο σημείο αυτό, επιθυμώ να εκφράσω τις ειλικρινείς και θερμές ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Χρυσόχου, για την επιστημονική του καθοδήγηση, την αμέριστη υποστήριξη και την εποικοδομητική κριτική του καθ' όλο το διάστημα εκπόνησής της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η έννοια της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος εισήχθη το 2002 από τον Ian Manners ως ένα πλαίσιο ανάλυσης του διεθνούς ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συγκροτώντας ένα ισχυρό θεωρητικό επιχείρημα για την προσέγγιση της ταυτότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο νέο μεταβεσφαιανό διεθνές περιβάλλον. Βασιζόμενη στη λογική της διάχυσης νορμών σε τρίτα μέρη, με γνώμονα την τήρηση του διεθνούς δικαίου και τη χρήση ήπιων εργαλείων εξωτερικής πολιτικής, η έννοια της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος αποτελεί πρόσφορο έδαφος για άσκηση κριτικής, λόγω της ρευστότητας που τη χαρακτηρίζει και την πολλαπλότητα ερμηνευτικών προσεγγίσεων που ενεργοποιεί. Προκειμένου να αξιολογηθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση ως διεθνής κανονιστικός δρών έχει επιλεγεί ως μελέτη περίπτωσης η εξωτερική της πολιτική ως προς την ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη, από τη διερεύνηση της οποίας προκύπτει η δυναμική αλλά και τα όρια της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος.

Λέξεις - κλειδιά

Ευρωπαϊκή κανονιστική ισχύς, εξωτερική πολιτική Ευρωπαϊκής Ένωσης, κανονιστική εξωτερική πολιτική, διεθνής κανονιστικός δρών, ήπια ισχύς, σκληρή ισχύς, Ian Manners, ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη, Κοινά Σχέδια Δράσης, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, Ένωση για τη Μεσόγειο, Συμφωνίες Σύνδεσης, εποικισμοί, Ισραήλ, Παλαιστίνη, EUBAM Rafah, EUPOL COPPS

ABSTRACT

The concept of normative power Europe was introduced in 2002 by Ian Manners, constituting a framework of analysis for EU'S international role. Normative power Europe forms a solid theoretical argument in order to define EU'S identity in the post – westphalian international world. Based in norm diffusion means, soft power foreign policy instruments and international law compliance as a safeguard mechanism, the notion of normative power Europe triggers criticism and a number of conceptual approaches due to its abstract nature. In order to assess EU as an international normative actor, the israeli – palestinian conflict has been selected as a case study, featuring the potential as well as the limits to normative power Europe.

Key words

Normative power Europe, EU foreign policy, normative foreign policy, international normative actor, soft power, hard power, Ian Manners, israeli – palestinian conflict, Joint Action Plans, European Neighborhood Policy, Union for the Mediterranean, Association Agreements, settlements, Israel, Palestine, EUBAM Rafah, EUPOL COPPS

«Το επίτευγμα της Ευρώπης είναι περισσότερο κανονιστικό παρά εμπειρικό... Είναι ίσως παράδοξο, το γεγονός ότι η ήπειρος η οποία κάποτε εξουσίαζε τον κόσμο μέσα από ιμπεριαλιστικές μορφές φυσικής επιβολής, πλέον έφτασε στο σημείο να θέτει παγκόσμια πρότυπα με κανονιστικούς όρους» (Rosecrance, 1998:22).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	9

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΩΣ ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΔΡΩΝ

1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ.....	12
1.1. Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΙΣΧΥΟΣ.....	12
1.1.1 <i>Περί ισχύος και νορμών</i>	<i>12</i>
1.1.2 <i>Περί κανονιστικότητας</i>	<i>17</i>
1.1.3 <i>Περί διάχυσης των νορμών</i>	<i>19</i>
1.2 Η ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΈΝΩΣΗΣ.....	21
1.3 Η ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗ ΒΑΣΗ ΤΗΣ ΈΝΩΣΗΣ	24
1.3.1 <i>Θεμελιώδεις νόρμες της Ένωσης.....</i>	<i>24</i>
1.3.2 <i>Νομική βάση και πεδίο εφαρμογής.....</i>	<i>26</i>
2. ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	29
2.1. ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	29
2.2 ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	31
2.3 ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	34

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΣΡΑΗΛΙΝΟ - ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΑΚΗ ΔΙΕΝΕΞΗ

3. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΝΕΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΗΣ Ε.Ε.	38
3.1 ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΝΕΞΗΣ	38
3.2 ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΗΣ Ε.Ε.....	43

4. ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΕΝΕΞΗ	46
4.1 ΠΟΛΥΜΕΡΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	47
4.1.1 Η Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία (Euro – Mediterranean Partnership, EMP).....	47
4.1.2 Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (European Neighbourhood Policy, ENP).....	49
4.1.3 Η Ένωση για τη Μεσόγειο (Union for the Mediterranean, UfM)	51
4.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ.....	52
4.3 ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ.....	55
4.3.1 EUBAM Rafah (Αποστολή συνοριακής συνδρομής της Ε.Ε. για το σημείο διέλευσης της Ράφα).....	55
4.3.2 EUPOL COPPS (Γραφείο Συντονισμού της ΕΕ για την υποστήριξη της παλαιστινιακής αστυνομίας).....	57
4.4 ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	59
5. Η ΑΝΑΣΧΕΣΗ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΣΡΑΗΛΙΝΟ – ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΑΚΗ ΔΙΕΝΕΞΗ.....	61
5.1 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	61
5.1.1 Η κοινή εξωτερική πολιτική της Ε.Ε. και οι διατλαντικές σχέσεις.....	62
5.1.2 Η Hamas και η εσωτερική διαίρεση των Παλαιστινίων	64
5.2 ΤΑ ΑΚΑΝΘΩΔΗ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	66
5.2.1 Το ζήτημα του ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου.....	66
5.2.2 Τα δημοκρατικά παράδοξα.....	70
5.2.3 Το ζήτημα των εποικισμών.....	71
ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	74
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	77

Συντομογραφίες

E.E.	Ευρωπαϊκή Ένωση
EIDHR	European Instrument for Democracy and Human Rights (Χρηματοδοτικό Μέσο για τη Δημοκρατία και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα)
ECTAO	European Commission Technical Assistance Office (Ευρωπαϊκό Γραφείο Τεχνικής Βοήθειας)
EKAX	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ENPI	European Neighbourhood Partnership Instrument (Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Γειτονίας και Εταιρικής Σχέσης)
ΕΣΑ	Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
EUBAM Rafah	European Union Border Assistance Mission (Αποστολή συνοριακής συνδρομής της Ε.Ε. για το σημείο διέλευσης της Ράφα)
EUROPOL COPPS	European Union Police Mission for the occupied Palestinian territories (Γραφείο Συντονισμού της Ε.Ε. για την υποστήριξη της παλαιστινιακής αστυνομίας)
HE	Ηνωμένα Έθνη
ΚΕΠΠΑ	Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας
ΚΠΑΑ	Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
MEDA	Mediterranean Assistance (Συνοδευτικά χρηματοδοτικά και τεχνικά μέτρα)
PEGASE	Mecanisme Palestino - Européen de Gestion et d'Aide Socio-Economique (Παλαιστινιακο-Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Διαχείρισης Κοινωνικο-Οικονομικής Βοήθειας)
PLO	Palestinian Liberation Organization (Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης)
ΣΕΚ	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
TIM	Temporary International Mechanism (Προσωρινός Διεθνής Μηχανισμός)
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (Υπηρεσία Αρωγής και Έργων του ΟΗΕ για τους Παλαιστίνιους πρόσφυγες στην Εγγύς Ανατολή)

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η αναζήτηση της ταυτότητας και του ρόλου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο διεθνές πεδίο, αποτελεί ένα εγχείρημα που έχει απασχολήσει έντονα τη διεθνή βιβλιογραφία και από το οποίο εκπορεύεται πληθώρα ερμηνευτικών προσεγγίσεων και εννοιολογικών διακρίσεων. Η συζήτηση μάλιστα γίνεται πιο ενδιαφέρουσα όταν ο διεθνής ρόλος της Ένωσης επιχειρείται να συνδεθεί με κάποια μορφή ισχύος, κάτι που έχει οδηγήσει πολλούς μελετητές του φαινομένου της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης να διαφωνούν έντονα μεταξύ τους. Τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερα, ο σχετικός διάλογος έχει αναζωογονηθεί μέσα από το εγχείρημα της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος που εισήγαγε ο Ian Manners, προσφέροντας μία δυναμική εξέλιξη στη συζήτηση, καθώς η κανονιστική ισχύς αποτελεί ένα θεωρητικό πεδίο που γεννά πολλαπλότητα ερμηνειών, χώρο για αμφισβήτηση και άσκηση κριτικής, ειδικότερα από τους νεορεαλιστές, ενώ χαρακτηρίζεται από αρκετά «τυφλά σημεία».

Η έννοια της κανονιστικής ισχύος, η οποία έχει σε μεγάλο βαθμό ταυτιστεί με την Ευρωπαϊκή Ένωση, για αυτό και συναντάται κυρίως ως ευρωπαϊκή κανονιστική ισχύς (normative power Europe – NPE), συνδέεται άρρηκτα με τη διάχυση νορμών και την εμπέδωσή τους από τρίτα μέρη, κάτι που οδηγεί σε μια «κανονικοποίηση» των διεθνών σχέσεων. Τα ερωτήματα που ανακύπτουν κατά τη διερεύνηση της έννοιας αυτής είναι πολλά και δεν επιδέχονται πάντα απόλυτες απαντήσεις: Από πού πηγάζει η κανονιστική ισχύς της Ένωσης; Με ποιους τρόπους γίνεται η διάχυση των νορμών; Ποιες είναι οι νόρμες που αποτελούν τη βάση για μια διεθνή ρύθμιση και πώς διασφαλίζεται η κανονιστική τους ποιότητα; Τι συμβαίνει όταν οι διεθνείς δρώντες έχουν διαφορετική οπτική επί των νορμών αυτών; Μπορεί ένας διεθνής δρών κανονιστικής ισχύος να επιφέρει ουσιαστικές επιδράσεις στο πεδίο των διεθνών σχέσεων; Με ποιο τρόπο διασφαλίζεται η απουσία επιβολής των νορμών αυτών κατά την άσκηση μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής; Τι συμβαίνει όταν οι νόρμες συγκρούονται μεταξύ τους; Καθώς διεισδύει κανείς βαθύτερα στην προσέγγιση της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος, οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά πολλές φορές επιβεβαιώνουν το χαρακτηρισμό της Ένωσης ως κατεξοχήν φορέα κανονιστικής ισχύος, άλλες φορές πάλι αναδεικνύουν τις σκοτεινές πλευρές της έννοιας αυτής αλλά και τις αδυναμίες της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης.

Στην παρούσα εργασία, επιχειρείται η προσέγγιση της έννοιας της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος και των όψεων που αυτή παίρνει τόσο στη θεωρία

όσο και στην πράξη, μέσα από την εξέταση της εξωτερικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην περίπτωση της ισραηλινο – παλαιστινιακής διένεξης.

Η εργασία δομείται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται μια προσπάθεια ερμηνευτικής προσέγγισης της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος μέσα από τη διερεύνηση εννοιών όπως η ισχύς και οι νόρμες, την αποτύπωση των συνθηκών που οδήγησαν στην ανάδυσή της καθώς και των κύριων χαρακτηριστικών της. Παράλληλα, επιχειρείται η εξέταση της κανονιστικής διαφορετικότητας της Ένωσης και των λόγων που έχουν οδηγήσει στην ταύτιση της έννοιας της κανονιστικής ισχύος με το υβριδικό αυτό μόρφωμα, ενώ εν συνεχεία αναλύεται η κανονιστική βάση της Ένωσης, οι νόρμες δηλαδή που συνιστούν τα ιδεολογικά της θεμέλια καθώς και το πεδίο εφαρμογής αυτών. Διερευνάται επίσης η κανονιστική ποιότητα της εξωτερικής πολιτικής σε όλες τις διαστάσεις της, δηλαδή στους στόχους που θέτει, τα μέσα που ασκεί και τις επιδράσεις που επιφέρει. Το ύφος και οι δράσεις της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα, καθώς με τη Συνθήκη της Λισαβόνας διαθέτει πλέον διεθνή νομική προσωπικότητα στο πεδίο της εξωτερικής της δράσης.

Στο δεύτερο μέρος, επιχειρείται η εξέταση της «πρακτικής πλευράς» της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος προκειμένου να διερευνηθούν οι κανονιστικές διαστάσεις της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης. Ως μελέτη περίπτωσης έχει επιλεγεί η ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη, αναδεικνύοντας ιδιαίτερα και τη δυναμική των εξωτερικών και εσωτερικών περιορισμών ως προς την αποτελεσματικότητα της εξωτερικής πολιτικής ενός διεθνούς δρώντος κανονιστικής ισχύος. Κατόπιν μιας αναδρομής της διένεξης και της θέσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διερευνώνται οι μηχανισμοί και τα εργαλεία επιρροής της ως προς την επίλυση της διένεξης, αναδεικνύοντας τα δυνατά και αδύνατα σημεία, τις απειλές και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα η Ένωση ως διεθνής κανονιστικός δρών.

Η μεθοδολογία της εργασίας βασίζεται κυρίως στην έρευνα πρωτογενών πηγών τεκμηρίωσης. Ιδιαίτερα χρήσιμα στοιχεία αντλήθηκαν από ξένη κυρίως αρθρογραφία και βιβλιογραφία, ενώ παράλληλα μελετήθηκαν σχετικά νομοθετικά κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των θεσμικών οργάνων της.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως διεθνής κανονιστικός δρών

1. Εννοιολογική προσέγγιση της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος

1.1. Η ανάδυση της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος

Ο ρόλος της Ε.Ε. στη διεθνή πολιτική αρένα και η σύνδεση του με την ιδιαίτερη φύση της, αποτελεί κυρίαρχο θέμα συζήτησης κατά τις τελευταίες δεκαετίες, έχοντας ως αποτέλεσμα την απόδοση σε αυτή διαφόρων ερμηνειών και χαρακτηρισμών. Ενδεικτικά, οι περιγραφές του μορφώματος που συνιστά η Ε.Ε., ως προς το διεθνή της ρόλο ποικίλλουν, καθώς άλλοτε χαρακτηρίζεται ως «Καντιανός παράδεισος»¹, άλλοτε ως «διαμεσολαβητής υπό εξαφάνιση»² και άλλοτε ως ένας «οικονομικός γίγαντας, πολιτικός νάνος και στρατιωτικό σκουλήκι»³. Για ορισμένους θεωρητικούς ωστόσο, η φύση της Ε.Ε. υπερβαίνει αυτούς τους χαρακτηρισμούς και αποτελεί αντικείμενο ανάλυσης από μία διαφορετική σκοπιά, ίσως περισσότερο αξιολογική, με την Ένωση να γίνεται αντιληπτή ως ένας δρών που λειτουργεί διαχέοντας νόρμες σε τρίτα μέρη (Metreveli,2011:1). Πρόκειται για την έννοια της κανονιστικής ισχύος, η οποία έχει συνδεθεί σχεδόν αποκλειστικά με την Ε.Ε. ως φορέα της.

1.1.1 Περί ισχύος και νομών

Προκειμένου να προβεί κανείς στη διερεύνηση της έννοιας της κανονιστικής ισχύος είναι σκόπιμο να προσδιοριστούν αρχικά οι έννοιες της ισχύος και των νομών, εγχείρημα αρκετά δυσχερές λόγω της πολλαπλότητας των ερμηνειών που ενεργοποιούν οι έννοιες αυτές. Επιλέγοντας κάποιους από τους ορισμούς, ως νόρμες μπορούν να περιγραφούν τα «πρότυπα που στόχο έχουν την κωδικοποίηση της συμπεριφοράς των δρώντων μέσα από την από κοινού υιοθέτηση αρχών, με σκοπό τη δημιουργία συλλογικών αξιών και την απαγόρευση συγκεκριμένων συμπεριφορών σε

¹ Βλ. σχετικά σε Kagan (2004).

² Πρόκειται για την έννοια του «vanishing mediator», σύμφωνα με την οποία η Ε.Ε. λειτουργεί ως ένα αντισυστημικό στοιχείο που μεσολαβεί για την είσοδο σε μια νέα μεταβεσφαλιανή εποχή, οπότε και η ίδια σταδιακά θα καθίσταται λιγότερο και όχι περισσότερο ισχυρή, καθώς η επιδιωκόμενη αλλαγή θα έχει πλέον επέλθει. Βλ. σχετικά σε Manners, (2006:173-174).

³ Βλ. σχετικά σε Eyskens, (1991), διαθέσιμο σε: <http://www.nytimes.com/1991/01/25/world/war-in-the-gulf-europe-gulf-fighting-shatterseuropeans-fragile-unity.html>.

σειρά τομέων πολιτικής» (Laïdi,2008:5). Αναφορικά με την ισχύ, για τον Nye, αυτή αφορά «στην ικανότητα να επηρεάζει κανείς τη συμπεριφορά των άλλων για να επιτυγχάνει τα αποτελέσματα που επιθυμεί». Μέσα από τους ορισμούς αυτούς, διαφαίνεται η συμπληρωματικότητα νορμών και ισχύος, καθώς αποτελούν εξίσου μέσα άσκησης επιρροής επί της συμπεριφοράς τρίτων (Kugal,2012).

Το ζήτημα του τύπου ισχύος που διαθέτει η Ε.Ε., έχει επίσης απασχολήσει τη συζήτηση για το διεθνή της ρόλο, όπου της έχουν αποδοθεί οι χαρακτηρισμοί άλλοτε του φορέα πολιτικής ισχύος (civilian power)⁴, άλλοτε της ήπιας ισχύος (soft power)⁵ και πιο πρόσφατα της κανονιστικής ισχύος (normative power)⁶. Σε κάθε περίπτωση βέβαια, οι παραπάνω προσεγγίσεις περί ισχύος είναι στενά συνδεδεμένες και μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά. Η πολιτική ισχύς, περιλαμβάνει σε σημαντικό βαθμό το στοιχείο της κανονικοποίησης των διεθνών σχέσεων, της διαχείρισής τους δηλαδή μέσα από μηχανισμούς συμβατικών σχέσεων. Αντίστοιχα, η ήπια ισχύς σχετίζεται με μορφές εξωτερικής πολιτικής οι οποίες ασκούνται σε ένα θεσμοποιημένο διεθνές περιβάλλον, καθώς θεμελιώνονται στην οικοδόμηση θεσμών διεθνούς συνεργασίας ενώ βασίζονται σε ήπια εργαλεία εξωτερικής πολιτικής, όπως είναι η πειθώς (Tocci,2008:1). Σημειώνεται ωστόσο, ότι μέχρι και σήμερα, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να βρεθεί ένας ακριβής ορισμός των τύπων αυτών ισχύος, γεγονός που δεν προκαλεί εντύπωση, λόγω της ρευστότητας των εννοιών αυτών και των ποικίλων θεωρητικών πρισμάτων υπό τα οποία μπορούν να ιδωθούν (Sjursen,2006:236).

Μία από τις πιο ενδιαφέρουσες και εξελιγμένες συζητήσεις, εστιάζει στην ιδέα της κανονιστικής ισχύος. Με ένα πρωτοποριακό άρθρο του το 2002, ο Ian Manners, επιχειρηματολόγησε ότι ως ένας μεταβεσφαλιανός δρων, η Ε.Ε. διαδραματίζει ένα μοναδικό ρόλο στη διάχυση νορμών και την μετέπειτα οικουμενικοποίησή τους. Πιο συγκεκριμένα, η παρέμβαση του Manners παρείχε νέα ώθηση για μια πιο εξειδικευμένη συζήτηση επί του ζητήματος του ρόλου της Ε.Ε. (Merlingen,2007:435), περιγράφοντας την τελευταία ως ένα δρώντα εξωτερικής πολιτικής που «στοχεύει στη διαμόρφωση, τη διάχυση, την εμπέδωση και κατά συνέπεια στην κανονικοποίηση των προτύπων, των κανόνων και των αξιών που

⁴ Βλ. σχετικά για μια προσέγγιση της έννοιας της πολιτικής ισχύος σε Duchêne (1972).

⁵ Βλ. σχετικά για μια προσέγγιση της έννοιας της ήπιας ισχύος σε Nye (2004).

⁶ Βλ. σχετικά για μια προσέγγιση της έννοιας της κανονιστικής ισχύος σε Manners (2002).

ρυθμίζουν τα διεθνή ζητήματα, μέσα πάντα από τη χρήση μη καταναγκαστικών μέσων πολιτικής» (Tocci,2008:2). Με τον τρόπο αυτό, «η κανονιστική ισχύς της Ε.Ε. συνίσταται στην ικανότητά της να διαμορφώνει αντιλήψεις και πεποιθήσεις περί του «κανονικού» στις διεθνείς σχέσεις, οι οποίες ευθυγραμμίζονται με τη δική της μοναδική κανονιστική βάση, η οποία με τη σειρά της πηγάζει από τη *suí generis* φύση της» (Merlingen,2007:437). Κατά συνέπεια, η Ένωση, κατορθώνει να αγνοεί ή ακόμα να υπερβαίνει τις βεσφαλιανές συμβάσεις, διαχέοντας στο διεθνές πεδίο οικουμενικές αξίες, όπως η ειρήνη, οι δημοκρατικές αρχές, το κράτος δικαίου, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η τήρηση του διεθνούς δικαίου.

Η έννοια αυτή της κανονιστικής ισχύος, συνδεδεμένη με το χαρακτήρα της Ε.Ε. ως φορέα προώθησης και διάχυσης νομών⁷ και αξιών, ενεργοποίησε μια συζήτηση για το διεθνή ρόλο της Ένωσης εκτοπίζοντας σημαντικά την έννοια του κράτους από το επίκεντρο του ενδιαφέροντος, το οποίο και μονοπωλούσε μέχρι τότε. Κρίσιμο στοιχείο για την ανάδυση αυτή της έννοιας της κανονιστικής ισχύος στο πεδίο των διεθνών σχέσεων, αποτέλεσαν οι εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον από τη δεκαετία του '90 και έκτοτε, οι οποίες οδήγησαν σε μία επανεξέταση της δυναμικής της στρατιωτικής και της πολιτικής ισχύος ως προσδιοριστικές της εξωτερικής πολιτικής των κρατών (Manners,2002:236).

Με λίγα λόγια, «το κεντρικό επιχείρημα για την σηματοδότηση της έννοιας της κανονιστικής ισχύος είναι ότι υφίσταται ένας τύπος διεθνούς δράσης, ο οποίος περιγράφεται με τον όρο αυτό και ο οποίος συνίσταται κυρίως στη χρήση εργαλείων όπως αυτά της πειθούς, του διαλόγου, της επιχειρηματολογίας, της διαβούλευσης, έχοντας πάντα ως γνώμονα νόρμες και αξίες, τις οποίες οι υπόλοιποι δρώντες αντιμετωπίζουν ως κατέχουσες οικουμενική εμβέλεια, κύρος και νομιμότητα τέτοια, που κατορθώνει να διαπερνά τις στενές επιδιώξεις των εθνικών συμφερόντων» (Manners,2013b).

⁷ Όσον αφορά την έννοια των νομών, αυτές προσεγγίζονται και από κοινωνιολογική σκοπιά, ως «συλλογικές προσδοκίες για μια αναμενόμενη, ορθή συμπεριφορά». Από την άλλη, μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας προσεγγίζει τις νόρμες ως συνδεδεμένες στενά με την έννοια της ηθικής. «Το κανονιστικό στοιχείο στην περίπτωση αυτή, τείνει να ταυτίζεται με ποιότητες εγγενείς με την ανθρώπινη κατάσταση την οποία η Ένωση έχει ηθική υποχρέωση να σεβαστεί και να υπερασπιστεί στην παγκόσμια πολιτική. Σε αυτή την παράδοση σκέψης, ο όρος «νόρμα» αποτελεί μια αρκετά συγγενική έννοια με τον όρο «νομοποίηση» (Merlingen,2007:439).

Η ιδέα της κανονιστικής ισχύος ωστόσο δεν είναι κάτι το νέο, καθώς διατρέχοντας τη συζήτηση περί ισχύος, ο Carr⁸ είχε ήδη προβεί σε διάκριση ανάμεσα στην οικονομική ισχύ, στη στρατιωτική ισχύ και στην ισχύ επί της γνώμης (power over opinion), μια μορφή ισχύος που υπήρξε ως ένα βαθμό, πρόδρομος της κανονιστικής ισχύος (Manners,2002:237). Αναφορικά με την ισχύ επί της γνώμης, σημειώνεται ότι για τον Carr, οι μηχανισμοί της προπαγάνδας και της ρητορικής αποτελούσαν αναγκαία στοιχεία εξωτερικής πολιτικής, ενώ ο Morgenthau⁹ ανέπτυξε την ιδέα αυτή ένα βήμα πιο πέρα, ισχυριζόμενος ότι «η εξωτερική πολιτική είναι ένας αγώνας για την κατάκτηση του νου των ανθρώπων και οποιαδήποτε τέτοια κατάκτηση αποτελεί μια νίκη πολύ περισσότερο ολοκληρωμένη από οποιαδήποτε στρατιωτική κατάκτηση» (Fiott,2011:3).

Ωστόσο, ένας από τους βασικούς προβληματισμούς που ανακύπτει κατά την αξιολόγηση της πολιτικής και της στρατιωτικής ισχύος της Ένωσης, είναι ότι «εστιάζουν στην ομοιότητα που η τελευταία έχει με ένα κράτος, προβαίνοντας έτσι σε ενδεχομένως ακατάλληλες συγκρίσεις, ενώ από την άλλη, η διερεύνηση της κανονιστικής ισχύος της Ε.Ε. ξεπερνά τα συνδεδεμένα με το κράτος χαρακτηριστικά, επιχειρώντας μια μεταβεσπφαλιανή προσέγγιση περί του διεθνούς ρόλου των δρώντων. Περαιτέρω, η θεωρία της κανονιστικής ισχύος, επιχειρεί μία ανάλυση η οποία εστιάζει περισσότερο στη δυναμική γνωσιακών διαδικασιών και όχι τόσο σε μια εμπειρική αποτύπωση θεσμών και πολιτικών» (Manners,2002:239-240).

Προτού προβεί όμως κανείς σε μια περαιτέρω ανάλυση της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος, σκόπιμη κρίνεται η αποτύπωση των κύριων χαρακτηριστικών λοιπών μορφών ισχύος¹⁰ που αναφέρθηκαν παραπάνω, της στρατιωτικής και της πολιτικής, οι οποίες κυριαρχούσαν στην ερμηνεία της εξωτερικής πολιτικής διεθνών

⁸ Βλ. περισσότερα για τη διάκριση ανάμεσα σε μορφές ισχύος σε Carr (1962).

⁹ Βλ. σχετικά σε Morgenthau (1978).

¹⁰ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέταση της ιστορικής εξέλιξης της έννοιας της «τριαδικότητας της ισχύος». Ήδη από το 1914, ο Weber ανέφερε ότι οι κυρίαρχες δυνάμεις χρησιμοποιούν τρία μέσα για να διατηρήσουν την κυριαρχία τους: τη φυσική βία, την υλική ανταμοιβή και την κοινωνική τιμή. Στο έργο του ο Etzioni, το 1961, πρότεινε μία τριπλή τυπολογία μέσων εξωτερικής πολιτικής: τον εξαναγκασμό, τη χρηστική ισχύ και την κανονιστική ισχύ. Το 1989, ο Johan Galtung μίλησε για τρεις κλασικές μορφές ισχύος: το καρότο, το μαστίγιο και τις ιδέες, δηλαδή: εξαναγκασμός, ανταμοιβή και κανονιστική ισχύ. Μία τέτοια προσέγγιση περί διάκρισης μορφών ισχύος, συμβάλλει στο να ξεπεραστούν διχοτομίες περί πολιτικής / στρατιωτικής ισχύος, σκληρής/ήπιας ισχύος, Kant/Hobbes ή Αφροδίτη / Άρης (Manners,2013a:310).

δρώντων, κατανοώντας με αυτό τον τρόπο καλύτερα και τη διαφορετικότητα της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος.

Η έννοια της πολιτικής ισχύος¹¹, από την οποία ως ένα βαθμό γεννήθηκε η ιδέα της κανονιστικής ισχύος, θεμελιώνεται στις ακόλουθες συνιστώσες: την δύναμη των δρώντων σε οικονομικούς όρους προκειμένου για την επίτευξη των εθνικών συμφερόντων, την επιλογή της διπλωματικής συνεργασίας και τη διαχείριση των διεθνών ζητημάτων στα πλαίσια διεθνώς οργανωμένων θεσμών (Bull,1982).

Στο σημείο αυτό σημειώνεται, ότι την έννοια αυτή της πολιτικής ισχύος, επέκρινε ο Hedley Bull¹² το 1982 λόγω της αναποτελεσματικότητάς της εξαιτίας της ανεπάρκειάς της σε στρατιωτικούς όρους, προτείνοντας την ενίσχυση της τότε Κοινότητας σε επίπεδο ασφάλειας και άμυνας (Stivachtis,2007:42). Η ΚΠΑΑ πράγματι φιλοδοξούσε να αποτελέσει ένα τέτοιο αντιστάθμισμα, οδηγώντας αρκετούς όμως να ασκήσουν κριτική, θεωρώντας ότι με τον τρόπο αυτό αποδυναμώθηκε ο διακριτός διεθνής ρόλος της Ένωσης ως δύναμη πολιτικής ισχύος, ενώ παράλληλα επανέφερε στη συζήτηση κρατικοκεντρικές προσεγγίσεις (Manners,2002:237). Σε κάθε περίπτωση, ένας διεθνής δρων μπορεί να χαρακτηρίζεται από μία σύνθεση διαφορετικών τύπων ισχύος¹³ σε ποικίλους βαθμούς και εντάσεις, δίχως αυτές να αλληλοαποκλείονται (Diez,2005:616).

Ως προς την αξία του επιχειρήματος της κανονιστικής ισχύος, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το ότι οι θεωρίες περί στρατιωτικής και πολιτικής ισχύος μοιράζονται σε μεγάλο βαθμό περισσότερες κοινές παραδοχές από όσες φαντάζεται κανείς αρχικά. Πιο συγκεκριμένα, και οι δύο προσεγγίσεις, πηγάζουν από την αφετηρία μιας πολύ συγκεκριμένης «ψυχρής» φύσης των διεθνών σχέσεων κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, στα πλαίσια της επικράτησης του δόγματος της

¹¹ Βλ. σχετικά για τα χαρακτηριστικά της πολιτικής ισχύος σε Twitchett (1976) και σε Maull (1990).

¹² Βλ. σχετικά σε Bull (1982).

¹³ Για τον Manners, ακόμα και η στρατιωτικοποίηση της Ε.Ε. δεν οδηγεί απαραίτητα στην εξαφάνιση της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος. Ωστόσο, οι διαδικασίες στρατιωτικοποίησης που προβλέπονται από την ΕΣΑ αποτελούν ως ένα βαθμό απειλή για τις κανονιστικές αξιώσεις της Ένωσης ιδιαίτερα στην μετά την 11^η Σεπτεμβρίου εποχή. Συγκεκριμένα, καθώς η Ένωση αποκτά περισσότερη στρατιωτική ικανότητα αυξάνεται το ενδεχόμενο να μπει στον πειρασμό να χρησιμοποιήσει μεσοπρόθεσμα στρατιωτικά μέσα, παρά να βασιστεί σε μακροπρόθεσμα μέσα αποτροπής και μετασχηματισμού συγκρούσεων. Παρομοίως, η χρήση από την Ένωση στρατιωτικού προσωπικού σε επιχειρήσεις διατήρησης ειρήνης ενέχει τον κίνδυνο να μετασχηματιστούν αυτές σε αποστολές οικοδόμησης ειρήνης, όπου γίνεται χρήση άλλου τύπου επιχειρησιακών τακτικών, οδηγώντας σε μια ενδεχομένως πιο βίαιη παρουσία (Manners,2006:183,194).

«realpolitik» (Leinonen,2012), επικεντρώνοντας στην βεστφαλιανή φύση του έθνους – κράτους, στη σημασία της «σκληρής ισχύος» για την προώθηση των εθνικών συμφερόντων και στην επιδίωξη της διατήρησης του status quo. Με τον τρόπο αυτό, και οι δύο εστιάζουν στην άμεση, παραδοσιακή, «φυσική» ισχύ, απλά υπό διαφορετικό πρίσμα. Ο Hedley Bull από τη μια, τόνιζε τη σημασία των συμβατικών δυνάμεων και της δυνατότητας πυρηνικής αποτροπής, ενώ ο Duchêne από την πλευρά του εστίαζε στη σημασία της οικονομικής ισχύος, προς επίτευξη πάντα των εθνικών συμφερόντων (Manners,2002:238).

Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ψυχρός Πόλεμος έληξε περισσότερο λόγω της κατάρρευσης συγκεκριμένων ιδεών, αξιών και νομών που επικρατούσαν, οι οποίες είχαν κατά κανόνα ως κύριο συστατικό τους την έννοια της επιδίωξης της επιβολής (Roberts,2011:148) και δεν αποτέλεσαν αποκλειστική συνέπεια των μεταβολών στους συσχετισμούς ισχύος όπως θα ανέμενε κανείς βάσει των θεωριών της στρατιωτικής ή και της πολιτικής ισχύος. Κατ' επέκταση, μια καλύτερη κατανόηση του ρόλου της Ένωσης στη διεθνή αρένα, μπορεί να αποκτηθεί μέσα από την εξέταση της επιρροής που μπορεί να επιφέρουν οι νόρμες και οι ιδέες, με άλλα λόγια, μέσα από το επιχείρημα της κανονιστικής ισχύος.

Προκειμένου λοιπόν να εμπεδωθεί η έννοια της κανονιστικής ισχύος και παράλληλα ο ρόλος της Ένωσης στο διεθνές σκηνικό μέσα από το κανονιστικό αυτό πρίσμα, θα πρέπει κανείς να απομακρυνθεί από την εστίασή του στο κλασικό πλέον δίπολο στρατιωτική - πολιτική ισχύς, ή ήπια ισχύς – σκληρή ισχύς¹⁴, ώστε να κατορθώσει να αναλογιστεί μια νέα μορφή επιρροής, η οποία θεμελιώνεται στον ιδεολογικό αντίκτυπο που μπορεί να επιφέρει ένας διεθνής δρών (Manners,2002:238-239).

1.1.2 Περί κανονιστικότητας

Έχοντας παρουσιάσει τα κύρια στοιχεία του επιχειρήματος περί κανονιστικής ισχύος και τις κύριες συνιστώσες αυτής, κρίσιμο είναι να διερευνηθεί η ακριβής

¹⁴ «Στα πλαίσια της επανεξέτασης της φύσης της ισχύος, είναι σημαντικό να ξεπεραστούν παλιές διχοτομίες, όπως το δίλημμα «σκληρή ισχύς έναντι ήπιας ισχύος», κάτι που απαιτεί την επανεισαγωγή μιας ιδεολογικής διάστασης η οποία παίρνει τη μορφή της κανονιστικής ισχύος. Κάτι τέτοιο κρίνεται απαραίτητο, καθώς στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, δραστηριοποιούνται νέοι παγκόσμιοι δρώντες, όπως διεθνικά κινήματα, περιφερειακοί οργανισμοί, αναδυόμενες οικονομίες, οι οποίοι ξεπερνούν την παραδοσιακή περί ισχύος συζήτηση όπου τα χαρακτηριστικά του βεστφαλιανού κράτους αποτελούσαν το επίκεντρο κατά τη διερεύνηση της εξωτερικής πολιτικής των διεθνών δρώντων» (Manners,2013a:305).

ερμηνεία που παίρνει ο όρος της κανονιστικότητας στο πεδίο των διεθνών σχέσεων. Αρχικά επισημαίνεται ότι ο όρος κανονιστικός αποτελεί μια έννοια στην οποία μπορεί να αποδοθεί περιεχόμενο είτε ουδέτερο είτε μη ουδέτερο. Για τον Manners, ως κανονιστικό χαρακτηρίζεται εκείνο που θεωρείται «κανονικό» στις διεθνείς σχέσεις, αναδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο περισσότερο τη «λογική μιας προτυποποιημένης ρύθμισης των διεθνών ζητημάτων και την προσδοκία της μη απόκλισης από αυτή, παρά μία ηθική ή αξιολογική επιταγή». Υπό μία τέτοια ερμηνεία ωστόσο, η δυναμική των νορμών και των αξιών φαίνεται να υποχωρεί υπέρ της παραδοσιακής ισχύος, καθώς θα είναι οι ισχυροί διεθνείς παίκτες εκείνοι που θα είναι σε θέση να καθορίσουν την «κανονική» συμπεριφορά στο διεθνές πεδίο. Μία τέτοια θεώρηση, θα οδηγούσε αναπόφευκτα στο συμπέρασμα, ότι το σύνολο των «μεγάλων» παικτών του διεθνούς συστήματος, διαθέτουν κανονιστικές εξωτερικές πολιτικές. Για το λόγο αυτό, διερευνώντας κανείς τις διαστάσεις της κανονιστικής ισχύος, κρίνεται σκόπιμο να αποβάλλει αρχικά μια ηθικά «ουδέτερη» θεώρηση αυτής (Tocci,2008:4).

Η παραπάνω παρατήρηση οδηγεί στην υιοθέτηση μιας «μη ουδέτερης» προσέγγισης περί κανονιστικότητας, η οποία και απαντάται περισσότερο στη βιβλιογραφία. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση οφείλει κανείς «να αποφύγει την παγίδα που έχει στοιχειώσει μεγάλο μέρος της συζήτησης αναφορικά με την εξωτερική πολιτική της Ε.Ε.: την υποκειμενικότητα και την υποτιθέμενη καθολικότητα των νορμών της. Ουσιαστικά, πίσω από το χαρακτηρισμό μιας εξωτερικής πολιτικής ως «καλής» ή «ηθικής» ελλοχεύει ο κίνδυνος ιμπεριαλιστικών τάσεων¹⁵ οι οποίες δικαιολογούνται στη βάση της καθολικότητας των αξιών και νορμών, γεγονός που θα οδηγούσε επίσης σε μία ερμηνεία περί κανονιστικότητας βασισμένη σε συσχετισμούς ισχύος. Για το λόγο αυτό, κρίνεται αναγκαίο να σταθμιστεί ένα αντικειμενικό στοιχείο από τη μία, αυτό της καθολικότητας νορμών και αξιών αλλά και της «υποκειμενικότητας» των συμφερόντων από την οποία εκπορεύονται»¹⁶ (Tocci,2008:4,5). Διαφορετικά, «θα ήταν ιδιαίτερα προβληματικό να υπονοηθεί ότι η Ένωση είναι μία «δύναμη καλού» δίχως τη θέση αξιολογικών

¹⁵ Ενδεικτικά αναφέρεται η «la mission civilisatrice» των ευρωπαϊκών αποικιοκρατικών δυνάμεων, η οποία διακήρυττε τις αρετές του ελεύθερου εμπορίου, του χριστιανισμού και της επιστήμης, που θα συνέβαλαν στην ειρήνη και τον «εκπολιτισμό» του υπόλοιπου κόσμου (Tocci,2008:4).

¹⁶ Βλ. σχετικά σε Luccarelli & Manners (2006).

κριτηρίων που θα καθιστούσαν δυνατή τη θεμελίωση, ή την απόρριψη ενός τέτοιου ισχυρισμού» (Sjursen,2007:235). Ως μέτρο και οδηγός κανονιστικότητας, έχει επιλεγεί από το σύνολο σχεδόν της σχετικής βιβλιογραφίας, η τήρηση του διεθνούς δικαίου, ζήτημα που αναλύεται σε παρακάτω κεφάλαιο κατά τη διερεύνηση της κανονιστικότητας της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης.

1.1.3 Περί διάχυσης των νορμών

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η πεμπτουσία της θεωρίας περί κανονιστικής ισχύος, είναι η διάχυση νορμών και η μετέπειτα υιοθέτησή τους από τρίτα μέρη. Σύμφωνα με τον Manners, η διάχυση αυτή πραγματοποιείται μέσα από έξι μηχανισμούς: τη μετάδοση (contagion), την πληροφοριακή διάχυση (informational diffusion), τη διαδικαστική διάχυση (procedural diffusion), τη μεταβίβαση (transference), την ανοικτή διάχυση (open diffusion) και το πολιτιστικό φίλτρο (cultural filter). (Manners,2002&Manners,2013)¹⁷.

Η διάχυση μέσω της μετάδοσης, η οποία ως διαδικασία προσομοιάζει στο ήπιο εργαλείο της μίμησης, συνίσταται στην «ακούσια διάχυση ιδεών από την Ε.Ε. σε άλλους πολιτικούς δρώντες» μέσω του παραδειγματισμού. Καθώς η Ε.Ε. αναπτύσσει τις πολιτικές της, οι λοιποί διεθνείς δρώντες τείνουν να μιμούνται το ύφος της εξωτερικής της δράσης και να τη λαμβάνουν ως πρότυπο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα διάχυσης μέσω μετάδοσης αποτελούν προσπάθειες περιφερειακής ολοκλήρωσης, όπως είναι η MERCOSUR¹⁸ και η ASEAN¹⁹, οι οποίες εμπνεύστηκαν από το ευρωπαϊκό μοντέλο ολοκλήρωσης (Manners,2013a:315).

Η μεταβίβαση αποτελεί έναν περισσότερο εκούσιο μηχανισμό, και «λαμβάνει χώρα όταν η Ε.Ε. προβαίνει σε ανταλλαγές αγαθών, εμπορίου, βοήθειας ή τεχνικής βοήθειας με τρίτα μέρη, μέσα από οικονομικά ή ουσιαστικά μέσα». Στις περιπτώσεις αυτές η Ε.Ε. εμπλέκεται στη μεταβίβαση πόρων, τόσο υλικών όσο και άυλων. Ο

¹⁷ Η ιδέα της διάχυσης νορμών στις διεθνείς σχέσεις πηγάζει από το έργο των Whitehead, L. (1996), *The International Dimension of Democratization: Europe and the Americas*, Oxford University Press και Kinnvall, C. (1995), *Cultural Diffusion and Political Learning: the Democratization of China*, Lund University Press.

¹⁸ Πρόκειται για την Κοινή Αγορά του Νότου (Mercado Comun del Sur) ανάμεσα σε χώρες της Λατινικής Αμερικής.

¹⁹ Πρόκειται για την Ένωση Χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας (Association of Southeast Asian Nations, ASEAN).

μηχανισμός αυτός γίνεται πιο ορατός μέσα από τις συμφωνίες με τρίτα μέρη που εμπριέχουν ρήτρες αιρεσιμότητας (Kugal,2012&Manners,2002).

Η πληροφοριακή διάχυση νορμών κινείται μέσα από τη λογική της στρατηγικής της επικοινωνίας, που διαθέτει μεγάλο εύρος και επιδιώκει να επιφέρει ιδεολογικό αντίκτυπο. Ενδεικτικά αναφέρονται οι πολιτικές πρωτοβουλίες της Ένωσης, τα Συμπεράσματα της Προεδρίας κλπ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα πληροφοριακής διάχυσης αποτελεί η ΕΣΑ του 2003, η οποία προώθησε σημαντικά την πολυμερή συνεργασία στα πλαίσια διαχείρισης ζητημάτων ασφαλείας (Manners,2002:244&Manners,2013a:316).

Η διαδικαστική διάχυση νορμών λαμβάνει χώρα μέσα από τη σύναψη συμβατικών σχέσεων ανάμεσα στην Ε.Ε. και τρίτα μέρη, όπως για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και οι Συμφωνίες Σύνδεσης. Οι σχέσεις που έχει αναπτύξει η Ένωση με τρίτες χώρες στο πλαίσιο αυτό, περιλαμβάνουν στοιχεία και ρήτρες με αναφορά στον κανονιστικό χαρακτήρα της, όπως είναι η τήρηση του διεθνούς δικαίου και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η ανοικτή διάχυση νορμών ενεργοποιείται ως το αποτέλεσμα της φυσικής παρουσίας της Ε.Ε. σε τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) και οι αντιπροσωπείες της καθώς και η παρουσία Προέδρων των οργάνων της Ένωσης και του Υπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ. Η ανοικτή διάχυση βασίζεται σημαντικά στην ανταλλαγή ιδεών, στο διάλογο και τη διαπραγμάτευση, όπως προκύπτει μέσα από μια σειρά διαύλων διπλωματίας και σχετικών εξωτερικών δράσεων.

Τέλος, το πολιτιστικό φίλτρο βασίζεται στη διάδραση ανάμεσα στη θεμελίωση της γνώσης και τη δημιουργία κοινωνικών και πολιτικών ταυτοτήτων από τα υποκείμενα της διάχυσης των νορμών. Το πολιτιστικό φίλτρο περιλαμβάνει έναν αριθμό μηχανισμών ενεργοποίησης ταυτοτήτων, όπως ο διάλογος. Δύο όψεις που εξυπηρετούν ως παραδείγματα του πολιτιστικού αυτού μηχανισμού διάχυσης νορμών στην πράξη, αποτελούν οι διαπραγματεύσεις για την αλλαγή του κλίματος και τη βιοποικιλότητα (Manners,2002:244&Manners,2013a:317-318).

Στη λογική των παραπάνω μηχανισμών, μπορεί να διακρίνει κανείς την κεντρική ιδέα του Nye για την ήπια ισχύ²⁰: «την ικανότητα να παίρνεις αυτό που θες μέσα από την προσέλκυση παρά από τον εξαναγκασμό ή τις πληρωμές, αναδεικνύοντας την έλξη που μπορεί να ασκεί ο πολιτισμός, οι ιδέες και οι πολιτικές μιας χώρας» (Kugala,2012&Manners,2002).

Έχοντας παρουσιάσει τα κυρίαρχα στοιχεία της κανονιστικής ισχύος καθώς και τους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους πραγματοποιείται η διάχυση των νορμών, στο παρακάτω κεφάλαιο εξετάζονται τα στοιχεία που οδήγησαν στην ταύτιση, σε μεγάλο βαθμό, της Ε.Ε. ως αποκλειστικού φορέα κανονιστικής ισχύος, με στόχο να αποτυπωθεί η κανονιστική διαφορετικότητα της τελευταίας σε σχέση με τους υπόλοιπους διεθνείς δρώντες.

1.2 Η κανονιστική διαφορετικότητα της Ένωσης

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η κανονιστική ισχύς έχει ως κυρίαρχη συνιστώσα της τη διάχυση νορμών, αναρωτιέται κανείς για ποιο λόγο η έννοια αυτή έχει συνδεθεί τόσο στενά, σχεδόν αποκλειστικά με την Ε.Ε. Με άλλα λόγια είναι τόσο διαφορετική η Ένωση ώστε να αντιπροσωπεύει μια κανονιστική δύναμη; Πολλοί είναι εκείνοι που ισχυρίζονται ότι η Ένωση προωθεί τις αποδεκτές από την ίδια νόρμες με έναν τρόπο που δε διαφέρει θεμελιωδώς από τη δράση των ιστορικών αυτοκρατοριών, των αποικιοκρατικών δυνάμεων ή των σύγχρονων ισχυρών δυνάμεων.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ένα μέρος της απάντησης στο παραπάνω ερώτημα, σχετίζεται με την υιοθέτηση της «μη ουδέτερης» ερμηνείας περί κανονιστικότητας. Πιο συγκεκριμένα, η Ένωση έχει υιοθετήσει νόρμες, οι οποίες κατοχυρώνονται θεσμικά σε οικουμενικό επίπεδο, προωθώντας μια «κανονικοποίηση» των διεθνών σχέσεων, βασισμένη θεμελιωδώς στην τήρηση του διεθνούς δικαίου και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ωστόσο, η προώθηση τέτοιου είδους νορμών, θα μπορούσε θεωρητικά να πραγματοποιηθεί και από άλλους διεθνείς δρώντες. Στην περίπτωση της Ένωσης, το σημαντικότερο ίσως στοιχείο της κανονιστικής της διαφορετικότητας και μοναδικότητας παράλληλα, προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από τα στοιχεία εκείνα που συνθέτουν το *sui generis*

²⁰ Βλ. σχετικά σε Nye (2004).

χαρακτήρα της. Πρόκειται για το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο αυτή γεννήθηκε και διαμορφώθηκε, την υβριδική πολιτειότητα που τη χαρακτηρίζει καθώς και την ιδιαίτερη πολιτικο - οικονομική και συνταγματική της υφή (Manners,2013& Manners,2002).

Πιο συγκεκριμένα, η Ένωση δημιουργήθηκε στα πλαίσια ενός μεταπολεμικού περιβάλλοντος όπου τα κράτη της Ευρώπης είχαν δεσμευτεί να «συγκεντρώσουν από κοινού τις δυνάμεις τους για να διατηρήσουν και να ενδυναμώσουν την ειρήνη και την ελευθερία»²¹, παράμετροι που διαμόρφωσαν ήδη από αρκετά νωρίς τον κανονιστικό χαρακτήρα της, μέσα δηλαδή από την προσήλωση σε οικουμενικές αξίες (Manners,2002:240).

Στο πλαίσιο αυτό, η Ένωση εξελίχθηκε σε ένα υβριδικό σύστημα υπερεθνικών και διεθνικών μορφών διακυβέρνησης το οποίο υπερβαίνει την παραδοσιακή βεσφαλιανή λογική περί ισχύος και κυριαρχίας²² (Tutuianu,2013:43). Το υβριδικό αυτό μόρφωμα²³, διαθέτει και ένα άλλο στοιχείο μοναδικότητας στο διεθνές πολιτικό πεδίο, εκείνο της ιδιαίτερης έμφασης και δέσμευσης σε αρχές και αξίες οι οποίες είναι κοινές στα κράτη – μέλη, προσδίδοντας με αυτό τον τρόπο έναν κανονιστικό χαρακτήρα στο μοναδικό θεσμικό οικοδόμημα που συνιστά η Ένωση.

Αναφορικά με το τρίτο στοιχείο που συνθέτει την κανονιστική διαφορετικότητα της Ένωσης, την ιδιαίτερη συνταγματική της υφή, αυτή προέκυψε ως μια έννομη τάξη βασισμένη στις συνθήκες, όπου οι προβλεπόμενες νόρμες προσδιορίζουν και οριοθετούν τη διεθνή ταυτότητα και το διεθνή της ρόλο. Πρόκειται για οικουμενικά αποδεκτές αξίες, όπως είναι οι αρχές της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, της κοινωνικής δικαιοσύνης, ο σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η τήρηση του διεθνούς δικαίου, κύριες συνιστώσες της κανονιστικής ισχύος της Ένωσης (Manners,2002:241).

Αυτός ο συνδυασμός του ιστορικού πλαισίου, της υβριδικής πολιτειότητας και της ιδιαίτερης συνταγματικής υφής της έννομης τάξης της Ένωσης, στοιχεία που συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, ανέδειξε την υψηλή δέσμευση της Ένωσης σε

²¹ Όπως αναφερόταν σχετικά στο προοίμιο της ΣΕΚ.

²² Βλ. περισσότερα για τα χαρακτηριστικά διακυβέρνησης του μορφώματος που αποτελεί η Ένωση σε Πασσάς (2012:7-15).

²³ Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο ορισμός των Buzan, B. & Little, R. (2000:359), σύμφωνα με τον οποίο η Ένωση χαρακτηρίζεται ως «ένας νέος τύπος οντότητας που διαθέτει ποιότητα παίκτη και που πειραματίζεται με μία νέα μορφή δομών τόσο μονάδας όσο και υποσυστήματος».

οικουμενικές αξίες και νόρμες, οι οποίες βρίσκονται στο επίκεντρο των σχέσεων της Ένωσης τόσο με τα κράτη μέλη αλλά και με τρίτα μέρη. Τα παραπάνω ιδιαίτερα χαρακτηριστικά συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός κανονιστικού χαρακτήρα της εξωτερικής της πολιτικής, παράμετρος που απουσίαζε κατά τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής λοιπών διεθνών δρώντων. Σύμφωνα και με τον Manners, «η ίδια η ύπαρξη της Ένωσης, συνιστά ένα παντελώς διαφορετικό πρότυπο σε σχέση με τις προϋπάρχουσες πολιτικές μορφές οργάνωσης και δράσης και αυτή ακριβώς η διαφοροποίηση την προδιαθέτει να δρα με έναν κανονιστικό τρόπο, καθιστώντας τη φορέα κανονιστικής ισχύος». Επιπρόσθετα, η απουσία φυσικής ισχύος και η σημασία της διάχυσης των νορμών, οδήγησε τον Manners στη θεώρηση ότι ο πιο σημαντικός παράγοντας που σχηματίζει τη διεθνή ταυτότητα της Ένωσης, «δεν είναι το τι κάνει ή τι λέει, αλλά το τι είναι» (Manners,2002:241&Manners,2006:184).

Από την άλλη, αρκετοί είναι εκείνοι που επιχειρηματολογούν ότι «ο κανονιστικός αυτός φακός μέσα από τον οποίο η Ένωση αντιμετωπίζει τον κόσμο, είναι και το στοιχείο εκείνο που αντανακλά την αδυναμία της. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την άποψη αυτή, η Ένωση έχει επιλέξει μια εξωτερική πολιτική διάχυσης αξιών, μέσω ήπιων εργαλείων, λόγω της αδυναμίας της να αντιμετωπίσει αποφασιστικά τις πραγματικές απειλές και προκλήσεις, αφήνοντας τη «βρώμικη» δουλειά στο σύμμαχό της, τις ΗΠΑ, οι οποίες διαθέτουν το απαραίτητο στρατιωτικό και στρατηγικό σθένος, δίνοντας το περιθώριο στην Ένωση να δρα ως ένας «free rider» (Tocci,2008:2,3). Το αντεπιχείρημα ωστόσο, πηγάζει από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όπου σύμφωνα με φιλελεύθερες και ιδεαλιστικές προσεγγίσεις η Ένωση παρουσιάστηκε προσηλωμένη στο να «εκπολιτίσει»²⁴ τις διεθνείς σχέσεις στο πλαίσιο και του ευρύτερου μετασχηματισμού της διεθνούς κοινωνίας. Βάση της στροφής αυτής, συνιστά το επιχείρημα ότι η έλλειψη μέσων καταναγκασμού και η συνεπακόλουθη εξάρτησή της Ένωσης από εργαλεία ήπιας ισχύος, δεν συνιστούν αδυναμία αλλά το συγκριτικό της πλεονέκτημα και την πηγή της ισχύος της. Παρόλο που οι προσεγγίσεις αυτές μοιάζουν αρκετά αφαιρετικές, πρέπει να επισημανθεί ότι η κριτική που ασκείται στο επιχείρημα της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος, κυρίως από τους νεορεαλιστές, ως αναγκαστική επιλογή των αδυνάμων, βασίζεται σε

²⁴ Σύμφωνα με τον Manners, θα ήταν ιδιαίτερα εύκολο να θεωρηθεί ότι η Ένωση έχει ως αποστολή της να «εκπολιτίσει» τις διεθνείς σχέσεις, κάτι που όμως θα ήταν αρκετά προβληματικό, καθώς ο όρος «εκπολιτίζω» είναι ιδιαίτερα επιβαρυνμένος προκειμένου να χρησιμοποιηθεί σε οποιαδήποτε συζήτηση επί των διεθνών σχέσεων (Manners,2006:184).

κρατικοκεντρικές θεωρήσεις με εστίαση στη σκληρή ισχύ και σε ζητήματα υψηλής πολιτικής, καθιστώντας ενδεχομένως την κριτική αυτή ακατάλληλη για την αξιολόγηση του ιδιαίτερου μορφώματος που αποτελεί η Ένωση (Hyde-Price,2006:216-218).

Έχοντας αποτυπώσει τα στοιχεία που θεμελιώνουν την κανονιστική διαφορετικότητα της Ένωσης, καθώς και μια κριτική επ' αυτών, κρίνεται σκόπιμη η αποτύπωση της κανονιστικότητας αυτής μέσα από τα ιδεολογικά θεμέλια της Ένωσης και τη νομική τους βάση. Στο επόμενο κεφάλαιο λοιπόν, εξετάζεται η κανονιστική βάση της Ένωσης, όπως προκύπτει μέσα από τις Συνθήκες και τις πολιτικές της.

1.3 Η κανονιστική βάση της Ένωσης

Η κανονιστική ισχύς της Ένωσης και οι κυρίαρχες νόρμες στις οποίες θεμελιώνεται, αποτυπώνονται χαρακτηριστικά μέσα από τις Συνθήκες αλλά και τις πολιτικές που αυτή αναπτύσσει, ιδιαίτερα στα πλαίσια της εξωτερικής της δράσης.

Αρχικά, είναι σημαντικό να ειπωθεί ότι η κανονιστική βάση της Ένωσης όπως αντανακλάται στην εξωτερική της πολιτική, έχει σήμερα αυξημένη σημασία, καθώς μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας, η Ένωση διαθέτει διεθνή νομική προσωπικότητα. «Το πρακτικό αποτέλεσμα της απόδοσης διεθνούς νομικής προσωπικότητας στην Ένωση έγκειται στο ότι στα θέματα που ήταν εκτός αρμοδιότητας της ΕΚ αλλά εντός αρμοδιότητας της Ε.Ε., η τελευταία θα μπορεί να κάνει πλέον χρήση της διεθνούς νομικής προσωπικότητας, συνάπτοντας συνθήκες πολιτικού περιεχομένου και προσχωρώντας σε διεθνείς πολιτικούς οργανισμούς» (Στεφάνου,Κ.&Κατοπόδης Γ.,2008:36).

1.3.1 Θεμελιώδεις νόρμες της Ένωσης

Τα ιδεολογικά θεμέλια της Ένωσης έχουν διαμορφωθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες μέσα από μια σειρά διακηρύξεων, πολιτικών, συνθηκών, κριτηρίων και προϋποθέσεων. Το δαιδαλώδες αυτό σύστημα δικαίου και πολιτικών διατρέχουν ορισμένες κυρίαρχες νόρμες, οι οποίες αποτελούν και τις κύριες συνιστώσες του ενωσιακού κεκτημένου, αντανακλώντας την κανονιστική βάση της Ένωσης. Πρόκειται για την αξία της ειρήνης, η οποία συναντάται ήδη στη διακήρυξη του Schuman το 1950²⁵, την αξία της ελευθερίας, η οποία επίσης συναντάται στα

²⁵ Βλ. το κείμενο της διακήρυξης σε <http://www.robert-schuman.eu/fr/declaration-du-9-mai-1950>.

προοίμια και τα σχετικά άρθρα για τις αξίες της Ένωσης. Κυρίαρχη θέση στο κανονιστικό οπλοστάσιο της Ένωσης κατέχουν εξίσου οι αξίες της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενώ σε περισσότερο περιφερειακό επίπεδο, τα κανονιστικά θεμέλια της Ένωσης συμπληρώνονται από τις αξίες της κοινωνικής αλληλεγγύης, της αειφόρου ανάπτυξης, της πολιτικής κατά των διακρίσεων, της προστασίας των μειονοτήτων και της χρηστής διακυβέρνησης²⁶ (Manners,2002:242).

Διερευνώντας κανείς τις νόρμες αυτές, διαπιστώνει ότι περικλείουν το ιστορικό πλαίσιο και τις εξελίξεις εκείνες που αποτέλεσαν τη βάση για τη θεμελίωση της κανονιστικής ισχύος της Ένωσης. Συγκεκριμένα, η κεντρική θέση που κατέχουν οι νόρμες της ειρήνης και της ελευθερίας αποτέλεσαν τα κύρια πολιτικά ζητούμενα κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Οι νόρμες της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναπτύχθηκαν αργότερα, όταν είχε προκύψει ένας ιδεολογικός διαχωρισμός ανάμεσα στη δημοκρατική, φιλελεύθερη, δυτική Ευρώπη από τη μια και την ανατολική κομμουνιστική Ευρώπη από την άλλη, ενώ παράλληλα αποτέλεσαν κυρίαρχα στοιχεία για την προώθηση της ολοκλήρωσης, όπως ενσωματώθηκαν και στα κριτήρια της Κοπεγχάγης. Η νόρμα της κοινωνικής αλληλεγγύης, αποτέλεσε ένα αντιστάθμισμα απέναντι στην έμφαση που δόθηκε στην οικονομική ολοκλήρωση με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Η δέσμευση για την καταπολέμηση των διακρίσεων προέκυψε κυρίως από τις ανησυχίες για ρατσιστικές αντιλήψεις και διακρίσεις κατά των μειονοτήτων κατά τις αρχές της δεκαετίας του '90 ενώ η νόρμα της αειφόρου ανάπτυξης κατέστη σημαντική κατόπιν της Συνόδου του Ρίο, οπότε και συμπεριλήφθηκε στη Συνθήκη του Άμστερνταμ. Τέλος, η νόρμα της χρηστής διακυβέρνησης αναδείχθηκε κατόπιν και της παραίτησης της Επιτροπής το 1999, αλλά και ενόψει των μεταρρυθμιστικών προγραμμάτων στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης και την αναγνώριση του ρόλου της διακυβέρνησης σε

²⁶ Η αρχή της χρηστής ή καλής διακυβέρνησης, αποτελεί μια νέου τύπου αξία η οποία προωθήθηκε από την Ένωση και εν συνεχεία ενσωματώθηκε ως άξονας διοίκησης και από το εσωτερικό των κρατών μελών. Χαρακτηρίζεται από την επιδίωξη διαφάνειας, λογοδοσίας, συμμετοχικότητας, ανοικτότητας και συνοχής ως προς την χάραξη και υλοποίηση των πολιτικών. Η εν λόγω αρχή θεμελιώθηκε με τη Λευκή Βίβλο για τη Διακυβέρνηση το 2001, από την Επιτροπή. Βλ. το σχετικό κείμενο σε http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/decisionmaking_process/l10109_en.htm.

προγράμματα χρηματοδοτικής, τεχνικής και ανθρωπιστικής βοήθειας. Σημειώνεται, ότι ένα άλλο στοιχείο που οδήγησε στη θεμελίωση της κανονιστικής βάσης της Ένωσης στις παραπάνω νόρμες²⁷, ήταν και η ανάγκη νομιμοποίησης του θεσμικού της οικοδομήματος από την κοινωνία των πολιτών, κάτι που δεν είχε επιτύχει η Ένωση μέχρι τότε λόγω της προσήλωσής της σε οικονομικά ζητήματα. Με τον τρόπο αυτό, «πραγματοποιήθηκε η μετάβαση της Ένωσης, από μια δύναμη πολιτικής ή ήπιας πολιτικοστρατιωτικής ισχύος, σε μια δύναμη κανονιστικής ισχύος» (Manners,2002:243,246).

Έχοντας παρουσιάσει τις κύριες νόρμες που συνθέτουν την κανονιστική βάση της Ένωσης, είναι απαραίτητο να εξετασθεί η νομική τους βάση και το πεδίο εφαρμογής αυτών, μέσα από τις διατάξεις της Συνθήκης.

1.3.2 Νομική βάση και πεδίο εφαρμογής

Με το άρθρο 2 της ΣΛΕΕ, αποτυπώνονται οι νόρμες στις οποίες η Ένωση έχει τα θεμέλιά της, καθώς όπως ορίζεται, «η Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες». Περαιτέρω, στο άρθρο 3 ορίζεται ότι «η Ένωση έχει σκοπό να προάγει την ειρήνη, τις αξίες της και την ευημερία των λαών της, ενώ στις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο, η Ένωση προβάλλει και προωθεί τις αξίες της και τα συμφέροντά της και συμβάλλει στην προστασία των πολιτών της. Συμβάλλει στην ειρήνη, την ασφάλεια, την αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη, την αλληλεγγύη και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των λαών, το ελεύθερο και δίκαιο εμπόριο, την εξάλειψη της φτώχειας και την προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων, ιδίως των δικαιωμάτων του παιδιού, καθώς και στην αυστηρή τήρηση και ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και, ιδίως, στον σεβασμό των αρχών του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών». Στο πεδίο των ανθρώπινων δικαιωμάτων, με το άρθρο 6, η Ένωση αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο οποίος πλέον έχει το ίδιο

²⁷ Το σύνολο των παραπάνω αναφερόμενων νορμών αντικατοπτρίζονται και στον πρόσφατο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης που ενσωματώθηκε με σχετική Δήλωση στη Συνθήκη της Λισαβόνας.

νομικό κύρος με τις Συνθήκες, ενώ παράλληλα προβλέπεται η προσχώρηση της τελευταίας στην ΕΣΔΑ²⁸.

Ως προς τις σχέσεις καλής γειτονίας με τρίτες χώρες, το άρθρο 8 προβλέπει ότι «η Ένωση αναπτύσσει προνομιακές σχέσεις με τις γειτονικές χώρες, με στόχο την εγκαθίδρυση χώρου ευημερίας και καλής γειτονίας, ο οποίος θεμελιώνεται στις αξίες της Ένωσης και χαρακτηρίζεται από στενές και ειρηνικές σχέσεις βασιζόμενες στη συνεργασία».

Περνώντας πιο συγκεκριμένα στην εξωτερική δράση της Ένωσης, στον Τίτλο V, Κεφάλαιο 1, άρθρο 21, προβλέπονται οι γενικές αρχές αυτής και συγκεκριμένα «η δράση της Ένωσης στη διεθνή σκηνή έχει ως γνώμονα και σχεδιάζεται με στόχο να προωθεί στο ευρύτερο παγκόσμιο πλαίσιο τις αρχές που έχουν εμπνεύσει τη δημιουργία, την ανάπτυξη και τη διεύρυνσή της: τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, την οικουμενικότητα και το αδιαίρετο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, τις αρχές της ισότητας και της αλληλεγγύης και τον σεβασμό των αρχών του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και του διεθνούς δικαίου. Ακόμα, η Ένωση προσπαθεί να αναπτύσσει σχέσεις και να δημιουργεί εταιρικές σχέσεις με τρίτες χώρες και διεθνείς, περιφερειακούς ή παγκόσμιους οργανισμούς που συμμερίζονται τις αρχές του πρώτου εδαφίου. Προωθεί πολυμερείς λύσεις σε κοινά προβλήματα, ιδίως στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών. Πιο συγκεκριμένα, όπως ορίζει η παρ.2 του άρθρου, η Ένωση καθορίζει και εφαρμόζει κοινές πολιτικές και δράσεις και εργάζεται για την επίτευξη υψηλού βαθμού συνεργασίας σε όλους τους τομείς των διεθνών σχέσεων, με στόχο:

α) τη διαφύλαξη των αξιών της, των θεμελιωδών της συμφερόντων, της ασφάλειας, της ανεξαρτησίας και της ακεραιότητάς της

β) την εδραίωση και στήριξη της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των αρχών του διεθνούς δικαίου,

γ) τη διατήρηση της ειρήνης, την πρόληψη των συγκρούσεων και την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, σύμφωνα με τους στόχους και τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και σύμφωνα με τις αρχές της τελικής πράξης του Ελσίνκι και τους στόχους του Χάρτη του Παρισιού, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που αφορούν τα εξωτερικά σύνορα,

²⁸ Σχετικά με το ζήτημα της προσχώρησης της Ένωσης στην ΕΣΔΑ βλ. σε Μισσιρά (2013).

δ) την προώθηση, στις αναπτυσσόμενες χώρες, της αειφόρου ανάπτυξης από οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική άποψη, με πρωταρχικό στόχο την εξάλειψη της φτώχειας,

ε) την προώθηση της ενσωμάτωσης όλων των χωρών στην παγκόσμια οικονομία, μεταξύ άλλων και μέσω της προοδευτικής κατάργησης των περιορισμών του διεθνούς εμπορίου,

στ) τη συμβολή στην ανάπτυξη διεθνών μέτρων για τη διαφύλαξη και τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος και την αειφόρο διαχείριση των παγκόσμιων φυσικών πόρων, με στόχο τη διασφάλιση της αειφόρου ανάπτυξης,

ζ) την παροχή συνδρομής σε πληθυσμούς, χώρες και περιοχές που αντιμετωπίζουν φυσικές ή ανθρωπογενείς καταστροφές, και

η) την προώθηση διεθνούς συστήματος που θεμελιώνεται στην ενισχυμένη πολυμερή συνεργασία και τη χρηστή παγκόσμια διακυβέρνηση».

Πέρα από τον τομέα της ΚΕΠΠΑ, η κανονιστική ισχύς της Ένωσης διαφαίνεται στο σύνολο των πεδίων της εξωτερικής δράσης της Ένωσης. Έτσι, η Ένωση δεσμεύεται από τις αρχές και τις αξίες που πρεσβεύει κατά την άσκηση της εμπορικής της πολιτικής²⁹, της συνεργασίας με τρίτες χώρες και της ανθρωπιστικής βοήθειας³⁰, της οικονομικής, χρηματοοικονομικής και τεχνικής συνεργασίας με τρίτες χώρες³¹.

Έχοντας αναφερθεί στην κανονιστική διαφορετικότητα και στην κανονιστική βάση της Ένωσης, διερωτάται κανείς αν αυτά τα στοιχεία αρκούν προκειμένου να χαρακτηριστεί η Ένωση ως διεθνής κανονιστικός δρών ή εάν «τα επιχειρήματα σχετικά με την κανονιστική φύση της Ένωσης, υπερτιμούν ή ακόμη κατασκευάζουν οντολογικές ποιοτικές διαφορές ανάμεσα στην τελευταία και τους λοιπούς δρώντες, καλύπτοντας τις αδυναμίες της Ε.Ε. και παρουσιάζοντάς την ως αξιολογικά διαφορετική» (Tocci,2008:3-4). Εμβαθύνοντας στην έννοια της κανονιστικής ισχύος, και επιχειρώντας να την εξετάσει κανείς από πρακτική σκοπιά, συνειδητοποιεί ότι η προσήλωσή της σε αξίες και νόρμες και η *sui generis* φύση της Ένωσης, από όπου προκύπτει ο κανονιστικός της χαρακτήρας, δεν αρκούν απόλυτα προκειμένου για το

²⁹ Άρθρο 206 ΣΛΕΕ.

³⁰ Άρθρο 214 ΣΛΕΕ. Σημειώνεται ότι στο εν λόγω άρθρο προβλέπεται ότι οι δράσεις παροχής ανθρωπιστικής βοήθειας της Ένωσης διεξάγονται σύμφωνα με τις αρχές του διεθνούς δικαίου και τις αρχές της αμεροληψίας, της ουδετερότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων.

³¹ Άρθρο 212 ΣΛΕΕ.

χαρακτηρισμό και της εξωτερικής πολιτικής της ως κανονιστικής. Για το λόγο αυτό, κρίσιμη είναι η διερεύνηση της κανονιστικότητας του συνόλου των διαστάσεων μιας εξωτερικής πολιτικής, δηλαδή των στόχων που θέτει, των μέσων που ασκεί αλλά και των επιδράσεων που μια εξωτερική πολιτική επιτυγχάνει ή όχι, κάτι που επιχειρείται στο επόμενο κεφάλαιο.

2. Οι διαστάσεις της κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής

2.1. Κανονιστικοί στόχοι εξωτερικής πολιτικής

Σε πρώτο επίπεδο, προκειμένου για το χαρακτηρισμό μιας εξωτερικής πολιτικής ως κανονιστικής, το βασικό είναι να διερευνηθεί κατά πόσο επιδιώκονται στόχοι οι οποίοι μπορεί να θεωρηθούν κανονιστικοί, καθώς σαφώς υπάρχουν και μη κανονιστικοί στόχοι (Tocci,2007,2008). Προκειμένου για τη διερεύνηση αυτή της κανονιστικότητας των στόχων μιας εξωτερικής πολιτικής, έχει υιοθετηθεί ως εργαλείο μια σειρά από θεωρητικές διακρίσεις. Αρχικά, κάνοντας χρήση ενός ιδεατού φάσματος κανονιστικότητας, στη μία πλευρά τοποθετούνται οι νόρμες και οι αξίες, το κανονιστικό στοιχείο και στην άλλη πλευρά η επιδίωξη των εθνικών συμφερόντων, το μη κανονιστικό στοιχείο δηλαδή. Ωστόσο, μια τέτοια αυστηρή οριοθέτηση της κανονιστικότητας είναι επιρρεπής στην κριτική από πολλές σκοπιές. Ενδεικτικά, ο Hans Morgenthau³² επιχειρηματολογούσε ότι «η επιλογή δεν τίθεται ανάμεσα σε ηθικές αρχές από τη μια και εθνικά συμφέροντα από την άλλη, αλλά ανάμεσα σε ένα σύνολο αρχών που έχουν διαχωριστεί από την πολιτική πραγματικότητα και ένα άλλο σύνολο αρχών που πηγάζει από την πολιτική πραγματικότητα». Επίσης, για τον Chris Brown³³, «η επιδίωξη των συμφερόντων ενός λαού δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αξιολογικά υποδεέστερη από το σεβασμό και την προώθηση οικουμενικά αποδεκτών νορμών και αξιών». Μία άλλη ενδιαφέρουσα κριτική που ασκείται σε αυτή τη διάκριση περί κανονιστικότητας, προέρχεται από τους κόλπους του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού³⁴, από όπου σε μεγάλο βαθμό αντλεί στοιχεία και το επιχείρημα

³² Βλ. περισσότερα σε Morgenthau (1982).

³³ Βλ. περισσότερα σε Brown (2005).

³⁴ Η κονστρουκτιβιστική όψη στο επιχείρημα της κανονιστικής ισχύος είναι αρκετά ορατή, καθώς η τελευταία εστιάζει στην ανεξάρτητη δύναμη που έχουν οι νόρμες να επηρεάζουν τη συμπεριφορά των δρώντων (Diez,2005:616).

της κανονιστικής ισχύος. Για τους κονστρουκτιβιστές, κατά την αξιολόγηση της κανονιστικότητας των στόχων μιας εξωτερικής πολιτικής, επισημαίνεται η υποκειμενική και η αυτοκαταστατική φύση τόσο των συμφερόντων όσο και των νορμών, γεγονός που κάνει ιδιαίτερα δυσχερή μία ακριβή διάκριση ανάμεσά τους. Πιο συγκεκριμένα, η ερμηνεία μιας νόρμας, στην πραγματικότητα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τα κίνητρα που εμπνέουν τους διεθνείς δρώντες, και τα οποία έχουν θεμελιωθεί βάσει των εθνικών συμφερόντων. Αντιστοίχως, «οι νόρμες, αντιπροσωπεύουν το εννοιολογικό πρίσμα μέσα από το οποίο τα συμφέροντα δομούνται, ερμηνεύονται, προτεραιοποιούνται και εφαρμόζονται, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα τα συμφέροντα να αποτελούν την οριακή ορθολογικότητα εντός της οποίας λειτουργούν οι αξίες» (Tilley,2012:453&Tocci,2008:5,6).

Όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, η δυσκολία που αυτή η εμπλοκή των εννοιών συνεπάγεται, επιδεινώνεται περαιτέρω όταν επιχειρείται να εξεταστούν επί συγκεκριμένων περιστάσεων, καθώς νόρμες που περικλείουν έννοιες όπως η δημοκρατία, η ειρήνη, η δικαιοσύνη ή η ελευθερία, μπορούν να ερμηνευθούν με μια πληθώρα διαφορετικών σκοπιών, από μια σειρά διαφορετικών δρώντων, σε διαφορετικές χρονικές συγκυρίες. Επιπρόσθετα, η παράλληλη επιδίωξη νορμών μπορεί να μοιάζει ως αντιφατική, ακόμα και συγκρουσιακή σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Στην πραγματικότητα, αυτό που παρατηρείται στην πράξη, είναι ότι «οι ερμηνείες που αποδίδονται στις νόρμες αλλά και η επιλεγείσα «ιεραρχία» ανάμεσά τους, σχηματίζονται σε μεγάλο βαθμό από την σύνθεση και τη δομή των βαθύτερων εθνικών συμφερόντων»³⁵ (Tocci,2008:6).

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω σκέψεις και με σκοπό να υιοθετηθεί μία όσο το δυνατό πιο συνεπής και στέρεα ερμηνεία περί κανονιστικότητας των στόχων της εξωτερικής πολιτικής, η πλειοψηφία της διεθνούς βιβλιογραφίας έχει υιοθετήσει την προσέγγιση ότι οι στόχοι μιας εξωτερικής πολιτικής χαρακτηρίζονται ως κανονιστικοί όταν καταρχήν αποβλέπουν στη διαμόρφωση του διεθνούς περιβάλλοντος μέσα από τη ρύθμιση και την οργάνωσή του σε διεθνή καθεστώτα³⁶,

³⁵ Επιπλέον, παρατηρείται το φαινόμενο δημιουργίας νέων νορμών, οι οποίες αποτελούν αποτέλεσμα συσχετισμών ισχύος. Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος, ότι η ιδέα του προληπτικού πολέμου κατά την προετοιμασία της επίθεσης στο Ιράκ το 2002 – 2003, αποτελεί ένα παράδειγμα δημιουργίας και διάχυσης νορμών λόγω ύπαρξης ισχυρών συμφερόντων (Tocci,2008:6).

³⁶ Βλ. σχετικά για διευθετήσεις που αφορούν σε διεθνή καθεστώτα σε Χρυσόχοου (2003).

οργανισμούς και θεσμούς στο πλαίσιο πάντα της τήρησης του διεθνούς δικαίου. Οι συνιστώσες αυτές, οδηγούν σε μία μια «κανονικοποίηση» των διεθνών σχέσεων, με τρόπο τέτοιο που να δεσμεύει τη συμπεριφορά των μερών (Tocci,2007,2008), ερμηνεία που βρίσκεται πολύ κοντά και με την ανάλυση του Manners. Οι διεθνείς θεσμοί και οργανισμοί, τα διεθνή καθεστώτα και η τήρηση του διεθνούς δικαίου, παρέχουν το απαραίτητο κανονιστικό πλαίσιο προκειμένου για τη ρύθμιση των σχέσεων των κρατών. Όπως το έθεσε και ο Risse³⁷, «ένας υψηλός βαθμός διεθνούς θεσμοποίησης, ρύθμισης και προτυποποίησης, επιτρέπει μια «κοινή ζωή» στο πεδίο των διεθνών σχέσεων». Η ερμηνεία αυτή συνδέεται και με την έννοια της πολιτικής ισχύος που αναφέρθηκε παραπάνω, η οποία στοχεύει να «εσωτερικοποιήσει» τις σχέσεις ανάμεσα στα κράτη μέσα από το την ένταξη των διεθνών ζητημάτων στη σφαίρα των συμβατικών δομών και σχέσεων» (Duchêne,1973).

Στο σημείο αυτό, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να έχει κανείς υπόψη, ότι το διεθνές δίκαιο, και κατ' επέκταση η ρύθμιση των διεθνών σχέσεων μέσω αυτού, αποτελεί σε ένα βαθμό, προϊόν συσχετισμών ισχύος και όχι μία αυτόματη μαγική φόρμουλα η οποία «αντικειμενικοποιεί» και «καθολικοποιεί» τις νόρμες και τις αξίες που επιδιώκονται στα πλαίσια μιας εξωτερικής πολιτικής, προσδίδοντάς της με αυτό τον τρόπο κανονιστικότητα. Ωστόσο, με την τήρηση των κανόνων του διεθνούς δικαίου, μειώνονται σημαντικά οι κίνδυνοι για τυχόν επιβολή στη βάση αμιγούς άσκησης ισχύος από μέρους διεθνών δρώντων, όπως επίσης μειώνονται οι πιθανότητες επιλεκτικής λήψης μέτρων δράσης στα διεθνή ζητήματα. Με άλλα λόγια, «το δίκαιο μπορεί να συνιστά το κανονιστικό σύνορο, εντός των ορίων του οποίου οι κωδικοποιημένες νόρμες μπορούν να επιτευχθούν και κατά συνέπεια, οι κανονιστικοί στόχοι μιας εξωτερικής πολιτικής, δεν μπορούν παρά να τίθενται εντός των ορίων του διεθνούς δικαίου» (Tocci,2008:7).

2.2 Κανονιστικά μέσα εξωτερικής πολιτικής

Πέρα από την επιδίωξη κανονιστικών στόχων, για να χαρακτηριστεί ως κανονιστική μια εξωτερική πολιτική, θα πρέπει να επιδιώκει τους προσδιορισμένους κανονιστικούς της στόχους με κανονιστικά μέσα και εργαλεία. Κατά συνέπεια κρίσιμο είναι να οριοθετηθεί το πλαίσιο εντός του οποίου ασκούνται τα μέσα αυτά,

³⁷ Βλ. σχετικά σε Risse (2000).

προκειμένου να χαρακτηριστούν ως κανονιστικά. Ένα χρήσιμο στοιχείο για τη διάκριση των κανονιστικών μέσων πηγάζει από τη σύνδεση που προκύπτει ανάμεσα στην κανονιστική και την πολιτική ισχύ, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Διερευνώντας τα θεμελιώδη συστατικά της πολιτικής ισχύος, από όπου προήλθε σε μεγάλο βαθμό και η έννοια της κανονιστικότητας, προκύπτει ότι ο κανονιστικός χαρακτήρας των μέσων της εξωτερικής πολιτικής πηγάζει κυρίως από την έμφαση που δίνεται σε οικονομικά, κοινωνικά, διπλωματικά και πολιτιστικά εργαλεία σε αντίθεση με στρατιωτικού τύπου μέσα και χειρισμούς. Ειδικότερα μάλιστα σε σχέση με την Ε.Ε., έχει θεωρηθεί ότι η έλλειψη στρατιωτικών μέσων εξωτερικής πολιτικής, όχι απλά δεν συνιστά πηγή αδυναμίας, αλλά αντιπροσωπεύει το συγκριτικό της πλεονέκτημα και μια νέου τύπου δυναμική στο διεθνές πεδίο. Σύμφωνα με τον Whitman³⁸, «ακόμα και αν η Ένωση αναπτύξει μια στρατιωτική ικανότητα, ο πολιτικός της (civilian) χαρακτήρας παραμένει άθικτος ενόψει της δευτερογενούς φύσης των στρατιωτικών της μέσων, σε σχέση με την κύρια έμφαση που δίνεται στα οικονομικά εργαλεία και τη διπλωματία» (Duchêne, 1973&Tocci,2007:5).

Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση, υπάρχει μια άλλη θεώρηση των πραγμάτων, καθώς η «σκοτεινή πλευρά» της κανονιστικής ισχύος διατρέχει όλες τις όψεις της και αποτελεί γόνιμο έδαφος για άσκηση κριτικής. Εν προκειμένω, το να αποδίδεται κανονιστική αξία στην εξωτερική πολιτική ενός δρώντος αποκλειστικά στη βάση της φύσης των εργαλείων που αναπτύσσονται στα πλαίσια αυτής, συχνά οδηγεί σε προβληματικά συμπεράσματα. Ενδεικτικά, πολλές φορές η επιβολή οικονομικών κυρώσεων, είναι σε θέση να επιφέρει πολύ πιο επιβλαβείς συνέπειες από ότι μια ένοπλη σύγκρουση, αναδεικνύοντας όψεις σκληρής ισχύος. Για το λόγο αυτό, καταλληλότερο κριτήριο προκειμένου για το χαρακτηρισμό των μέσων μιας εξωτερικής πολιτικής ως κανονιστικά, αποτελεί ο τρόπος και οι διαδικασίες με τις οποίες αυτά χρησιμοποιούνται (Niemann,2010:10). Στο σημείο αυτό ιδιαίτερα συναφής κρίνεται ο ορισμός της ήπιας δύναμης του Nye, ως δηλαδή «η ισχύς που βασίζεται περισσότερο στην προσαρμογή παρά στον εξαναγκασμό»³⁹ (Nye,2004).

Ένα χρήσιμο εργαλείο για τη διάκριση των μέσων μιας εξωτερικής πολιτικής, αποτελεί η κατηγοριοποίηση του Holsti⁴⁰, σύμφωνα με την οποία εισάγεται στη

³⁸ Βλ. σχετικά σε Whitman (1998).

³⁹ Βλ. σχετικά σε Nye (2004).

⁴⁰ Βλ. Σχετικά σε Holsti (1995).

συζήτηση το σχήμα ενός συνεχούς όπου περιλαμβάνονται τα μέσα εξωτερικής πολιτικής τα οποία εκτείνονται από τη χρήση ήπιων μεθόδων, όπως η πειθώς, η χρήση ανταμοιβών, στην απειλή ή την επιβολή κυρώσεων και τέλος τη χρήση βίας ή την απειλή χρήσης της. Επί του ιδεατού αυτού φάσματος, το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας, αναγνωρίζει τις ήπιες μεθόδους, οι οποίες βασίζονται στην από κοινού δέσμευση, την πειθώ και τη συνεργασία, ως περισσότερο κανονιστικές, από ότι τις εξαναγκαστικές μέθοδοι στην άλλη άκρη του φάσματος, όπως για παράδειγμα οι κυρώσεις ή η λήψη μέτρων στρατιωτικής δράσης. Βασικό διαφοροποιητικό στοιχείο των ήπιων εργαλείων είναι ότι «έχουν την ικανότητα να αντισταθμίζουν τους κινδύνους μιας «επιβολής» νορμών μέσα από την άσκηση σκληρής ισχύος» (Tocci,2007:5,9).

Ωστόσο, παρά τη χρησιμότητα της διάκρισης αυτής, πρέπει να σημειωθεί ότι ούτε σε αυτή την περίπτωση οδηγείται κανείς σε απολύτως ασφαλή συμπεράσματα, αναδεικνύοντας για ακόμη μία φορά τη μεγάλη ρευστότητα που χαρακτηρίζει την έννοια της κανονιστικής ισχύος. Ενδεικτικά, η συνεργασία με ένα απολυταρχικό καθεστώς θα ήταν αμφίβολο αν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως κανονιστικού τύπου μέσο, καθώς πολλοί θα υποστήριζαν ότι η εφαρμογή περισσότερο «σκληρών» μέτρων απέναντί του θα εμπεριείχε σε μεγαλύτερο βαθμό το στοιχείο της κανονιστικότητας. Ένα άλλο παράδειγμα που αναδεικνύει την αδυναμία μιας αυστηρής διάκρισης των μέσων εξωτερικής πολιτικής σε κανονιστικά και μη, αφορά στην πρακτική εφαρμογή του εργαλείου της πειθούς. Συγκεκριμένα, όταν το εργαλείο αυτό εφαρμόζεται από τον ισχυρό προς τον αδύναμο, και συνήθως αυτή είναι η χρήση του, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι καθίσταται ένα εργαλείο κενό ουσιαστικού περιεχομένου, ενώ δε διαφέρει αξιολογικά από εξαναγκαστικές μορφές εξωτερικής πολιτικής. Με άλλα λόγια, «οι «ήπιες» αυτές μέθοδοι, τουλάχιστον στη θεωρία, πολλές φορές πέφτουν «θύματα» των συσχετισμών ισχύος του διεθνούς περιβάλλοντος, και δυνητικά, ήπια μέσα, μπορεί να καταλήγουν να αντιπροσωπεύουν σκληρές μορφές ισχύος». Από μια άλλη κριτική σκοπιά πάλι, αρκετοί είναι αυτοί που θεωρούν, ότι η χρήση αποκλειστικά ήπιων εργαλείων στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής ενός διεθνούς δρώντος, αποτελεί ένδειξη αδυναμίας παρά κανονιστικότητας, στη λογική ότι ελλείψει μέσων εξαναγκασμού, οι αδύναμοι δε διαθέτουν άλλη εναλλακτική (Tocci,2007:6-9).

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, και προκειμένου για την υιοθέτηση μιας συνεκτικής προσέγγισης, το μεγαλύτερο μέρος της βιβλιογραφίας αξιολογεί ως

κανονιστικά τα εργαλεία εκείνα που αναπτύσσονται εντός του πλαισίου της νομιμότητας, τόσο της εσωτερικής, που αφορά κυρίως στην τήρηση των δημοκρατικών διαδικασιών, της διαφάνειας και της λογοδοσίας (Stavridis,2001:9), κυρίως όμως της διεθνούς. Σε αυτό το πλαίσιο, «μια κανονιστική εξωτερική πολιτική, για να χαρακτηριστεί ως τέτοια, θα πρέπει αρχικά, να επιβεβαιώνει την πρωταρχικότητα του δικαίου επί της ισχύος, διατηρώντας έτσι ένα ελάχιστο επίπεδο ισοτιμίας των δρώντων στα πλαίσια της διεθνούς κοινότητας. Δεύτερον, θα πρέπει να θέτει εκ των προτέρων τους κανόνες που διέπουν τις επιλογές της, στις περιπτώσεις που οι ποικίλοι κανονιστικοί ή και μη κανονιστικοί στόχοι τελούν σε σχέση ανταγωνιστική. Σε αυτό το πλαίσιο, αν και απέχει από το να αποτελεί έναν τέλειο οδηγό για κανονιστική δράση, το διεθνές δίκαιο διασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό ότι οι επιλογές της εξωτερικής πολιτικής των δρώντων δεν συνιστούν ωμές επιδιώξεις εθνικών συμφερόντων αλλά λαμβάνονται εντός των ορίων της διεθνούς νομιμότητας και νομιμοποίησης». Κατά συνέπεια, τα μέσα που κατά κανόνα χαρακτηρίζουν αυτού του τύπου τη δράση είναι «ήπια εργαλεία»⁴¹ και σε μικρότερο αριθμό περιπτώσεων μπορεί να είναι μέσα εξαναγκασμού και άσκησης νόμιμης βίας (Tocci,2008:11).

2.3 Κανονιστικές επιδράσεις εξωτερικής πολιτικής

Η τρίτη διάσταση μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής αφορά στις επιδράσεις που αυτή επιφέρει. Στην πραγματικότητα, το μεγαλύτερο μέρος της συζήτησης για την κανονιστική ισχύ, τείνει να τοποθετεί την έμφαση στους διακηρυσσόμενους σκοπούς των διεθνών δρώντων και όχι τόσο στην διερεύνηση του αντίκτυπου που αυτή επιφέρει σε κάθε περίπτωση. Ωστόσο, η εξέταση των επιδράσεων μιας εξωτερικής πολιτικής προκειμένου να χαρακτηριστεί ως κανονιστική, αποτελεί εξίσου σημαντική παράμετρο, ενώ παράλληλα λειτουργεί ως μέσο ελέγχου της σκοπιμότητας των διακηρυσσόμενων σκοπών αλλά και της αποτελεσματικότητας της εξωτερικής πολιτικής των διεθνών δρώντων (Niemann,2010:10).

Η αξιολόγηση των επιδράσεων μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής, αποτελεί εξαιρετικά δυσχερές εγχείρημα καθώς, «προκειμένου να αξιολογήσει κανείς

⁴¹ Βλ. περισσότερα για τη δυναμική των ήπιων εργαλείων εξωτερικής πολιτικής σε: Trunkos (2013), διαθέσιμο σε: <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2013-acdusa/What-Is-Soft-Power-Capability-And-How-Does-It-Impact-Foreign-Policy--Judit-Trunkos.pdf>.

τις κανονιστικές επιδράσεις μιας εξωτερικής πολιτικής, οφείλει να σκιαγραφήσει το πότε, πώς και σε ποιο βαθμό, συγκεκριμένες εξωτερικές πολιτικές προκαλούν συγκεκριμένες θεσμικές, πολιτικές ή νομικές μεταβολές εντός μιας τρίτης χώρας, έργο εξαιρετικά δυσχερές, καθώς σπάνια μια μεταβολή στα πλαίσια της πολιτικής μιας τρίτης χώρας αποτελεί απλή συνέπεια συγκεκριμένης εξωτερικής πολιτικής και σε συγκεκριμένο μάλιστα χρονικά προσδιορισμένο σημείο. Με την μερική ίσως εξαίρεση μιας εξωτερικής πολιτικής που κάνει χρήση ιδιαίτερα εξαναγκαστικών στρατιωτικών μέτρων των οποίων ο αντίκτυπος είναι ορατός, η αξιολόγηση των επιδράσεων των περισσότερων εξωτερικών πολιτικών αποτελεί ένα επίπονο εγχείρημα, λόγω και των εξωτερικών περιορισμών που τίθενται από το διεθνές περιβάλλον» (Tocci,2008:11,12).

Εμπειρικά πάντως, το να πληροί μια εξωτερική πολιτική και τις τρεις προϋποθέσεις σε απόλυτο βαθμό (κανονιστικοί στόχοι – κανονιστικά μέσα – κανονιστικές επιδράσεις), μόνο σπάνια μπορεί να επιτευχθεί. Για παράδειγμα, ένας διεθνής δρων μπορεί να επιδιώκει κανονιστικούς στόχους μέσω κανονιστικών μέσων, ωστόσο να αποτύχει στην πραγματοποίηση κανονιστικών επιδράσεων, λόγω του εξωτερικού περιβάλλοντος το οποίο δεν είναι σε θέση να διαμορφώσει αποκλειστικά. Και σε αυτή την περίπτωση, αρκετοί υποστηρίζουν ότι οι αδύναμοι δρώντες, επιδιώκοντας κανονιστικούς στόχους, μέσω κανονιστικών μέσων, ουσιαστικά επιδιώκουν τη διασφάλιση των εθνικών τους συμφερόντων καθώς προφυλάσσονται από την παρεισδυτική ισχύ των πιο ισχυρών, έναντι των οποίων το διεθνές δίκαιο αποτελεί ένα φραγμό, ως υποκατάστατο της σκληρής ισχύος (Tocci,2008:15,16). Στην κριτική αυτή, διακρίνεται για άλλη μια φορά η σύνδεση της κανονιστικής ισχύος με την στενή επιδίωξη εθνικών συμφερόντων και τη νεορεαλιστική θεώρηση των διεθνών σχέσεων, που όμως όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, συναντά τα όριά της ως προς την αξιολόγηση της κανονιστικής ισχύος, αναδεικνύοντας ωστόσο τις δυσκολίες προσέγγισής της έννοιας αυτής.

Συμπερασματικά, η ιδέα της κανονιστικής ισχύος υπονοεί ότι η Ένωση όχι μόνο είναι θεμελιωμένη σε κανονιστική βάση αλλά κυρίως, ότι αυτό το γεγονός την προδιαθέτει να λειτουργεί με έναν κανονιστικό τρόπο στο πεδίο της διεθνούς πολιτικής, σε όλο το φάσμα των διαστάσεων της εξωτερικής της πολιτικής. «Το εγχείρημα για την ευρωπαϊκή κανονιστική ισχύ διαθέτει μια οντολογική ποιότητα. Ότι δηλαδή η Ένωση μπορεί να θεωρηθεί ως φορέας μετασχηματισμού των νομών στο διεθνές σύστημα. Διαθέτει επίσης μια θετικιστική ποιότητα, ότι δηλαδή η Ένωση

δρα για να αλλάξει τις νόρμες στο διεθνές σύστημα, καθώς και μία κανονιστική ποιότητα, ότι δηλαδή η Ένωση οφείλει να δρα για να επεκτείνει τις νόρμες της στο διεθνές σύστημα» (Manners,2002:253).

Προκειμένου να εξεταστούν οι παραπάνω ποιότητες της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης, έχει επιλεγεί ως περίπτωση εργασίας η ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη.

ΜΕΡΟΣ Β΄

**Η Εξωτερική Πολιτική της Ε.Ε. ως προς την Ισραηλινο –
Παλαιστινιακή Διένεξη**

3. Ανασκόπηση της Διένεξης και της Θέσης της Ε.Ε.

Πριν επιχειρηθεί η διερεύνηση της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. στην ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη, και των κανονιστικών της διαστάσεων, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστεί μία σύντομη αναδρομή του ιστορικού της διένεξης καθώς και μία ανασκόπηση της θέσης της Ε.Ε., όπως αυτή διαμορφώθηκε ανά τις δεκαετίες, όπου εντοπίζεται ήδη η κανονιστική υφή της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης.

3.1 Ανασκόπηση της Διένεξης

Οι ρίζες της ισραηλινο – παλαιστινιακής διένεξης, εντοπίζονται κυρίως μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου εγκαινιάστηκε ένα σύστημα εποπτείας (Εντολή), με το οποίο η περιοχή δυτικά από τον Ιορδάνη ποταμό (Παλαιστίνη) τέθηκε υπό Βρετανική Εντολή. Παρακάτω επιχειρείται η αποτύπωση των βασικότερων σημείων και γεγονότων που έχουν σχηματίσει την ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη μέχρι σήμερα⁴².

Το 1917, ο τότε Υπουργός Εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου James Balfour εξέδωσε την ομώνυμη Διακήρυξη⁴³, με την οποία επιδιωκόταν η εγκαθίδρυση στην περιοχή της Παλαιστίνης ενός κράτους για τους εβραϊκής καταγωγής κατοίκους της.

Το 1947, τα ΗΕ εξέδωσαν το Σχέδιο για το Διαχωρισμό της Παλαιστίνης, το οποίο κατόπιν της λήξης της Βρετανικής Εντολής, θα οδηγούσε στη δημιουργία δύο ανεξάρτητων κρατών, ενός αραβικού και ενός εβραϊκού, ενώ παράλληλα επιφυλασσόταν ένα ειδικό διεθνές καθεστώς για την πόλη της Ιερουσαλήμ. Κατ' αυτό τον τρόπο, στις 29 Νοεμβρίου του 1947, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε το Ψήφισμα 181⁴⁴, το οποίο όμως δεν έγινε δεκτό από την αραβική πλευρά, κατά την οποία παραβίαζε τα δικαιώματα της πλειοψηφίας του πληθυσμού στην περιοχή, η οποία εκείνη την περίοδο ήταν αραβικής καταγωγής. Το σχέδιο αυτό δεν υλοποιήθηκε ποτέ, καθώς αμέσως μετά την υιοθέτησή του ξέσπασε εμφύλιος

⁴² Η παρούσα ανασκόπηση βασίστηκε σε στοιχεία του έργου των Kumaraswamy (2009) και των Ben Ami & Bassiouni (2009).

⁴³ Βλ. το κείμενο της διακήρυξης σε: <http://www.icsresources.org/content/primarysources/BalfourDeclaration.pdf>.

⁴⁴ Βλ. το πλήρες κείμενο του Ψηφίσματος σε: <http://unispal.un.org/unispal.nsf/0/7F0AF2BD897689B785256C330061D253>.

πόλεμος⁴⁵ ανάμεσα στις αραβικές και εβραϊκές κοινότητες, ο οποίος και οδήγησε στον τερματισμό της Βρετανικής Εντολής.

Το 1948, μία μέρα πριν τον τερματισμό της Βρετανικής Εντολής (14 Μαΐου) ανακηρύχθηκε από τον David Ben Gurion, τον πρόεδρο της εβραϊκής κοινότητας στην Παλαιστίνη, η δημιουργία ενός εβραϊκού, ανεξάρτητου κράτους, με την ονομασία Ισραήλ. Αμέσως μετά ξέσπασε ο πρώτος πόλεμος ανάμεσα στο Ισραήλ και μία συμμαχία αραβικών κρατών καθώς και παλαιστινιακών δυνάμεων. Ο πόλεμος έληξε με το Ισραήλ να διατηρεί το σύνολο των εδαφών που είχαν προταθεί με το Ψήφισμα των ΗΕ για το σχηματισμό εβραϊκού κράτους, καθώς και να καταλαμβάνει μεγάλο μέρος των εδαφών που είχαν προταθεί για το σχηματισμό αραβικού κράτους. Στη συνέχεια ακολούθησαν μεγάλες ανακατατάξεις πληθυσμών, τόσο εβραϊκής καταγωγής, οι οποίοι μετατοπίστηκαν από αραβικά κράτη προς το Ισραήλ, όσο και παλαιστινίων αραβικής καταγωγής, οι οποίοι μετατοπίστηκαν από το Ισραήλ και κατέστησαν πρόσφυγες. Τα επόμενα χρόνια, στο Ισραήλ άρχισαν να καταφθάνουν ανά χιλιάδες, πληθυσμοί εβραϊκής καταγωγής.

Το 1967 έλαβε χώρα ο Πόλεμος των Έξι Ημερών⁴⁶ ανάμεσα στο Ισραήλ και τα γειτονικά κράτη της Συρίας, της Αιγύπτου και της Ιορδανίας, όπου το Ισραήλ με ένα προληπτικό χτύπημα κατάφερε σε έξι ημέρες να καταλάβει τη Λωρίδα της Γάζας και τη Χερσόνησο του Σινά από την Αίγυπτο, τη Δυτική Όχθη και την Ανατολική Ιερουσαλήμ από την Ιορδανία και τα Υψίπεδα του Γκολάν από τη Συρία.

Το 1973 έλαβε χώρα ο Πόλεμος του Yom Kippur⁴⁷ όπου αιγυπτιακές και συριακές δυνάμεις επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά στο Ισραήλ και πέρασαν τις γραμμές κατάπαυσης του πυρός στο Σινά και στα Υψίπεδα Γκολάν, τα οποία είχε καταλάβει το Ισραήλ από τον Πόλεμο των Έξι Ημερών. Το Ισραήλ κατάφερε να κερδίσει τον

⁴⁵ Πρόκειται για τον πρώτο αραβο - ισραηλινό πόλεμο ο οποίος διήρκησε περίπου 20 μήνες και είναι γνωστός και ως ο Πόλεμος της Παλαιστίνης αλλά και ως ο Πόλεμος της Ανεξαρτησίας (Milkhemet Ha'atzma'ut), όπως ενθυμείται από τους Ισραηλινούς ή ως «Η καταστροφή» (Al Naqba), όπως ενθυμείται από τους Παλαιστίνιους. Αποτέλεσε την καθοριστική στιγμή για την περιοχή, καθώς οι εξελίξεις που ακολούθησαν αποτελούν άμεση συνέπεια του πολέμου αυτού (Yacobi&Newman,2008:175&Shlaim&Rogan, 2001).

⁴⁶ Ο Πόλεμος των 6 Ημερών ξέσπασε στις 5 Ιουνίου του 1967 και τερματίστηκε κατόπιν ανακωχής στις 10 Ιουνίου, με τη στρατιωτική φάση του πολέμου να διαρκεί λίγες ώρες (Tibi,1998:69).

⁴⁷ Ο Πόλεμος αυτός είναι γνωστός και ως «Πόλεμος του Ραμαζανιού» (Ramadan War) για τους Άραβες, λόγω του αντίστοιχου εορτασμού εκείνη την περίοδο από τους Παλαιστίνιους, ενώ οι Ισραηλινοί γιόρταζαν την Εξίλεψη (Yom Kippur). Εναλλακτικά, για τον πόλεμο αυτό χρησιμοποιείται και ο πιο ουδέτερος όρος «Πόλεμος του Οκτωβρίου» (Tibi, 1998:109).

πόλεμο, ο οποίος πυροδότησε μία διεθνή κρίση σε πολλαπλά επίπεδα. Αμέσως μετά ξεκίνησαν οι διαδικασίες διαπραγματεύσεως μέσω των Συμφωνιών του Camp David.

Το 1978 υπογράφηκαν οι Συμφωνίες του Camp David⁴⁸, από τον Αιγύπτιο Πρόεδρο Anwar el Sadat και τον Ισραηλινό Πρωθυπουργό Menachem Begin, κατόπιν μυστικών διαπραγματεύσεων στο Camp David. Επρόκειτο για δύο συμφωνίες πλαίσιο, οι οποίες υπογράφηκαν στο Λευκό Οίκο, η μία εκ των οποίων οδήγησε στη σύναψη συνθήκης ειρήνης ανάμεσα σε Αίγυπτο και Ισραήλ ενώ η δεύτερη που αφορούσε τα παλαιστινιακά εδάφη δεν κατάφερε να επιφέρει αλλαγές στο υπάρχον status quo.

Το 1982 έλαβε χώρα ο Πόλεμος στο Λίβανο ενώ είχαν προηγηθεί συγκρούσεις ανάμεσα στις δυνάμεις της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PLO) στο νότιο Λίβανο και στο βόρειο Ισραήλ. Το αποτέλεσμα του πολέμου ήταν η απομάκρυνση της PLO από το νότιο Λίβανο, ωστόσο αυτό δεν οδήγησε στην επίτευξη διαρκούς ειρήνης ανάμεσα σε Ισραήλ και Λίβανο ενώ κατά τη διάρκειά του πολέμου έλαβαν χώρα και οι σφαγές στη Sabra και Shatila⁴⁹.

Το 1993 ξεκίνησαν οι διαδικασίες των Συμφωνιών του Όσλο⁵⁰. Η Συμφωνία Όσλο I, ή αλλιώς Διακήρυξη Αρχών, προέβλεπε τη δημιουργία μίας μορφής αυτοδιοίκησης των Παλαιστινίων, την Παλαιστινιακή Αρχή, η οποία θα ήταν αρμόδια για τη διοίκηση της περιοχής. Προβλεπόταν επίσης η απόσυρση των Ισραηλινών Αμυντικών Δυνάμεων (IDF) από τα σημεία της Λωρίδας της Γάζας και της Δυτικής Όχθης. Ζητήματα όπως το καθεστώς της Ιερουσαλήμ, των παλαιστινίων προσφύγων, των εποικισμών και των συνόρων δεν αποτέλεσαν αντικείμενο της Συμφωνίας. Η Συμφωνία Όσλο II του 1995, ή αλλιώς Ενδιάμεση Συμφωνία για τη Λωρίδα της Γάζας και τη Δυτική Όχθη, αφορούσε στο πλαίσιο διοίκησης των περιοχών αυτών, τις οποίες χώριζε σε τρεις ζώνες με διαφοροποιημένο επίπεδο

⁴⁸ Βλ. το πλήρες κείμενο των Συμφωνιών του Camp David σε: <http://muqtafi.birzeit.edu/InterDocs/images/284.pdf>.

⁴⁹ Οι σφαγές της Sabra και Shatila έλαβαν χώρα στα ομώνυμα στρατόπεδα Παλαιστινίων προσφύγων της Βηρυτού, στις 16 – 18 Σεπτεμβρίου 1982 κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στο Λίβανο από Λιβανέζους χριστιανούς Φαλαγγίτες. Κατά τη διάρκεια των γεγονότων αυτών, έξω από τα στρατόπεδα βρίσκονταν ισραηλινές δυνάμεις οι οποίες έχουν κριθεί έμμεσα υπόλογες για τις σφαγές από ανεξάρτητες αλλά και ισραηλινές επιτροπές, ενώ ο Ariel Sharon, τότε πρωθυπουργός του Ισραήλ, θεωρήθηκε άμεσα υπόλογος καθώς επέτρεψε στις δυνάμεις των Φαλαγγιτών να εισέλθουν στα στρατόπεδα (βλ. σχετικά στο διαδικτυακό ιστότοπο: www.princeton.edu).

⁵⁰ Βλ. το πλήρες κείμενο των Συμφωνιών Όσλο σε: <http://middleeast.about.com/od/documents/a/Declaration-Of-Principles.htm>.

ελέγχου από την ισραηλινή και την παλαιστινιακή πλευρά. Λίγο μετά την υπογραφή της Συμφωνίας, δολοφονήθηκε ο Ισραηλινός Πρωθυπουργός Yitzhak Rabin, προκαλώντας ισχυρό σοκ στη διεθνή κοινότητα και σηματοδοτώντας το τέλος σε μία εποχή περιφερειακής συνεργασίας.

Το 2002, το Κουαρτέτο για τη Μέση Ανατολή⁵¹, ένας πολυμελής μηχανισμός με στόχο την εξεύρεση ειρηνικής λύσης στη Μέση Ανατολή που αποτελούνταν από την Ε.Ε., τις ΗΠΑ, τη Ρωσία και τα ΗΕ, πρότεινε έναν Οδικό Χάρτη (Roadmap) που βασίστηκε στη λογική των δύο κρατών. Περιλάμβανε τρεις χρονικές φάσεις, η πρώτη εκ των οποίων είχε ως προϋπόθεση τον τερματισμό της βίας, το πάγωμα των εποικισμών και την απόσυρση των ισραηλινών από παλαιστινιακά εδάφη. Ο Οδικός Χάρτης ήταν ανεπιτυχής καθώς η πρώτη φάση του δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ⁵².

Το 2006 οι Παλαιστίνιοι ολισθαίνουν σε εθνικό διχασμό μετά την επικράτηση της Hamas στις εκλογές, η οποία κατέχει τον έλεγχο της Λωρίδας της Γάζας ενώ η Fatah ελέγχει τη Δυτική Όχθη. Η διεθνής κοινότητα χαρακτηρίζει τη Hamas ως τρομοκρατική οργάνωση και ακολουθεί τη λεγόμενη ως στρατηγική «West Bank First»⁵³, όπου συνδιαλέγεται μόνο με την κυβέρνηση της Δυτικής Όχθης υπό τον Salam Fayyad (2007 – 2013).

Το 2007 με αμερικανική πρωτοβουλία επιχειρείται η διαπραγμάτευση μεταξύ των δύο μερών στα πλαίσια της Διάσκεψης της Αννάπολης, στη βάση μίας λύσης με δύο κράτη, δίχως όμως αποτελέσματα, ενώ το 2008 λαμβάνει χώρα ένοπλη σύρραξη μεταξύ των δύο πλευρών⁵⁴, η οποία τερματίστηκε τον Ιανουάριο του 2009 κατόπιν και του σχετικού Ψηφίσματος 1860 των ΗΕ⁵⁵ περί άμεσης εκεχειρίας και πλήρους απόσυρσης των δυνάμεων του Ισραήλ από τη Γάζα.

⁵¹ Βλ περισσότερα για την επιρροή της Ένωσης στις ειρηνευτικές διαδικασίες για τη Μέση Ανατολή σε Emmons (2012).

⁵² Η αποχώρηση του Ισραήλ από παλαιστινιακές πόλεις δεν πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια μιας κοινά συμφωνημένης διευθέτησης, όπως προέβλεπε ο Οδικός Χάρτης, το 2005 ωστόσο ο Ariel Sharon ανακοίνωσε το Σχέδιο για τη Μονομερή Αποχώρηση του Ισραήλ (Tocci, 2011:9-10).

⁵³ Βλ. περισσότερα για μια ανάλυση της λεγόμενης ως «West Bank First strategy» σε Samhoury (2007).

⁵⁴ Ο πόλεμος είναι γνωστός και ως «Operation Cast Lead» από την πλευρά του Ισραήλ, με στόχο τον τερματισμό της ρίψης ρουκετών από τη Λωρίδα της Γάζας προς το Ισραήλ.

⁵⁵ Κατά την ψηφοφορία τα 14 κράτη – μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας ψήφισαν υπέρ ενώ οι ΗΠΑ απείχαν από την ψηφοφορία. Βλ. σχετικά το κείμενο του Ψηφίσματος σε <http://www.un.org/News/Press/docs/2009/sc9567.doc.htm>.

Το 2012, η πλειοψηφία της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε.⁵⁶ απέδωσε στην Παλαιστίνη το καθεστώς κράτους παρατηρητή⁵⁷, γεγονός που αποτέλεσε ορόσημο για την εξέλιξη της διαμάχης, καθώς αναγνωρίζεται η de facto κυριαρχία της Παλαιστίνης, ανεξάρτητα βέβαια από το κατά πόσο η εξέλιξη αυτή συμβάλλει προς μία τελική διευθέτηση.

Το 2014, τον Ιούνιο, τρεις νεαροί Ισραηλινοί πέφτουν θύματα απαγωγής και αργότερα βρέθηκαν νεκροί στη Δυτική Όχθη, με το Ισραήλ να κατηγορεί για την ενέργεια αυτή τη Hamas. Κατόπιν επιχείρησης από μέρους το Ισραήλ κατά της Hamas στη Δυτική Όχθη, ξεκίνησε σειρά εναέριων βομβαρδισμών κατά του Ισραήλ το οποίο στη συνέχεια προέβη σε εκτεταμένους βομβαρδισμούς στη Γάζα, κλιμακώνοντας τη διένεξη⁵⁸. Η Fatah και η Hamas προβαίνουν σε συμφωνία συμφιλίωσης και κυβέρνηση εθνικής ενότητας η οποία ήδη κρίνεται εύθραυστη καθώς στην πράξη παραμένει ανεφάρμοστη⁵⁹. Στα τέλη Αυγούστου τα δύο μέρη προέβησαν σε ανοιχτή εκεχειρία, κατόπιν και διαμεσολάβησης της Αιγύπτου, τερματίζοντας τον πόλεμο που διήρκησε επτά εβδομάδες. Η ισραηλινή πλευρά, άνοιξε τα σημεία ελέγχου προκειμένου για την έλευση ανθρωπιστικής βοήθειας στη Λωρίδα της Γάζας, ενώ επέκτεινε την αλιευτική ζώνη σε έξι ναυτικά μίλια από την ακτή της Γάζας. Αποφασίστηκε επίσης το άνοιγμα του σημείου διέλευσης στη Rafah, στα σύνορα Ισραήλ – Αιγύπτου – Παλαιστίνης. Περισσότερο κρίσιμα ζητήματα, όπως η απόκτηση αεροδρομίου στη Γάζα, η επιστροφή Παλαιστινίων κρατούμενων, αποφασίστηκε να αποτελέσουν αντικείμενο συζήτησης σε μεταγενέστερο χρονικό

⁵⁶ Κατά την ψηφοφορία, 138 κράτη ψήφισαν υπέρ της απόδοσης καθεστώτος κράτους παρατηρητή στα Ηνωμένα Έθνη, εννέα κατά και σαράντα ένα κράτη απείχαν, ενώ τρία κράτη δεν έλαβαν μέρος στην ψηφοφορία.

⁵⁷ Μέχρι πρότινος η Παλαιστίνη κατείχε το καθεστώς οντότητας – παρατηρητή στα Ηνωμένα Έθνη (observer entity).

⁵⁸ Κατά τη διάρκεια της σύρραξης, από την πλευρά των Παλαιστινίων έχασαν τη ζωή τους 1.800 άτομα και τραυματίστηκαν περίπου 10.000, ενώ από την πλευρά του Ισραήλ, έχασαν τη ζωή τους 64 στρατιώτες και τρεις πολίτες (βλ. σε σχετικό άρθρο του CNN διαθέσιμο σε: <http://edition.cnn.com/2014/08/04/world/meast/gaza-israel-why-civilian-deaths/>).

⁵⁹ βλ. σχετικά για την κλιμάκωση της διένεξης το 2014, στα παρακάτω άρθρα του The Guardian, NY Times και του CNN: <http://topics.nytimes.com/top/news/international/countriesandterritories/israel/index.html>, <http://www.theguardian.com/world/2014/jul/20/gaza-thousands-flee-israeli-bombardment>, <http://www.cnn.com/2014/07/10/world/meast/israel-gaza-timeline/>.

σημείο, με την κατάληξη των εξελίξεων στην περιοχή να μην έχει καταστεί ορατή μέχρι σήμερα⁶⁰.

3.2 Ανασκόπηση της Θέσης της Ε.Ε.

Το γεγονός ότι η Ε.Ε. αποτελείται από εικοσιοκτώ κράτη μέλη σήμερα, τα οποία έχουν διακριτές ιστορικές και πολιτιστικές παραδόσεις και στόχους στην εξωτερική τους πολιτική, δεν αποτέλεσε ανυπέρβλητο εμπόδιο για την εμπλοκή της στην προσπάθεια επίτευξης ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή. Παρά το ότι η δεν κατάφερε πάντα να αρθρώσει ενιαία φωνή ως προς το ζήτημα της διένεξης, κατόρθωσε ωστόσο να διαμορφώσει σε ένα βαθμό συλλογική σύγκλιση, τουλάχιστον ως προς το επιθυμητό αποτέλεσμα (λύση υπέρ δύο κρατών - two state solution), η οποία μάλιστα, διαφοροποιούνταν σημαντικά από εκείνη του κυρίαρχου διαμεσολαβητή στη διένεξη μέχρι και σήμερα, των Η.Π.Α. (Fattal,2010:4).

Η πρώτη επίσημη ανάμειξη της Ε.Ε. στην ισραηλινο - παλαιστινιακή διένεξη, χρονολογείται το 1973, κατά τον Πόλεμο του Yom Kippur και την παγκόσμια πετρελαϊκή κρίση που ακολούθησε⁶¹. Κατόπιν της λήξης του πολέμου, η Ε.Ε. εξέδωσε ανακοίνωση με την οποία αναγνώριζε τα «νόμιμα δικαιώματα» των Παλαιστινίων και καλούσε το Ισραήλ να αποσυρθεί από τα εδάφη που είχε καταλάβει κατά τον Αραβοϊσραηλινό Πόλεμο των Έξι Ημερών του 1967. Παράλληλα, την ίδια περίοδο, εγκαινιάστηκε ο «Ευρω - Αραβικός Διάλογος»⁶². Οι κινήσεις αυτές, αποτέλεσαν ένα ορόσημο ως προς τη στάση της τότε Κοινότητας επί της διένεξης (EUCE,2008:1).

⁶⁰ Βλ. σχετικά για τις συνθήκες τερματισμού της σύρραξης του 2014 σε άρθρο του the Guardian, διαθέσιμο σε: <http://www.theguardian.com/world/2014/aug/26/gaza-ceasefire-israel-palestinians-halt-fighting>.

⁶¹ Κατόπιν της Ανακοίνωσης αυτής με την οποία η Ε.Ε. αναγνώρισε τα νόμιμα δικαιώματα των Παλαιστινίων και καλούσε το Ισραήλ να αποσυρθεί από τα εδάφη που κατέλαβε το 1967, τα αραβικά κράτη που αποτελούσαν εξαγωγείς πετρελαίου εξαίρεσαν το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών – πλην της Ολλανδίας - από τις περικοπές στην παραγωγή πετρελαίου, ενώ το Δεκέμβριο του 1973, ανακοίνωσαν την αύξηση της ροής του πετρελαίου προς την Ευρώπη κατά 10% (Selim,2010:18). Όπως αναφέρθηκε και σε παραπάνω κεφάλαιο, η σύνδεση κανονιστικής ισχύος και συμφερόντων είναι μία σχέση που δύσκολα μπορεί να διακριθεί απόλυτα ενώ αφήνει μεγάλο πεδίο ερμηνευτικής ευχέρειας και κριτικής από λοιπούς δρώντες.

⁶² Βλ. σχετικά για το εν λόγω forum γαλλικής πρωτοβουλίας στον ακόλουθο σχετικό διαδικτυακό ιστότοπο: <http://www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/euro-arab-dialogue/>.

Ακολουθώντας, μετά την αποτυχία των διαμεσολαβητικών προσπαθειών των Η.Π.Α., η ευρωπαϊκή στάση προς τη διένεξη κατέστη πιο σαφής. Στη Σύνοδο Κορυφής στο Λονδίνο, το 1977, τα κράτη μέλη δήλωσαν ότι η επίλυση της διένεξης οφείλει να περιλαμβάνει την αναγνώριση της εθνικής ταυτότητας των Παλαιστινίων και το δικαίωμά αυτοδιάθεσής τους ενώ η θέση αυτή ενισχύθηκε περαιτέρω με τη Διακήρυξη της Βενετίας το 1980, σύμφωνα με την οποία οι παραδοσιακοί δεσμοί και τα κοινά συμφέροντα με το χώρο της Μέσης Ανατολής, επέτασσαν από πλευράς κρατών μελών την ανάληψη ειδικού ρόλου για την επίτευξη μιας ειρηνικής διευθέτησης. Αποκλίνοντας ριζικά από τη θέση των Η.Π.Α. η τότε Κοινότητα κάλεσε την PLO να συμμετάσχει στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις, προσδίδοντας της κατ' αυτό τον τρόπο εθνική και διπλωματική νομιμοποίηση, ενώ έκρινε ως παράνομους σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, τους ισραηλινούς εποικισμούς. Με τη Διακήρυξη αυτή⁶³, η Ε.Ε. έγινε το πρώτο τρίτο μέρος στη διένεξη που αναγνώρισε το δικαίωμα των Παλαιστινίων στην αυτοδιάθεση αποκλίνοντας από την επικρατούσα αντίληψη περί χειρισμού του παλαιστινιακού ως ζήτημα αποκλειστικά «προσφυγικό» (Aoun,2003:293&Sanz,2010:46) ενώ παράλληλα έδωσε πολιτική χροιά στις μέχρι τότε κατά κύριο λόγο οικονομικές της σχέσεις με το Ισραήλ (Pardo&Peters,2010:8,9). Η Διακήρυξη της Βενετίας απορρίφθηκε από την ισραηλινή πλευρά⁶⁴ και αγνοήθηκε από την πλευρά των Η.Π.Α., ωστόσο αποτέλεσε τη βάση των Συμφωνιών του Όσλο το 1993 ανάμεσα στην Ισραηλινή κυβέρνηση και την PLO (Hollis,2010:34).

Το 1999, με τη Διακήρυξη του Βερολίνου, το Συμβούλιο επιβεβαίωσε ότι η δημιουργία ενός κράτους της Παλαιστίνης θα αποτελούσε παράγοντα εγγύησης για

⁶³ Η Διακήρυξη της Βενετίας εναρμονιζόταν με τα Ψηφίσματα αριθμ. 242 και 338 των ΗΕ (Fattal, 2010:5).

⁶⁴ Η ισραηλινή πλευρά αντέδρασε έντονα στη Διακήρυξη της Βενετίας θεωρώντας ότι θυσίαζε την ασφάλεια του Ισραήλ προκειμένου να διασφαλιστούν τα οικονομικά συμφέροντα και οι εμπορικές συμφωνίες της Ε.Ε. με τα αραβικά κράτη. Συγκεκριμένα, η ισραηλινή κυβέρνηση εξέδωσε ανακοίνωση η οποία ανέφερε: «Τίποτα δεν θα απομείνει από το ψήφισμα της Βενετίας, παρά η πικρή του ανάμνηση. Το ψήφισμα καλεί εμάς, και άλλα έθνη, να συμπεριλάβουμε στην ειρηνευτική διαδικασία τα Αραβικά ΣΣ γνωστά και ως Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης. Για μια «ειρήνη», η οποία θα μπορούσε να επιτευχθεί με τη συμμετοχή αυτής της οργάνωσης των δολοφόνων, μια σειρά από ευρωπαϊκές χώρες είναι πρόθυμες να δώσουν εγγυήσεις, ακόμη και στρατιωτικές. Κάθε άνθρωπος που έχει μνήμη θα ανατρίχιαζε με αυτό, γνωρίζοντας τις συνέπειες των εγγυήσεων που δόθηκαν στην Τσεχοσλοβακία το 1938, μετά την απόσχιση της Σουδητίας, επίσης χάριν της αυτοδιάθεσης. Κάθε άνθρωπος με καλή θέληση και κάθε ελεύθερος άνθρωπος στην Ευρώπη ο οποίος θα εξετάσει αυτό το έγγραφο θα δει σε αυτό μία παράδοση τύπου – Μόναχο, σε τυραννικούς εκβιασμούς, και την ενίσχυση όλων εκείνων των στοιχείων τα οποία φιλοδοξούν να ηττηθεί η ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή» (Pardo&Peters,2010:8).

την ασφάλεια στην περιοχή. Κατόπιν και της αποτυχίας των ειρηνευτικών διαδικασιών του Όσλο το 2000, η Ε.Ε. υποστήριξε τη λύση υπέρ δύο κρατών, με βάση την οριοθέτηση των συνόρων όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί πριν τον πόλεμο των Έξι Ημερών του 1967 (Tocci,2008:19).

Το 2009, στα Συμπεράσματα του Συμβουλίου για την Ειρηνευτική Διαδικασία στη Μέση Ανατολή, τέθηκαν τα κυρίαρχα σημεία προς την κατεύθυνση της επίλυσης της διένεξης, τα οποία συνίσταντο στην επίτευξη μιας λύσης μέσω δύο κρατών που θα συνυπάρχουν ειρηνικά και με ασφάλεια, τη μη αναγνώριση αλλαγών στα σύνορα πέρα από την οριοθέτηση που είχε διαμορφωθεί πριν τον πόλεμο των 6 Ημερών του 1967 καθώς και την απόδοση στην πόλη της Ιερουσαλήμ ενός status πρωτεύουσας και των δύο κρατών⁶⁵. Η απόφαση αυτή αποτέλεσε το αποκορύφωμα μιας σειράς δηλώσεων και θέσεων της Ε.Ε., εκκινώντας από τη Διακήρυξη της Βενετίας όπως αναφέρθηκε παραπάνω και αντιπροσωπεύει την πιο ξεκάθαρη ίσως τοποθέτηση της Ε.Ε. για την επίλυση της διένεξης (Hollis,2010:34). Τον Αύγουστο του 2014, στα Συμπεράσματα του Συμβουλίου για τη Μέση Ανατολή, η Ε.Ε. επανέλαβε τη δέσμευσή της στη λύση υπέρ δύο κρατών, ενώ εστίασε ιδιαίτερα στην ανθρωπιστική πτυχή της διένεξης, τονίζοντας ότι η κατάσταση στη Γάζα είναι μη βιώσιμη και ότι θα πρέπει να διασφαλιστεί η ελευθερία κυκλοφορίας των κατοίκων της αλλά και ο τερματισμός της απειλής που θέτει η Hamas για τους πολίτες του Ισραήλ⁶⁶.

Όπως μπορεί κανείς να διακρίνει, η εξωτερική πολιτική της Ένωσης ως προς την ισραηλινο - παλαιστινιακή διένεξη, ήδη από αρκετά νωρίς διέθετε τα στοιχεία εκείνα που μπορούν να της προσδώσουν το χαρακτηρισμό ως κανονιστικής σύμφωνα με τον ορισμό του Manners. Διαφοροποιούμενη έντονα από τη στάση των κύριων διαμεσολαβητικών δρώντων, βάσισε τη θέση της στην τήρηση νορμών και αξιών όπως ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η διασφάλιση των δημοκρατικών αρχών και η τήρηση του διεθνούς δικαίου. Από την άλλη πλευρά, η στάση της Ένωσης ως προς τη διένεξη, έχει επίσης χαρακτηριστεί ως ωφελιμιστική συγκάλυψη στρατηγικών συμφερόντων ασφαλείας, ένα επιχείρημα που είναι έμφυτο στη συζήτηση για την κανονιστική ισχύ εν γένει, λόγω της ερμηνευτικής πολλαπλότητας

⁶⁵ Βλ. αναλυτικά τα Συμπεράσματα του Συμβουλίου σε: Council conclusions on the Middle East Peace Process, 2985th FOREIGN AFFAIRS Council meeting Brussels, 8 December 2009, διαθέσιμο σε: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/111829.pdf.

⁶⁶ Βλ. αναλυτικά τα Συμπεράσματα του Συμβουλίου σε: Council conclusions on the Middle East, 15 August 2014, διαθέσιμο σε: http://www.eeas.europa.eu/mepp/index_en.htm.

στην οποία είναι ευάλωτη αλλά και της σύγκρουσης νορμών μεταξύ τους. Για τους λόγους αυτούς, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η αξιολόγηση μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής, δεν προκύπτει μόνο από τους διακηρυσσόμενους στόχους της αλλά και από τον τρόπο χρήσης των εργαλείων πολιτικής και από τις επιδράσεις που αυτή επιφέρει, ζητήματα που εξετάζονται παρακάτω.

4. Κανονιστικές Όψεις της Εξωτερικής Πολιτικής της Ε.Ε. ως προς τη Διένεξη

Η συμβολή της Ένωσης στην ειρηνική διευθέτηση της ισραηλινο - παλαιστινιακής διένεξης βασίζονταν σε δύο αλληλοσυνδεόμενους πυλώνες. Ο πρώτος, όπως φάνηκε και από τα παραπάνω, ήταν το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού των δύο μερών της διένεξης ενώ ο δεύτερος συνίστατο στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της τήρησης του διεθνούς δικαίου (Tocci,2008:19), καθώς και στις δημοκρατικές αξίες και τη χρηστή διακυβέρνηση, νόρμες που αποτελούν την πεμπτουσία της κανονιστικής ισχύος της Ένωσης. Ως συνδετικό κρίκο των πιο πάνω πυλώνων, η Ε.Ε. επέλεξε το δρόμο μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής, μέσα από «ήπια» εργαλεία διπλωματίας, όπως είναι οι μηχανισμοί οικονομικής συνεργασίας και ανάπτυξης, τα πολυμερή προγράμματα, ο πολιτικός διάλογος, η προώθηση της δημοκρατίας, καθώς και η συνεργασία σε επίπεδα ασφάλειας και σταθερότητας, παραχωρώντας την υψηλή διπλωματία και τη χρήση σκληρής ισχύος στις Η.Π.Α.⁶⁷ (EUCE,2008:2). Τα εργαλεία αυτά αντιστοιχούν και στους μηχανισμούς διάχυσης των νορμών όπως αναπτύχθηκαν από τον Manners και παρουσιάστηκαν παραπάνω. Σημειώνεται, ότι οι κανονιστικές επιδράσεις μια εξωτερικής πολιτικής, δεν είναι απαραίτητο να οδηγούν αποκλειστικά στην επίλυση μιας διένεξης, καθώς η επιρροή εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων δεν καθιστά κάτι τέτοιο εφικτό στις περισσότερες των περιπτώσεων. Ωστόσο, ο μετασχηματισμός μιας διένεξης, μέσα από την αλλαγή του πλαισίου που αυτή εξελίσσεται, του ύφους της πολιτικής των μερών, των τάσεων, των επιδιώξεων και των δεσμεύσεών τους, αποτελεί εξίσου

⁶⁷ Σε συνέντευξη που παραχώρησε την άνοιξη του 2001 ο Javier Solana δήλωσε ότι «κατά τους προηγούμενους μήνες η Ευρώπη ήταν περισσότερο παρούσα στη Μέση Ανατολή από ότι οι ΗΠΑ, τονίζοντας ότι κάτι τέτοιο δεν αποτελούσε ένα στόχο per se, δεδομένης της προτίμησης της Ευρώπης για την ενεργότερη ανάμειξη της Ουάσινγκτον» ('L'Europe Puissance' (2001), *Politique internationale*:223 σε Aoun, 2003:301).

ένδειξη αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής ως προς τις κανονιστικές επιδράσεις που αυτή επιφέρει.

4.1 Πολυμερής Συνεργασία και Ανάπτυξη

Όπως αναφέρθηκε ήδη, η Ε.Ε. ανέπτυξε ένα σύστημα ήπιων, κανονιστικών εργαλείων, τα οποία προωθούσαν την πολυμερή συνεργασία και την ανάπτυξη σε μια ευρεία σειρά τομέων πολιτικής, λειτουργώντας παράλληλα και με τις Συμφωνίες Σύνδεσης που είχε συνάψει και με τις δύο πλευρές. Πρόκειται για την Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία, την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και την Ένωση για τη Μεσόγειο, θεσμοί που αντιστοιχούν κυρίως στο μηχανισμό της διαδικαστικής διάχυσης νορμών, δηλαδή μέσα από τη σύναψη συμβατικών σχέσεων, όπως αναφέρθηκε και σε παραπάνω κεφάλαιο.

4.1.1 Η Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία (Euro – Mediterranean Partnership, EMP)

Λίγες μέρες μετά τη δολοφονία του Ισραηλινού Πρωθυπουργού Yitzhak Rabin, κατόπιν της υπογραφής των Συμφωνιών Όσλο II, γεννήθηκε η Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία, η οποία ξεκίνησε το Νοέμβριο του 1995 ανάμεσα στα τότε δεκαπέντε κράτη μέλη της ΕΕ και δεκατέσσερις μεσογειακούς εταίρους⁶⁸, ως ένα πλαίσιο για τη διαχείριση των περιφερειακών σχέσεων στην περιοχή και τη συμβολή στην ειρηνευτική διαδικασία. Αποτελούσε ένα πολυμερές φόρουμ εντός του οποίου η εταιρική σχέση οργανώθηκε σε τρεις κύριες διαστάσεις:

- Τον πολιτικό διάλογο, με στόχο τη δημιουργία ενός κοινού χώρου ειρήνης και σταθερότητας με κύρια χαρακτηριστικά του τη βιώσιμη ανάπτυξη, το κράτος δικαίου, τη δημοκρατία και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,

- Την οικονομική συνεργασία, συμπεριλαμβανομένης της σταδιακής δημιουργίας μιας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών με στόχο την προώθηση βιώσιμης και ισόρροπης κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης,

⁶⁸ Η Ευρω- Μεσογειακή Συνεργασία (Διαδικασία της Βαρκελώνης) ξεκίνησε στις 27 – 28 Νοεμβρίου 1995, στην Ευρω - Μεσογειακή Διάσκεψη στη Βαρκελώνη, κατά την ισπανική Προεδρία υπό τον Javier Solana. Οι εταίροι αποτελούνταν από 11 Μεσογειακές χώρες (Αλγερία, Κύπρος, Αίγυπτος, Ισραήλ, Λίβανος, Μάλτα, Μαρόκο, Συρία, Τυνησία, Τουρκία καθώς και η Παλαιστίνη) και δύο μη μεσογειακά κράτη, την Ιορδανία και τη Μαυριτανία (Fattal,2010:11).

- Την κοινωνική και πολιτιστική συνεργασία, με στόχο την προώθηση της κατανόησης και του διαπολιτισμικού διαλόγου καθώς και τη διευκόλυνση των ανταλλαγών μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών⁶⁹.

Επιδιώκοντας τους ανωτέρω στόχους, οι οποίοι όπως διαφαίνεται είναι κανονιστικής υφής και υλοποιούνται μέσα από ήπια εργαλεία διπλωματίας, η Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία βασιζόταν στη λογική ότι μία διευθέτηση της διένεξης θα καθίστατο βιώσιμη μέσα από τη συνεργασία ανάμεσα στην κοινωνία των πολιτών, την οικονομική ολοκλήρωση και τις πολιτιστικές διασυνδέσεις (EUCE,2008:2). Η προσέγγιση αυτή αντανακλά και το μετασχηματισμό της έννοιας της ασφάλειας αλλά και της ισχύος, οι οποίες πλέον δε θεωρείται ότι εκφράζονται αποκλειστικά μέσα από στρατιωτικά μέσα αλλά περισσότερο μέσα από ένα πολυδιάστατο πλέγμα κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών παραγόντων (Panebianco,2010:185,186).

Η Ευρω- Μεσογειακή Συνεργασία, λειτουργούσε παράλληλα με ένα πλαίσιο διμερών συμφωνιών με τα κράτη εταίρους, τις Συμφωνίες Σύνδεσης⁷⁰. Οι συμφωνίες αυτές αντανακλούν από τη μία τις γενικές αρχές που διατρέχουν τη Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία, ενώ παράλληλα περιλαμβάνουν και ιδιαίτερες ρυθμίσεις, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της σχέσης με τον κάθε εταίρο ξεχωριστά⁷¹. Οι εταιρικές σχέσεις βάσει των συμφωνιών αυτών βασίζονταν στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των δημοκρατικών αρχών και της τήρησης του διεθνούς δικαίου δημιουργώντας έτσι μια μορφή οιονεί αιρεσιμότητας ως εργαλείο πίεσης προς τις δύο πλευρές της διένεξης.

Πιο συγκεκριμένα, η Συμφωνία Σύνδεσης της Ένωσης με το Ισραήλ, αφορούσε κυρίως σε ζητήματα οικονομικής συνεργασίας ενώ τόνιζε τη σημασία του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της τήρησης του διεθνούς δικαίου και των διατάξεων του Χάρτη των Η.Ε., ζητήματα που αποτελούσαν και τη βάση της

⁶⁹ Βλ. για μια παρουσίαση του θεσμού σε http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm.

⁷⁰ Οι Συμφωνίες Σύνδεσης αποτελούν ένα παραδοσιακό εργαλείο επιρροής, ωστόσο, καθώς πλέον το «καρότο» της ένταξης στην Ε.Ε. δεν υφίσταται σε όλες τις περιπτώσεις, έχουν χάσει ως ένα βαθμό τη διπλωματική τους ισχύ (Diez,Albert&Stetter,2008:27).

⁷¹ Βλ. περισσότερα για τη Συμφωνία Σύνδεσης Ε.Ε. – Παλαιστινιακής Αρχής σε: Commission (1997), Euro-Mediterranean Interim Association Agreement on trade and cooperation between the European Community, of the one part, and the Palestine Liberation Organization (PLO) for the benefit of the Palestinian Authority of the West Bank and the Gaza Strip, of the other part, *Official Journal L 187* και για τη Συμφωνία Σύνδεσης Ισραήλ – Ε.Ε. σε: Commission (2000), EURO-MEDITERRANEAN AGREEMENT establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the State of Israel, of the other part, *Official Journal L 147/3*.

συμφωνίας και λειτουργούσαν ως μορφή πίεσης απέναντι στο Ισραήλ, μέσα από το εργαλείο της αιρεσιμότητας⁷². Αντίστοιχου περιεχομένου ήταν και η Συμφωνία Σύνδεσης με την Παλαιστινιακή Αρχή, η οποία υπεγράφη το 1997, δύο χρόνια αργότερα από εκείνη με το Ισραήλ. Σημειώνεται ωστόσο, ότι ενώ το οικονομικό μέρος της Συμφωνίας προωθήθηκε ιδιαίτερα, οι ρήτρες της οιονεί αιρεσιμότητας που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως μοχλός πίεσης, δεν ενεργοποιήθηκαν από μέρους της Ένωσης, απομειώνοντας την ευρωπαϊκή κανονιστική ισχύ από τη δυναμική της.

Συνολικότερα, η Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία παρείχε ένα πολυμερές φόρουμ το οποίο είχε ως στόχο να συμβάλλει στην επίλυση της διένεξης ενισχύοντας τον διάλογο και την κατανόηση, φέρνοντας κοντά το Ισραήλ, την Παλαιστινιακή Αρχή και έναν αριθμό αραβικών κρατών. Αποτέλεσε μία από τις πιο φιλόδοξες, ολοκληρωμένες και μακροπρόθεσμες όψεις της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. αντανακλώντας τον κανονιστικό της χαρακτήρα (Fattal,2010:10-14). Εξετάζοντας κανείς τον κανονιστικό αντίκτυπο του μέσου αυτού, το εργαλείο αυτό δεν κατάφερε να αποτρέψει ή να μεταβάλλει ουσιωδώς τη συνεχιζόμενη εύθραυστη κατάσταση στη Μέση Ανατολή, καθώς δεν ήταν σχεδιασμένο να αγγίξει ζητήματα που βρίσκονταν στην «καρδιά» της διένεξης. Ωστόσο, η συμβολή του στην ανάπτυξη περιφερειακών σχέσεων και ανάπτυξης στην περιοχή, αποτέλεσε ένα νέο, σε κάθε περίπτωση εποικοδομητικό στοιχείο, αναφορικά με το πλαίσιο εντός του οποίου εξελισσόταν η διένεξη και την εισαγωγή στοιχείων διαλόγου και συνεργασίας σε αυτό.

4.1.2 Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (European Neighbourhood Policy, ENP)

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, συμπλήρωσε την Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία, το 2004, με στόχο την αποφυγή της ανάδυσης νέων διαχωριστικών γραμμών ανάμεσα στη διευρυμένη Ε.Ε. και τα γειτονικά με αυτήν κράτη, στοχεύοντας στην ενίσχυση της ευημερίας, της σταθερότητας και της ασφάλειας αλλά και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του κράτους δικαίου, της καλής διακυβέρνησης και των δημοκρατικών αρχών⁷³ (Fattal,2010:46).

⁷² Βλ. το κείμενο της Συμφωνίας Σύνδεσης σε http://eeas.europa.eu/delegations/israel/eu_israel/political_relations/agreements/index_en.htm.

⁷³ Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας συμμετέχουν οι: Αλγερία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Αίγυπτος, Γεωργία, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Λιβύη, Μολδαβία, Μαρόκο, Παλαιστίνη, Συρία, Τυνησία και Ουκρανία.

Σε αντίθεση με την Ευρω – Μεσογειακή Συνεργασία, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας επιδιώκει την εμβάθυνση των διμερών σχέσεων ανάμεσα στην Ε.Ε. και στους εταίρους της, μέσα από τα Κοινά Σχέδια Δράσης (Joint Action Plans), τα οποία παρέχουν ένα χρονοδιάγραμμα για την υλοποίηση πολιτικών συνεργασίας και εσωτερικών μεταρρυθμίσεων, ενώ βασίζονται επίσης στην τήρηση των θεμελιωδών νορμών της Ένωσης. Και στην περίπτωση αυτή, η Ένωση εφαρμόζει το εργαλείο της αιρεσιμότητας, ένα από τα κλασικά μέσα κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής. Τόσο το Ισραήλ⁷⁴ όσο και η Παλαιστινιακή Αρχή⁷⁵, έχουν υιοθετήσει Κοινά Σχέδια Δράσης, τα οποία όμως αν και διακηρύσσουν ως στόχο τη συμβολή στην επίλυση της διένεξης, δεν περιείχαν σαφείς προϋποθέσεις προς την κατεύθυνση αυτή, ενώ και στην περίπτωση αυτή δεν έγινε χρήση του εργαλείου της αιρεσιμότητας από πλευράς της Ένωσης (EUCE, 2008:4).

Στο σημείο αυτό διαφαίνεται για μία ακόμη φορά, το έλλειμμα της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης ως προς τον αντίκτυπο που αυτή επιφέρει, εξαιτίας όμως της απροθυμίας μιας πλήρους αξιοποίησης των εργαλείων κανονιστικής ισχύος από μέρους της Ένωσης και όχι απαραίτητα λόγω ίδιων ανεπαρκειών των μέσων αυτών. Από την άλλη, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός ότι στα Κοινά αυτά Σχέδια Δράσης, είναι πρωταρχικής σημασίας τα κριτήρια του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του κράτους δικαίου, των δημοκρατικών αρχών, του διεθνούς δικαίου, αλλά και το γεγονός ότι η πορεία της συνεργασίας των μερών εξαρτάται από την προσήλωση στις αρχές αυτές, αναδεικνύοντας την κανονιστική φύση της ισχύος της Ένωσης, θυμίζοντας το επιχείρημα του Manners ότι η Ένωση «δεν είναι τι κάνει, αλλά τι είναι».

⁷⁴ Βλ. αναλυτικά το Σχέδιο Δράσης για το Ισραήλ σε: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/israel_enp_ap_final_en.pdf.

⁷⁵ Βλ. αναλυτικά το Σχέδιο Δράσης για την Παλαιστινιακή Αρχή σε: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/pa_enp_ap_final_en.pdf.

4.1.3 Η Ένωση για τη Μεσόγειο (Union for the Mediterranean, UfM)

Το 2008 ενισχύθηκε η πολυμερής συνεργασία, μέσα από την Ένωση για τη Μεσόγειο⁷⁶ η οποία βασίστηκε στο κεκτημένο της Ευρω – Μεσογειακής Συνεργασίας την οποία αναζωογόνησε μέσα από τρεις τρόπους:

- Αναβαθμίζοντας το πολιτικό επίπεδο (πχ προσκαλώντας επικεφαλές κυβερνήσεων στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων),
- Ενισχύοντας τη συμμετοχικότητα μέσα από ένα σύστημα συν - προεδρίας (ένας Πρόεδρος από την πλευρά της Ε.Ε. και ένας από την πλευρά των μεσογειακών εταίρων),
- Κάνοντας τις σχέσεις αυτές πιο συγκεκριμένες μέσα από επιπρόσθετες περιφερειακές συνεργασίες.

Ωστόσο, η πορεία του θεσμού παρεμποδίστηκε σημαντικά από τις συγκυρίες, τόσο λόγω της οικονομικής κρίσης όσο και λόγω του πολέμου στη Γάζα, που είχε ως επακόλουθο την άρνηση των αραβικών κρατών να παρίστανται στις συναντήσεις⁷⁷ (Fattal,2010:86-95). Σημαντικό σημείο άσκησης κριτικής από πλευράς των αραβικών μεσογειακών εταίρων προς την Ε.Ε., αφορούσε στην έλλειψη αξιοπιστίας της ως διαμεσολαβητής επί της ειρηνευτικής διαδικασίας, καθώς πίεζε μεν προς την κατεύθυνση του εκδημοκρατισμού και των μεταρρυθμίσεων των αραβικών κρατών, χωρίς όμως να ασκεί κριτική στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διεθνούς δικαίου από πλευράς του Ισραήλ (Gunning,2010:89). Στο σημείο αυτό,

⁷⁶ Η αρχική ιδέα της Ένωσης για τη Μεσόγειο παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια της εκλογικής καμπάνιας του Nicolas Sarkozy, ως εναλλακτική της ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε. Η Ένωση αυτή θα περιλάμβανε τα κράτη της Ε.Ε. τα οποία συνόρευαν με τη Μεσόγειο, τους Μεσογειακούς εταίρους, ενώ τα μη Μεσογειακά κράτη – μέλη της Ε.Ε. θα συμμετείχαν με καθεστώς κράτους παρατηρητή. Το σχέδιο αυτό απορρίφθηκε από τη Γερμανία και την Τουρκία, καθώς η πρώτη θεώρησε ότι καθώς ως μη μεσογειακή χώρα θα εξαιρούταν από τη συμμετοχή της ως μέλος, δεν είχε κίνητρο να χρηματοδοτήσει το πρόγραμμα, ενώ η Τουρκία απέρριψε την ιδέα καθώς θα υπονόμειε την προοπτική ένταξης της στην Ε.Ε. (Fattal,2010:86).

⁷⁷ Η Leila Shahid, εκπρόσωπος της Παλαιστινιακής Αρχής στην Ε.Ε. είχε αναρωτηθεί: «Πώς περιμένετε από εμάς, που για 41 χρόνια είμαστε υπό κατοχή, να συνεργαστούμε για μια Μεσόγειο χωρίς ρύπανση και για περιβαλλοντικά προγράμματα, όταν δεν μπορούμε να βγούμε έξω από την περίμετρο στην οποία είμαστε υποχρεωμένοι να ζούμε; Το θεωρώ πολύ δύσκολο να πιστέψω ότι μπορούμε σήμερα να πετύχουμε αυτό που δεν κατάφερε η Διαδικασία της Βαρκελώνης (δημιουργία παλαιστινιακού κράτους), όσο τα κρίσιμα στοιχεία της σταθερότητας, της ειρήνης, της συνύπαρξης και της οικονομικής ολοκλήρωσης δεν υπάρχουν» (Arab Times:World News 'US Must Show Israel to Blame for Mideast Impasse, Says Palestinian' in Fattal (2010), 'The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory', *Centre for European Policy Studies*, CEPS Working Document No. 328.

διαφαίνεται πάλι μία από τις σκοτεινές πλευρές της κανονιστικής ισχύος, αυτή της ερμηνευτικής πολλαπλότητας επί νορμών και αξιών, το ζήτημα της σύγκρουσης νορμών αλλά και διαπλοκής πολλές φορές νορμών και συμφερόντων κατά τη θεμελίωσή τους.

4.2 Οικονομική και Ανθρωπιστική Βοήθεια

Με το μέσο αυτό προωθείται η κανονιστική ισχύς της Ένωσης με το μηχανισμό της διάχυσης των νορμών μέσω μεταβίβασης, όπως αναφέρθηκε σε παραπάνω κεφάλαιο. Ήδη από το 1971, η Ένωση έκανε χρήση του εργαλείου της χρηματοδοτικής βοήθειας, μέσω μηχανισμών πολυμερούς συνεργασίας και συγκεκριμένα του μηχανισμού συνδρομής των Ηνωμένων Εθνών για την Παλαιστίνη (UNRWA). Περαιτέρω, το 1986 η τότε ΕΚ προέβη στη σύναψη προτιμησιακών συμφωνιών αναφορικά με προϊόντα εισαγόμενα από τη Γάζα και τη Δυτική όχθη (Fattal,2010:6,33). Το 1997 υπεγράφη η Συμφωνία Σύνδεσης με την Παλαιστινιακή Αρχή προκειμένου να διευκολυνθεί η απελευθέρωση του εμπορίου ανάμεσα στα δύο μέρη, καθώς και η συνεργασία σε μια σειρά τομέων όπως οι υποδομές, η ενέργεια αλλά και οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις (Sanz,2010:48).

Για το συντονισμό της χρηματοδότησης των προγραμμάτων της, η Ε.Ε. έκανε χρήση σειράς χρηματοδοτικών εργαλείων. Το σύνολο των προγραμμάτων της Ένωσης χρηματοδοτούνταν από τον κοινοτικό προϋπολογισμό και από δάνεια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων ενώ αρχικά συντονίζονταν από το χρηματοδοτικό – τεχνικό μέσο MEDA⁷⁸, το οποίο στη συνέχεια, το 2007, αντικαταστήθηκε από ένα νέο χρηματοδοτικό εργαλείο, αυτό του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Γειτονίας και Εταιρικής Σχέσης (ENPI) (Fattal, 2010:4,71). Ο διαθέσιμος προϋπολογισμός στα πλαίσια του ENPI για την περίοδο 2007 – 2013 ανήλθε στα 12 δις ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση 32% σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο 2000 – 2006⁷⁹.

Ωστόσο, μετά τις εκλογές του 2006 και την εκλογική επικράτηση της Hamas, την οποία η διεθνής κοινότητα συμπεριλαμβανομένης και της Ε.Ε. ανακήρυξε ως

⁷⁸ Πρόκειται για εργαλείο που συνίσταται σε συνοδευτικά χρηματοδοτικά και τεχνικά μέτρα (MEDA) προκειμένου για τη μεταρρύθμιση των οικονομικών και κοινωνικών δομών στα πλαίσια της ευρωμεσογειακής εταιρικής σχέσης

⁷⁹ Για μια παρουσίαση του ENPI βλ. σε http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/overview/index_en.htm.

τρομοκρατική οργάνωση⁸⁰, η οικονομική βοήθεια παρεχόταν μέσω ενός νέου εργαλείου, του Προσωρινού Διεθνούς Μηχανισμού (TIM) παρακάμπτοντας την Παλαιστινιακή Αρχή⁸¹. Προβληματικό ήταν το γεγονός ότι με το εργαλείο αυτό παραβλέφθηκαν στοιχεία καλής διακυβέρνησης που είχαν υλοποιηθεί προγενέστερα από την Παλαιστινιακή Αρχή υπό την πίεση της Ε.Ε. για μεταρρυθμίσεις⁸², αναδεικνύοντας για μια ακόμη φορά τη σημασία που έχουν οι εξωτερικοί παράγοντες στη διασάλευση της κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής.

Με την νέα κυβέρνηση του 2007 στη Δυτική Όχθη (Fatah), η Ε.Ε. άνοιξε εκ νέου τους διαύλους επικοινωνίας με την Παλαιστινιακή Αρχή μέσα από την καθιέρωση ενός μηχανισμού με την ονομασία PEGASE (Mecanisme Palestino - Européen de Gestion et d'Aide Socio-Economique). Το εργαλείο αυτό λειτουργούσε υποστηρικτικά για την υλοποίηση του τριετούς σχεδίου για τη μεταρρύθμιση και την ανάπτυξη της Παλαιστίνης (PRDP), το οποίο παρουσιάστηκε από τον Salam Fayyad, Πρωθυπουργό τότε της κυβέρνησης της Δυτικής Όχθης (Fattal, 2010:70,71) και αφορά σε τέσσερα πεδία δράσης: α) Διακυβέρνηση: δημοσιονομική μεταρρύθμιση, κράτος δικαίου, δικαιοσύνη, λογοδοσία, ασφάλεια, β) Κοινωνική Ανάπτυξη: κοινωνική προστασία, υγεία, εκπαίδευση. Απασχόληση, γ) Οικονομική Ανάπτυξη: επιχειρηματικότητα, διευκόλυνση εμπορίου, δ) Δημόσιες Υποδομές: ενέργεια, περιβάλλον, ύδρευση⁸³.

Περαιτέρω, το Ευρωπαϊκό Γραφείο Τεχνικής Βοήθειας (ECTAO) που λειτουργεί στην Ανατολική Ιερουσαλήμ από το 1994, επιβλέπει την υλοποίηση του συνόλου των προγραμμάτων που πραγματοποιούνται στα πλαίσια της πολυμερούς συνεργασίας καθώς και τα προγράμματα εξωτερικής βοήθειας της Επιτροπής. Από

⁸⁰ Η Hamas έχει επικεντρώσει τις προσπάθειες απόσυρσής της από τη σχετική εστιάζοντας περισσότερο στην Ε.Ε. παρά στις Η.Π.Α. (βλ. σχετικά σε 'Hamas to ask EU to remove it from terrorist list', Jerusalem Post, , 1/8/2014, διαθέσιμο σε: <http://www.jpost.com/Middle-East/Hamas-to-ask-EU-to-remove-it-from-terrorism-list-310567>).

⁸¹ Κατόπιν της εκλογικής επικράτησης της Hamas, η Ε.Ε. και άλλα μέλη του Κουαρτέτου απέσυραν την οικονομική βοήθεια προς την Παλαιστινιακή Αρχή έως ότου η Hamas αποδεχόταν 3 αρχές: αποχή από τη βία, αναγνώριση του Ισραήλ και αποδοχή προηγούμενων συμφωνιών (Pardo&Peters,2010:24).

⁸² Σε μία προσπάθεια να αυξήσει τη δημοσιονομική διαφάνεια, η Παλαιστινιακή Αρχή μετέφερε όλα τα χρήματα σε λογαριασμό που επιτηρούνταν από το ΔΝΤ (Fattal,2010:71).

⁸³ Για περισσότερες πληροφορίες επί των προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται μέσω του μηχανισμού του PEGASE βλ. στο σχετικό διαδικτυακό ιστότοπο http://unispal.un.org/pdfs/EUpegase_DonorGuide.pdf.

την άλλη, το γραφείο της Ευρωπαϊκής Βοήθειας (Europe Aid), χαράσσει τις στρατηγικές συνεργασίες με την Παλαιστινιακή Αρχή και διαχειρίζεται την εξωτερική βοήθεια της ΕΕ προς την Παλαιστίνη (παραπάνω από 4 δις για την περίοδο από το 1994 έως το 2010). Το ECTAO υποστηρίζει επίσης τη δράση φορέων της Κοινωνίας των Πολιτών σε πεδία όπως η υγεία, η εκπαίδευση, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οικοδόμηση δημοκρατίας, η οικοδόμηση ειρήνης και ο πολιτισμός νόρμες που βρίσκονται στην καρδιά της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης⁸⁴(Fattal, 2010:4).

Από τα παραπάνω καταδεικνύεται ότι η Ε.Ε. ως φορέας κανονιστικής ισχύος, επέλεξε να κάνει χρήση της οικονομικής της ισχύος, μέσα από ήπια εργαλεία, με στόχο να προωθήσει πολιτικές, θεσμικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες θα συνέβαλαν στη δημιουργία ενός κλίματος ευνοϊκού για μια βιώσιμη επίλυση της διένεξης (Momaní,2007:9). Επιπλέον, καθώς η Ε.Ε. αποτελεί μακράν το μεγαλύτερο «χορηγό» οικονομικής βοήθειας στην Παλαιστίνη, παρέχοντας κατά μέσο όρο 500 εκατομμύρια ευρώ ετησίως (Sanz,2010:46), η δυναμική της επιρροής της μέσα από το εργαλείο της αιρεσιμότητας, στα πλαίσια της οικονομικής συνεργασίας, αποτελεί ένα ιδιαίτερα χρήσιμο κανονιστικό μέσο ως προς τη συμβολή στο μετασχηματισμό και την επίλυση της διένεξης⁸⁵, το οποίο σε μεγάλο βαθμό ωστόσο έχει παραμείνει ανεκμετάλλευτο (EUCE,2008:5).

Σημαντική κρίνεται επίσης και η συμβολή της Ε.Ε. ως προς την παρεχόμενη ανθρωπιστική βοήθεια προς την Παλαιστίνη, ήδη από το 1971 μέσα από τα Η.Ε. (UNRWA). Επιπλέον, μέσα από την Ευρωπαϊκό Γραφείο Ανθρωπιστικής Βοήθειας (ECHO)⁸⁶, το οποίο διαθέτει υπηρεσίες τόσο στην Ανατολική Ιερουσαλήμ όσο και στη Γάζα, παρέχεται ανθρωπιστική βοήθεια σε περιπτώσεις έκτακτων αναγκών καθώς και πολύτιμη αρωγή στα θύματα των ενόπλων συγκρούσεων στην περιοχή. Από το 2000, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει παράσχει πάνω από 550 εκατομμύρια ευρώ σε ανθρωπιστική βοήθεια για να βοηθήσει την κάλυψη των βασικών αναγκών των

⁸⁴ Βλ. περισσότερα για το ECTAO στο σχετικό διαδικτυακό ιστότοπο http://eeas.europa.eu/delegations/westbank/about_us/delegation_role/index_en.htm.

⁸⁵ Η Ε.Ε. αποτελεί το μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο του Ισραήλ καθώς συνιστά τη μεγαλύτερη αγορά εισαγωγών του και τη δεύτερη σε εξαγωγές ενώ και σε πολιτικό επίπεδο το Ισραήλ επιδιώκει να αναπτύξει τους δεσμούς του με την Ε.Ε. και να αποτελέσει μέρος «του ευρωπαϊκού οράματος» (Pardo&Peters,2010:2).

⁸⁶ Σχετικά με το έργο της ECHO βλ. σε http://ec.europa.eu/echo/index_en.htm.

Παλαιστίνιων στη Δυτική Όχθη και τη Λωρίδα της Γάζας, καθώς και σε Παλαιστίνιους πρόσφυγες που ζουν στην Ιορδανία, το Λίβανο και τη Συρία⁸⁷.

4.3 Ασφάλεια και Σταθερότητα

Πέρα από την οικονομική βοήθεια και το πλαίσιο πολυμερούς συνεργασίας που παρέχει, η Ε.Ε. προχώρησε ένα βήμα πιο πέρα στα πλαίσια της προσπάθειας συμβολής της στο μετασχηματισμό και την επίλυση της ισραηλινο – παλαιστινιακής διένεξης, αυτή τη φορά μέσα από εργαλεία εδραίωσης της ασφάλειας και της σταθερότητας στην περιοχή και την παρουσία της επί του εδάφους όπου εξελίσσεται η διένεξη. Στην περίπτωση αυτή, η κανονιστική ισχύς της Ένωσης αναπτύσσεται μέσα από το μηχανισμό της ανοικτής διάχυσης νομών.

Η πρώτη σχετική προσπάθεια έγινε το 1996, τέσσερις μήνες μετά την ανακήρυξη της Παλαιστινιακής Αρχής και την ανάδειξη του Yaser Arafat ως Προέδρου, μετά τις πρώτες διεξαχθείσες εκλογές στις 20 Ιανουαρίου. Πρόκειται για τη δημιουργία του θεσμού του Ειδικού Εντεταλμένου της Ε.Ε. για την Ειρηνευτική Διαδικασία στη Μέση Ανατολή με στόχο την ενίσχυση της ορατότητας και του πολιτικού στίγματος της Ε.Ε. Αποτελεί τον καθημερινό διαμεσολαβητή ανάμεσα στις δύο πλευρές, εκπροσωπεί την Ε.Ε. στις προπαρασκευαστικές συναντήσεις για το Κουαρτέτο⁸⁸ και συνεργάζεται με τις δύο αποστολές της Ένωσης στα πλαίσια της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) (Fattal,2010:14). Πρόκειται για την EUBAM Rafah και την EUPOL COPPS, οι οποίες εξετάζονται παρακάτω.

4.3.1 EUBAM Rafah (Αποστολή συνοριακής συνδρομής της Ε.Ε. για το σημείο διέλευσης της Ράφα)

Κατόπιν της μονομερούς αποχώρησης των Ισραηλινών από τη Λωρίδα της Γάζας το Κουαρτέτο προσπάθησε να διασφαλίσει την εδαφική ακεραιότητα της περιοχής, προετοιμάζοντας τη Συμφωνία για τη Μετακίνηση και τη Διέλευση στο σημείο διέλευσης της Ράφα⁸⁹ (σύνορα Γάζας – Αιγύπτου), η οποία προέβλεπε το

⁸⁷ Το Γραφείο Ανθρωπιστικής Βοήθειας από την ίδρυσή του το 1992, έχει αντιμετωπίσει σοβαρές ανθρωπιστικές κρίσεις σε περισσότερες από 100 χώρες ανά τον κόσμο παρέχοντας είδη πρώτης ανάγκης αλλά και ιατροφαρμακευτικούς πόρους, μεταφορικά μέσα και τεχνική βοήθεια, διαθέτοντας περισσότερα από 500 εκατομ.ευρώ κατ'έτος για το σκοπό αυτό (Κεντρωτής, 2010:72).

⁸⁸ Φόρουμ πολυμερούς διπλωματίας που συστάθηκε το 2002 με στόχο την επίλυση της διένεξης που αποτελείται από την ΕΕ, ΟΗΕ, ΗΠΑ και τη Ρωσία, με έδρα τη Μαδρίτη.

⁸⁹ Βλ. αναλυτικά το κείμενο της συμφωνίας σε <http://www.eubamrafah.eu/files/Agreement%20on%20Movement%20and%20Access.pdf>.

άνοιγμα του σημείου διέλευσης υπό παλαιστινιακό έλεγχο, ενώ η Ε.Ε., ως τρίτο μέρος, θα ασκούσε εποπτικό ρόλο στην υλοποίηση της συμφωνίας, συμβάλλοντας στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης ανάμεσα στο Ισραήλ και στην Παλαιστινιακή Αρχή (Asseburg,2010:80).

Στο πλαίσιο αυτό, το Συμβούλιο της Ε.Ε. αποφάσισε τον Νοέμβριο του 2005 τη σύσταση της EU BAM Rafah η οποία:

α) προβαίνει σε ενεργό παρακολούθηση, εξακρίβωση και αξιολόγηση των επιδόσεων της Παλαιστινιακής Αρχής όσον αφορά την εφαρμογή της συμφωνίας πλαισίου σχετικά με τη λειτουργία του τερματικού σταθμού της Ράφα,

β) συμβάλλει, παρέχοντας καθοδήγηση, στη δημιουργία παλαιστινιακής υποδομής για όλες τις πτυχές της συνοριακής διαχείρισης στη Ράφα,

γ) συμβάλλει ως σύνδεσμος μεταξύ των παλαιστινιακών, των ισραηλινών και των αιγυπτιακών αρχών για όλες τις πτυχές που αφορούν τη διαχείριση του σημείου διέλευσης της Ράφα⁹⁰.

Σημειώνεται ότι η λήψη της απόφασης για το άνοιγμα του σημείου διέλευσης, δεν επαφιόταν αποκλειστικά στην Παλαιστινιακή Αρχή ή την Ε.Ε. αλλά στο Ισραήλ και την Αίγυπτο, παράμετρος που απομείωνε σημαντικά τον παλαιστινιακό έλεγχο ενώ επίσης παρεμπόδιζε τη δυναμική συμβολή της Ε.Ε κυρίως ως προς την οικοδόμηση εμπιστοσύνης των μερών. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, δεν μπορεί να παραγνωριστεί το γεγονός της συμβολής της Ένωσης καθώς για πρώτη φορά, ένα σημείο διέλευσης συνόρων ετίθετο υπό παλαιστινιακό έλεγχο, αποτελώντας ένα βήμα προς την «πολιτεΐότητα» των παλαιστινίων (Asseburg, 2010:81).

Αρχικά η αποστολή εξελίχθηκε ομαλά, ωστόσο, το Ισραήλ διέταξε το κλείσιμο των συνόρων μετά τον Ιούνιο του 2006 όπου έλαβε χώρα η απαγωγή του Ισραηλινού στρατιώτη Gilad Shalit⁹¹ από μέλη της Hamas. Μετά την κατάληψη της εξουσίας στη Λωρίδα της Γάζας από τη Hamas, η λειτουργία της EUBAM Rafah

⁹⁰ Βλ. αναλυτικά την Απόφαση για τη σύσταση της αποστολής σε Council (2005), Joint Action 2005/899/CFSP on establishing a European Union Border Assistance Mission for the Rafah Crossing Point (EU BAM Rafah), L327/28, *Official Journal of the European Union* και για μία παρουσίαση της αποστολής βλ. σε <http://www.eubam-rafah.eu/>.

⁹¹ Ο στρατιώτης των IDF Gilad Shalit έπεσε θύμα απαγωγής από τη Hamas το 2006 κατά τη διάρκεια επιδρομής μέσω τούνελ τα οποία χρησιμοποιούσε η Hamas και κρατούνταν επί 5 έτη σε άγνωστη τοποθεσία, παρά τις εκκλήσεις διεθνών οργανισμών για απελευθέρωσή του και για εφαρμογή του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Το 2011 απελευθερώθηκε μετά από διαδικασία ανταλλαγής αιχμαλώτων, με την πλευρά του Ισραήλ να απελευθερώνει 1.027 κρατούμενους (Βλ. αναλυτικά σε σχετικό άρθρο του BBC, σε <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15339604>).

ανεστάλη και η αποστολή βρίσκεται σε αναμονή λειτουργίας μέχρι και σήμερα⁹², όπου η Ένωση μετά και τα γεγονότα του καλοκαιριού του 2014 τόνισε τη σημασία της επαναλειτουργίας της αποστολής (Asseburg,2010:80). Κατόπιν της εκεχειρίας του Αυγούστου του 2014 ανάμεσα στα δύο μέρη και την απόφαση για άνοιγμα του σημείου διέλευσης από την ισραηλινή πλευρά, αναμένεται να επαναλειτουργήσει και η αποστολή.

4.3.2 EUPOL COPPS (Γραφείο Συντονισμού της ΕΕ για την υποστήριξη της παλαιστινιακής αστυνομίας)

Η Ε.Ε. αποφάσισε να συμβάλλει στην προώθηση της ασφάλειας και της σταθερότητας στην περιοχή μέσα από την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των οργάνων ασφαλείας, την προώθηση του κράτους δικαίου και μέσω μεταρρυθμίσεων στην ποινική δικαιοσύνη των Παλαιστινίων. Σε αυτό το πλαίσιο η Ε.Ε. στα τέλη του 2005 ανέπτυξε μία έτερη αποστολή της ΚΠΑΑ, την EUPOL COPPS, με σκοπό να υποστηρίξει την παλαιστινιακή αστυνομία, κυρίως μέσα από την παροχή εκπαίδευσης και εξοπλισμού. Ένας άλλος λόγος για την ανάπτυξη της επιχείρησης ήταν το γεγονός ότι τόσο οι Ευρωπαίοι όσο και οι Αμερικανοί, επιθυμούσαν να διασφαλίσουν την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απέρρεαν από τον Οδικό Χάρτη του 2003 και συγκεκριμένα την καταπολέμηση της τρομοκρατίας⁹³.

Η EUPOL COPPS συνέβαλε σημαντικά στη μεταρρύθμιση των παλαιστινιακών δυνάμεων ασφαλείας, μέσα από την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς του, βελτιώνοντας με αυτό τον τρόπο και την ασφάλεια του παλαιστινιακού πληθυσμού. Παράλληλα, η Παλαιστινιακή Αρχή τήρησε τις δεσμεύσεις που απέρρεαν από τον Οδικό Χάρτη στον τομέα της ασφάλειας, γεγονός που οδήγησε το Ισραήλ να αυξήσει την ελευθερία κινήσεων των παλαιστινιακών δυνάμεων ασφαλείας, να επιτρέψει διανομές εξοπλισμού, ενώ μείωσε και την παρουσία του ισραηλινού στρατού στη Δυτική Όχθη.

Από την άλλη, η νομιμοποίηση των παλαιστινιακών δυνάμεων ασφαλείας που συνδράμει η EUPOL COPPS, υπονομεύεται από την πεποίθηση ότι εξυπηρετούν

⁹² Τον Απρίλιο του 2010 το Συμβούλιο αποφάσισε τη διατήρηση των επιχειρησιακών ικανοτήτων της EUBAM Rafah καθώς και ένα πλάνο επανεργοποίησής της στην περίπτωση που το σημείο διέλευσης ανοίξει εκ νέου (Cebeci,2011:141) Το σύνολο των αποφάσεων που αφορούν στην EU BAM Rafah είναι διαθέσιμο ηλεκτρονικά σε: <http://www.eubam-rafah.eu/node/2303>.

⁹³ Βλ. για μια παρουσίαση της αποστολής στο σχετικό διαδικτυακό ιστότοπο <http://eupolcopps.eu/>.

ισραηλινά συμφέροντα, γεγονός που οφείλεται στην έλλειψη προόδου επί των ειρηνευτικών διαδικασιών αλλά και στις συνεχιζόμενες επιχειρήσεις των ισραηλινών που λαμβάνουν χώρα στη Δυτική Όχθη. Οι δυνάμεις ασφαλείας επίσης, θεωρούνται μεροληπτικές προς όφελος της Fatah στα πλαίσια της ενδοπαλαιστινιακής διένεξης, γεγονός που πλήττει την αποτελεσματικότητά τους, ιδιαίτερα λόγω του ότι η συντριπτική πλειοψηφία των Παλαιστινίων επιθυμεί τη συμφιλίωση ανάμεσα στη Hamas και τη Fatah, καθώς και την ενοποίηση της Δυτικής Όχθης και της Λωρίδας της Γάζας. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Η.Π.Α. και η Ε.Ε. έχουν συμβάλλει αρνητικά, λόγω της υιοθέτησης της «West Bank First»⁹⁴ προσέγγισης, με αποτέλεσμα να υπονομεύεται και η προσπάθεια για τη δημιουργία ενός μηχανισμού ασφαλείας διεθνών προδιαγραφών (Asseburg,2010:77).

Υπό αυτό το πρίσμα αξιολογούμενη έως τώρα, παρά τη συμβολή της, η αποστολή δε διασφάλισε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο διαρθρωτικών αλλαγών που θα καθιστά τους παραπάνω θεσμούς όχι απλά πιο αποτελεσματικούς, αλλά επίσης ενοποιημένους, νομιμοποιημένους και δημοκρατικά ελεγχόμενους. Για το λόγο αυτό, ελλοχεύει ο κίνδυνος να φαίνεται ότι η Ε.Ε. ότι συμβάλλει στην εγκαθίδρυση ενός αυταρχικού και καταπιεστικού μηχανισμού ασφαλείας, καθώς απουσιάζει η απαιτούμενη αίσθηση παλαιστινιακής «κυριότητας» των θεσμών αυτών (Asseburg,2010:78). Σε κάθε περίπτωση, η βιωσιμότητα της αποστολής και γενικότερα ο αντίκτυπος μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής κρίνεται σε βάθος χρόνου ενώ δεν μπορεί να παραγνωριστεί η μεταρρυθμιστική της στόχευση ως προς το μετασχηματισμό της διένεξης καθώς και το γεγονός ότι η κατάσταση ασφαλείας βελτιώθηκε σημαντικά ως αποτέλεσμα της αποστολής αυτής της Ε.Ε. (Hollis, 2010:33).

Συνολικά, τόσο η EUPOL COPPS όσο και EUBAM Rafah αποτέλεσαν και ακόμα αποτελούν εν δυνάμει πολλά υποσχόμενες αποστολές, ωστόσο επιχειρησιακά δεν στέφθηκαν με πλήρη επιτυχία ιδιαίτερα κατόπιν της επικράτησης της Hamas. Η ευρωπαϊκή στάση απέναντι στη Hamas, την οποία κατέγραψε ως τρομοκρατική οργάνωση, σήμαινε αυτόματα και την αδυναμία συνεργασίας της EUPOL COPPS με το αρμόδιο υπουργείο εσωτερικών το οποίο τελούσε υπό τη διοίκηση της Hamas, ενώ

⁹⁴ Μετά την κατάληψη της εξουσίας στη Λωρίδα της Γάζας από τη Hamas, η Ε.Ε. και οι Η.Π.Α. επέλεξαν να συνεργαστούν αποκλειστικά με την κυβέρνηση της Fatah στη Δυτική Όχθη καθώς έχουν αναγνωρίσει τη Hamas ως τρομοκρατική οργάνωση.

κατόπιν του ορισμού κυβέρνησης στη Δυτική Όχθη το 2007, η αποστολή περιορίστηκε εκεί, αποκλείοντας τα 2/3 των δυνάμεων ασφαλείας (Asseburg,2010:79). Παρομοίως, η EUBAM Rafah περιορίστηκε σημαντικά λόγω του κλεισίματος του σημείου διέλευσης, αναδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο την αδυναμία της ΕΕ να εγγυηθεί τις ισραηλινο – παλαιστινιακές συμφωνίες (EUCE,2008:6). Ωστόσο, μετά την πρόσφατη εκχειρία αναμένεται η επαναλειτουργία της αποστολής, η οποία με τα νέα δεδομένα θα έχει τη δυνατότητα να αξιοποιηθεί προκειμένου για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης στα δύο μέρη. Σε κάθε περίπτωση, αν και τα όρια της κανονιστικής δύναμης της ΕΕ είναι αρκετά ορατά στην περίπτωση των αποστολών αυτών της ΚΠΑΑ, δεν μπορεί να παραβλέψει κανείς τις τάσεις και τις νέες δυναμικές που ώθησαν ως προς το μετασχηματισμό της διένεξης.

4.4 Δημοκρατία και Ανθρώπινα Δικαιώματα

Όπως παρουσιάστηκε σε προηγούμενες ενότητες, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η τήρηση των δημοκρατικών αρχών έχουν περίοπτη θέση τόσο στα πλαίσια των μηχανισμών πολυμερούς συνεργασίας όσο και στις διμερείς σχέσεις της Ε.Ε με το Ισραήλ και την Παλαιστίνη, ενώ αποτελούν κύριες νόρμες της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος (Behrendt&Hanelt,2010:13). Η σημασία που προσδίδει η Ένωση στις αξίες αυτές καταδεικνύεται και από τη θέσπιση το 2000 σχετικής πρωτοβουλίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου η οποία το 2007 αντικαταστάθηκε από το Χρηματοδοτικό Μέσο για τη Δημοκρατία και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (EIDHR)⁹⁵ ένα εργαλείο που στοχεύει σε:

- Ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών σε χώρες και περιοχές όπου βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο,
- Ενίσχυση του ρόλου της κοινωνίας των πολιτών στην προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατικής μεταρρύθμισης, την υποστήριξη της ειρηνικής

⁹⁵ Για την περίοδο 2007-2013, το EIDHR είχε προϋπολογισμό 1.104.δισ ευρώ, με τη βοήθεια να λαμβάνει τις ακόλουθες μορφές: α) σχέδια και προγράμματα, β) επιχορηγήσεις για τη χρηματοδότηση έργων που υποβάλλονται από την κοινωνία των πολιτών και / ή διεθνών / διακυβερνητικών οργανισμών γ) επιχορηγήσεις σε φορείς στο πεδίο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ε) επιχορηγήσεις για την κάλυψη λειτουργικών δαπανών των γραφείων του Υπατου Αρμοστή των ΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και το Ευρωπαϊκό Διαπανεπιστημιακό Κέντρο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τον Εκδημοκρατισμό (EIUC) στ) δημόσιες συμβάσεις, βλ, σχετικά σε http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm.

συμφιλίωσης και την εδραίωση της πολιτικής συμμετοχής και εκπροσώπησης

- Στήριξη δράσεων σε τομείς που καλύπτονται από κατευθυντήριες γραμμές της ΕΕ: ανθρώπινα δικαιώματα, θανατική ποινή, βασανιστήρια, παιδιά και τις ένοπλες συγκρούσεις

- Υποστήριξη και ενίσχυση του διεθνούς και περιφερειακού πλαισίου για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της δικαιοσύνης, του κράτους δικαίου και την προώθηση της δημοκρατίας,

- Οικοδόμηση εμπιστοσύνης και ενίσχυση της αξιοπιστίας και της διαφάνειας των δημοκρατικών εκλογικών διαδικασιών⁹⁶.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Ε.Ε. έδωσε προτεραιότητα στη δικαστική και εκλογική μεταρρύθμιση ενώ υπήρξε ένας από τους κύριους παράγοντες για την διεξαγωγή ελεύθερων και δημοκρατικών εκλογών το 2006. Ωστόσο, το γεγονός ότι εν συνεχεία δεν αναγνώρισε την κυβέρνηση της Hamas, την έκανε σε μεγάλο βαθμό να απολέσει τη δυναμική της ως μοχλός πίεσης ενώ αποτέλεσε αφορμή για κριτική περί υποκριτικής δράσης (Gunning,2010:92). Και σε αυτή την περίπτωση αναγνωρίζει κανείς τη σκοτεινή πλευρά της κανονιστικής ισχύος, δηλαδή την ερμηνευτική της πολλαπλότητα και τη διαπλοκή της με την έννοια των συμφερόντων.

Περαιτέρω, το ζήτημα της προώθησης της δημοκρατίας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αν και αποτελεί ένα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Ε.Ε. ως προς το διπλωματικό της οπλοστάσιο, καθώς και το διαφοροποιητικό της στοιχείο από το σύνολο των παικτών στη διεθνή κοινότητα, δεν χρησιμοποιήθηκε στο βαθμό εκείνο που θα της επέτρεπε ουσιαστικότερη πολιτική επιρροή για την επίλυση της διένεξης. Σημαντικό μειονέκτημα αποτέλεσε το ότι οι πολιτικές προώθησης της δημοκρατίας από μέρους της Ε.Ε. τίθενται σε ένα ιδιαίτερα ευρύ πλαίσιο, εν απουσία συγκεκριμένων μέτρων και τρόπων με τους οποίους μπορεί ένα πολιτικό σύστημα να «μεταμορφωθεί», ενώ τα σχετικά εργαλεία αιρεσιμότητας έμειναν σε μεγάλο βαθμό αναξιοποίητα, διακρίνοντας κανείς μια απροθυμία χρήσης τους από μέρους της Ε.Ε. Δεν μπορεί ωστόσο να μην αναγνωρίσει κανείς το ότι η Ε.Ε. συνέβαλε σε κάθε περίπτωση θετικά ως προς την πραγματοποίηση μιας σειράς εσωτερικών μεταρρυθμίσεων και μιας δημοκρατικής προοπτικής έστω εν τη γενέσει της, γεγονός που επιβεβαιώνει τη δυναμική της κανονιστικής της ισχύος (Timus,2010:3).

⁹⁶ Βλ. συνοπτικά μία παρουσίαση του εν λόγω Χρηματοδοτικού Μέσου σε http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/eidhr_en.htm.

Έχοντας παρουσιάσει τα κανονιστικά μέσα της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. καθώς και το βαθμό των κανονιστικών τους επιδράσεων, ο οποίος σε αρκετές περιπτώσεις κρίνεται περιορισμένος, αντανακλώντας τα όρια της κανονιστικής ισχύος, σκόπιμο κρίνεται να εξεταστούν οι περιορισμοί που γεννώνται από το πλαίσιο εντός του οποίου διαδραματίζεται η διένεξη. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι εξωτερικοί παράγοντες, αποτελούν ένα ιδιαίτερα κρίσιμο στοιχείο ως προς την αποτελεσματικότητα μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής, ιδιαίτερα λόγω της ευαλωτότητας της τελευταίας σε αυτούς εξαιτίας της ήπιας φύσης της.

5. Η Ανάσχεση της Εξωτερικής Πολιτικής της Ε.Ε. ως προς την Ισραηλινο – Παλαιστινιακή Διένεξη

Όπως αναφέρθηκε ήδη, η άσκηση εξωτερικής πολιτικής, υπόκειται πάντα σε εξωτερικούς αλλά και εσωτερικούς περιορισμούς. Αναφορικά με την ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη, οι περιορισμοί αυτοί ανάγονται κυρίως σε ένα φάσμα ιστορικών, πολιτικών και οικονομικών πτυχών, ανταγωνιστικών σχέσεων, στρατηγικών συμφερόντων και διατλαντικών σχέσεων. Παράλληλα, οι περιορισμοί στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε., αντανακλούν και εσωτερικές αδυναμίες της Ένωσης ενώ σχετίζονται και με κάποια ιδιαίτερα ακανθώδη ζητήματα που αποτελούν ενδεχομένως και τα πιο σημαντικά εμπόδια για μια ειρηνική διευθέτηση.

5.1 Εσωτερικοί και εξωτερικοί περιορισμοί

Οι εσωτερικοί περιορισμοί ως προς την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. σχετίζονται με το βαθμό συνεκτικότητας της ΚΕΠΠΑ ενώ οι κύριοι εξωτερικοί περιορισμοί συνίστανται κυρίως στο θεμελιώδη ρόλο των Η.Π.Α., ως φορέα σκληρής ισχύος και διπλωματικού πρωταγωνιστή αλλά και ως εγγυητή της ευρωπαϊκής ασφάλειας, καθώς και στις επιπλοκές που επέφερε ο εσωτερικός διχασμός των Παλαιστινίων κατόπιν της επικράτησης της Hamas στις εκλογές του 2006⁹⁷.

⁹⁷ Σημειώνεται ότι τον Ιούνιο του 2014 η Hamas και η Fatah πλέον έχουν σχηματίσει κυβέρνηση συνεργασίας, η οποία όμως κρίνεται αρκετά εύθραυστη (βλ. σχετικά σε «Palestinian unity government of Fatah and Hamas sworn in», 2/6/2014, *The Guardian*, διαθέσιμο σε <http://www.theguardian.com/world/2014/jun/02/palestinian-unity-government-sworn-in-fatah-hamas>)

5.1.1 Η κοινή εξωτερική πολιτική της Ε.Ε. και οι διατλαντικές σχέσεις

Ένας από τους βασικούς εσωτερικούς περιορισμούς στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. ως προς ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη αλλά και γενικότερα, αφορά στην έλλειψη συνοχής της ΚΕΠΠΑ. Παρά το γεγονός ότι η Ε.Ε. με την πάροδο των δεκαετιών κατάφερε να αναπτύξει μία αναγνωρίσιμη κεντρική θέση ως προς την επίλυση της διένεξης, ο πραγματικός βαθμός της εσωτερικής της συνοχής παραμένει ένα μείζονος σημασίας ζητούμενο, κυρίως ως προς τις διαδικασίες επίτευξης του στόχου της λύσης δύο κρατών (Aoun,2003:289). Αυτό έγινε ιδιαίτερα εμφανές και κατά τη διάρκεια του Πολέμου στη Γάζα το 2008 αλλά και κατά την ψηφοφορία στα πλαίσια των Ηνωμένων Εθνών για την απόδοση καθεστώτος κράτους παρατηρητή στην Παλαιστίνη (Spencer,2000). Στην πραγματικότητα, υπάρχουν κράτη μέλη της Ε.Ε., τα οποία διαφοροποιούνται σημαντικά στα πλαίσια της διαμόρφωσης της κοινής τους εξωτερικής πολιτικής ως προς τη διαχείριση της διένεξης⁹⁸. Κρίσιμο είναι και το γεγονός ότι κατόπιν της επικράτησης της Hamas το 2006, πολλά κράτη βρέθηκαν διχασμένα ως προς την προσέγγισή της τελευταίας⁹⁹ (Ayman,2010:24). Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα ακόμα αδύναμο σημείο της κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης, καθώς η απουσία συνοχής και ενότητας οδηγεί σε λήψη αποφάσεων που αποτελούν τον ελάχιστο κοινό παρανομαστή και όχι απαραίτητα την έκφραση των νορμών και αξιών της κανονιστικής ισχύος της Ένωσης.

Περαιτέρω, οι ισχυροί ατλαντικοί δεσμοί πολλών κρατών μελών της Ε.Ε. και η σχετική επιρροή των Η.Π.Α, συνεπάγεται την απροθυμία τους να αποδώσουν μεγαλύτερο ρόλο στην Ε.Ε. αναφορικά με την ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει και τη σύγκρουση ανάμεσα σε κανονιστική

⁹⁸ Σε πολλές περιπτώσεις τα κράτη αυτά μοιάζουν διστακτικά ως προς τη λήψη μέτρων που αφορούν σε εμπάργκο και κυρώσεις από μέρους της Ε.Ε. και καθυστερούν δράσεις της Ε.Ε. αναφορικά με την προτιμησιακή πρόσβαση προϊόντων από τους εποίκισμούς τους οποίους η Ε.Ε. έχει χαρακτηρίσει ως παράνομους (EUCE,2008:8). Αναφορικά με τη θέση της Γερμανίας, η διαχείριση του ζητήματος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη λόγω και του Ολοκαυτώματος. Για τη Βρετανία, το ζήτημα κρίνεται επίσης ιδιαίτερα ευαίσθητο, καθώς από το 1922 έως το 1948, στα πλαίσια του συστήματος Εποπτείας (Εντολή), κατείχε τα εδάφη αυτά, ενώ εν συνεχεία διευκόλυνε την υλοποίηση της Διακήρυξης του Μπαλφούρ η οποία προέκρινε τη δημιουργία ενός εβραϊκού κράτους στην Παλαιστίνη. Για το λόγο αυτό σε μεγάλη μερίδα του αραβικού κόσμου, η Βρετανία θεωρείται υπεύθυνη για τη γέννηση της διένεξης (Hollis,2010:38).

⁹⁹ Η Φινλανδία, η Σουηδία και η Ισπανία τείνουν προς την κατεύθυνση ομαλοποίησης των σχέσεων με τη Hamas, ενώ ως τώρα παραμένουν μειοψηφία (EUCE, 2008:8).

και πολιτική ισχύ από τη μία και την σκληρή ισχύ από την άλλη. Από την άλλη, η ίδια η Ε.Ε., όπως αναφέρθηκε και σε παραπάνω κεφάλαιο, αποφεύγει να κάνει χρήση εργαλείων υψηλής διπλωματίας στα πλαίσια της προσπάθειας επίλυσης της διένεξης¹⁰⁰, οπότε και η σύγκριση ανάμεσα στις δύο μορφές ισχύος, σε αυτή την περίπτωση θα ήταν «άδικη». Συνεπώς, το μεγαλύτερο εσωτερικό εμπόδιο ως προς την άσκηση εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε., αποτελεί η έλλειψη συνεκτικότητας σε κρίσιμα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής ανάμεσα στα κράτη – μέλη της ή καλύτερα, η απουσία εδραίωσης της όποιας «σχηματιζόμενης σύγκλισης σε μία πραγματικά συλλογική εξωτερική πολιτική», οδηγώντας σε πολιτικές ελάχιστου παρανομαστή (Aymat,2010:22&Hollis,2010:38).

Στο σημείο αυτό σημειώνεται, ότι οι διατλαντικές σχέσεις αποτέλεσαν μία διάσταση κλειδί της προσέγγισης της Ε.Ε. ως προς την ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη και από μία άλλη οπτική. Συγκεκριμένα, παρόλο που η Ε.Ε. σαφώς αντιμετωπίζει τη Μέση Ανατολή ως μία στρατηγική προτεραιότητα., πολλά κράτη μέλη θεωρούν εξίσου σημαντική – αν όχι σημαντικότερη - προτεραιότητα τους δεσμούς με την Ουάσινγκτον. Υπό το πρίσμα αυτό, σε αρκετές περιπτώσεις, και προκειμένου να μην υπονομεύσει την εσωτερική της συνοχή, η Ε.Ε. επιδίωξε μια πολιτική επηρεασμού των Η.Π.Α., κάνοντας χρήση της κανονιστικής της ισχύος, μέσα δηλαδή από ήπια εργαλεία όπως αυτό της πειθούς, με στόχο την προώθηση των δικών της θέσεων, παρά την υποστήριξη εκ διαμέτρου αντίθετων θέσεων με εκείνες των τελευταίων¹⁰¹ πρακτική στην οποία είχε προβεί παλαιότερα (π.χ. Διακήρυξη Βενετίας) (Sanz,2010:65). Άλλωστε η προώθηση διαμετρικά αντίθετων θέσεων με τις Η.Π.Α. αποτελεί αμφιβόλου αποτελεσματικότητας στρατηγική δεδομένου και του πρωταρχικού ρόλου των Η.Π.Α στην ασφάλεια της Ένωσης μέσω του ΝΑΤΟ (Hollis,2010:34).

¹⁰⁰ Ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001, τον επακόλουθο «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας», την επιπρόσθετη επιπλοκή της κρίσης στο Ιράκ, η διαχείριση της διένεξης κατέστη ακόμα πιο πολύπλοκη και σε αυτό το πλαίσιο η Ε.Ε. προσπάθησε περισσότερο να διατηρήσει ένα consensus με τον υπερατλαντικό της σύμμαχο αντί μιας προσπάθειας ενεργούς συμβολής προς την επίλυση της διένεξης (Hollis,2010:31).

¹⁰¹ Κάνοντας μια γενικότερη αξιολόγηση της πολιτικής των Η.Π.Α. και της Ε.Ε. ως προς τη Μέση Ανατολή, θα μπορούσε να πει κανείς ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες χαρακτηρίζονται από μια γεωστρατηγική και στρατιωτική προσέγγιση, επιδιώκοντας περισσότερο βραχυπρόθεσμες λύσεις σε πολλαπλά προβλήματα, ενώ η Ε.Ε. επιχειρεί να δημιουργήσει προϋποθέσεις σταθερότητας μέσα από διαμόρφωση συνεργασιών, χωρίς ωστόσο ο ρόλος της να κατακτά ορατότητα ως σημαντικού παίκτη στην περιοχή (Cebeci,2011:133).

Με τον τρόπο αυτό, οι διατλαντικές σχέσεις αποτέλεσαν ταυτόχρονα και ένα μέσο προώθησης των θέσεων της Ε.Ε., ιδιαίτερα μέσα από τη συμμετοχή της στο Κουαρτέτο, όπου η Ε.Ε. κατάφερε να επηρεάσει ως ένα βαθμό την προσέγγιση των Η.Π.Α. ως προς τη διαχείριση της διαμεσολάβησης στη διένεξη (Möckli,2010:74). Ενδεικτικά, ο πυρήνας των αρχών της Διακήρυξης της Βενετίας, η οποία όπως αναφέρθηκε απορρίφθηκε τόσο από τους Ισραηλινούς ενώ αγνοήθηκε από την πλευρά των Η.Π.Α., υιοθετήθηκε σχεδόν απόλυτα αργότερα, στα πλαίσια των Συμφωνιών του Όσλο. Στο ίδιο πλαίσιο, το Κουαρτέτο, ενσωμάτωσε σημαντικά τα Συμπεράσματα του Συμβουλίου του 2009 (Hollis, 2010:34,35).

Στην πραγματικότητα, η Κοινή Εξωτερική Πολιτική της Ένωσης και ο ρόλος των Η.Π.Α. αποτελούν αλληλοσυνδεδεμένες μεταβλητές διότι γεννούν δύο θεμελιώδη διλήμματα. Το δίλημμα «κράτος ή ολοκλήρωση», αναφορικά με την ΚΕΠΠΑ και τη δυνατότητα διαμόρφωσης συνεκτικής εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης στα πλαίσια εικοσιοκτώ κρατών – μελών και το δίλημμα «Η.Π.Α ή Ευρώπη», καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην ασφάλεια της Ευρώπης, μειώνοντας με αυτό τον τρόπο την αυτονομία της. Καθώς μέχρι σήμερα δεν έχει δοθεί απάντηση στα διλήμματα αυτά, οι συνέπειές τους ως προς το χειρισμό της ισραηλινο – παλαιστινιακής διένεξης αλλά και ως προς την άσκηση εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. λειτουργούν περιοριστικά, συντελώντας στην αποδυνάμωση της εμβέλειας τη κανονιστικής της ισχύος (Aoun,2003:296-297).

5.1.2 Η Hamas και η εσωτερική διαίρεση των Παλαιστινίων

Η Ε.Ε., όπως διαφάνηκε και σε παραπάνω κεφάλαιο, ήταν ανέκαθεν ισχυρός υποστηρικτής της αυτοδιάθεσης των Παλαιστινίων. Για το λόγο αυτό, η συμβολή της στην επίλυση της διένεξης, εστίασε σημαντικά στις προϋποθέσεις δημιουργίας ενός βιώσιμου, παλαιστινιακού κράτους (Sanz,2010:43). Ωστόσο, εξωτερικοί παράγοντες οδηγούν πάντα σε ανατροπή των δεδομένων, πλήττοντας τον δυνητικό κανονιστικό αντίκτυπο της εξωτερικής της πολιτικής. Η εσωτερική διαίρεση των Παλαιστινίων κατόπιν της επικράτησης της Hamas στις εκλογές το 2006 και η ακόλουθη αντιμετώπισή της από τη διεθνή κοινότητα, αποτελούν έναν από αυτούς τους παράγοντες.

Συγκεκριμένα, κατόπιν των γεγονότων της 9/11, όπου οι προτεραιότητες των Η.Π.Α. του κυρίαρχου διαμεσολαβητή ως προς τη διένεξη, εστιάστηκαν στον «πόλεμο κατά της τρομοκρατίας», το Ισραήλ υιοθέτησε μία στρατηγική επανεπιβολής

του ελέγχου στα παλαιστινιακά εδάφη, θεωρώντας την παλαιστινιακή ηγεσία ως μέρος της τρομοκρατικής απειλής, ενώ η Ε.Ε. την περίοδο εκείνη αναλώθηκε κυρίως στη χρηματοδότηση της Παλαιστινιακής Αρχής, προκειμένου να αποτρέψει την ολοκληρωτική της κατάρρευση και τη διατήρηση ενός παλαιστινιακού εταίρου στα πλαίσια των διαδικασιών διαπραγμάτευσης της ειρηνευτικής διαδικασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, όταν η ανακηρυγμένη από τη διεθνή κοινότητα ως τρομοκρατική οργάνωση, Hamas, επικράτησε στις εκλογές του 2006, η στρατηγική της Ε.Ε. δέχτηκε ένα ισχυρό πλήγμα, καταλήγοντας στη στροφή της εξωτερικής πολιτικής της, μέσα από άρνηση οποιασδήποτε συνεργασίας με τη Hamas. Το 2007, η Hamas ανέλαβε τον έλεγχο της Λωρίδας της Γάζας, ενώ η Fatah σχημάτισε κυβέρνηση έκτακτης ανάγκης υπό τον Salam Fayyad στη Δυτική Όχθη (Hollis,2010:36). Η εσωτερική διαίρεση των Παλαιστινίων έφτασε στο αποκορύφωμά της με τη διεθνή κοινότητα και την Ε.Ε. να υιοθετούν την προαναφερόμενη «West Bank First» προσέγγιση, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο έμμεσα στην διατήρηση και ενίσχυση αυτής της εσωτερικής αυτής διαμάχης και διακινδυνεύοντας τον επί δεκαετίες διακηρυγμένο στόχο της επίλυσης της διένεξης μέσω μιας λύσης δύο κρατών (Sanz,2010:43). Με τον τρόπο αυτό μπορεί να δει κανείς τη ρευστότητα που χαρακτηρίζει μια κανονιστική εξωτερική πολιτική, όπου οι διακηρυσσόμενες και επιδιωκόμενες νόρμες και αξίες, δεν κινούνται σε ξεκάθαρα πλαίσια και μπορούν ακόμη και να μεταλλάσσονται ή να συγκρούονται, ανάλογα με τις συνθήκες που προκύπτουν από το εξωτερικό περιβάλλον και τους συσχετισμούς με τους λοιπούς δρώντες.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, έντονη κριτική ασκείται ως προς την επιλογή της Ένωσης να απέχει από οποιαδήποτε δράση θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως αναγνώριση της Hamas και με αυτό τον τρόπο να υπονομεύσει τη σχέση της Ε.Ε. με τις Η.Π.Α. και το Ισραήλ. Από την άλλη, στα πλαίσια του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» και τη δημιουργία της λίστας με τις τρομοκρατικές οργανώσεις την οποία αναγνωρίζει η Ε.Ε., τυχόν συνεργασία με τη Hamas θα ήταν παράνομη επιφέροντας και σε αυτή την περίπτωση πλήγμα στην κανονιστική εξωτερική πολιτική της Ένωσης, η οποία όπως αναφέρθηκε και παραπάνω έχει ως πεμπουσία της την τήρηση του ενωσιακού και διεθνούς δικαίου (Gunning,2010:98).

Ουσιαστικά, το ερώτημα της συνεργασίας με τη Hamas «στοίχειωσε» την εξωτερική πολιτική της Ε.Ε. Υπήρξαν εκείνοι που υποστήριξαν τη συνεργασία με τη Hamas, προβάλλοντας το επιχείρημα ότι η Ε.Ε. είχε την υποχρέωση να τιμήσει την εκλογική διαδικασία στην οποία συνέβαλε, ενώ από την άλλη αρκετοί υποστήριξαν

ότι η συνεργασία αυτή θα μπορούσε να γίνει εφικτή μέσα από το εργαλείο της αιρεσιμότητας και συγκεκριμένα υπό την προϋπόθεση ότι η Hamas θα συμφωνούσε στις τρεις αρχές που είχε θέσει το Κουαρτέτο: την αποκήρυξη της βίας, της αναγνώριση του Ισραήλ και την αποδοχή προηγούμενων συμφωνιών ανάμεσα στο Ισραήλ και την PLO (Gunning,2010:97). Τέλος, πολλοί είναι εκείνοι που θεωρούν ότι με την πολιτική της «μη επικοινωνίας» με τη Hamas, το μόνο στο οποίο μπορεί να προσβλέπει η Ε.Ε. είναι η συμβολή στη διαχείριση μιας ανθρωπιστικής κρίσης, αποστερώντας τη με αυτό τον τρόπο όμως από τα ουσιώδη χαρακτηριστικά ενός ενεργού διεθνούς δρώντος (Sanz,2010:49).

5.2 Τα ακανθώδη ζητήματα

Σε προηγούμενα κεφάλαια αποτυπώθηκε η κεντρική επιλογή της Ε.Ε. αναφορικά με την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του διεθνούς δικαίου και των δημοκρατικών αρχών ως μέσο δημιουργίας των προϋποθέσεων για την επίλυση της διένεξης, σχηματίζοντας τον πυρήνα της εξωτερικής της πολιτικής και προσδίδοντάς της κανονιστική υφή. Οι νόρμες αυτές ενσωματώθηκαν στο σύνολο των μέσων εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. όπως παρουσιάστηκαν και παραπάνω αν και σε μεγάλο βαθμό δεν αξιοποιήθηκαν επαρκώς ενώ η μη αξιοποίησή τους αυτή δημιουργεί ερωτήματα για την δυναμική της κανονιστικής της ισχύος. Περαιτέρω, οι κανονιστικές επιδράσεις της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Ε. περιορίστηκαν σημαντικά από ορισμένα ζητήματα που πλαισιώνουν τη διένεξη και τα οποία θέτουν διλήμματα που μέχρι σήμερα δεν έχουν απαντηθεί από τη διεθνή κοινότητα.

5.2.1 Το ζήτημα του ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο σεβασμός του ευρωπαϊκού και του διεθνούς δικαίου αποτελεί μία από τις θεμελιώδεις νόρμες της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης καθώς και παράγοντα εγγύησης της κανονιστικότητάς της. Η διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι «στις περιπτώσεις παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου όπου δεν παρατηρείται αντίδραση από τους διεθνείς δρώντες, οι σχετικές παράνομες συμπεριφορές παγιώνονται, ενώ μπορούν να συμβάλλουν στη δημιουργία νόμιμων αξιώσεων, ιδιαίτερα όταν οι συνέπειες της παραβίασης είναι πρακτικά μη αναστρέψιμες» (Sanz,2010:47).

Όπως επίσης αναφέρθηκε, οι αρχές του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των δημοκρατικών αρχών και του διεθνούς δικαίου ενσωματώθηκαν

στην εξωτερική πολιτική της Ένωσης, τόσο μέσα από τους μηχανισμούς πολυμερούς συνεργασίας της Ε.Ε., όσο και στις διμερείς της σχέσεις με τα μέρη της διένεξης, μέσα από τις Συμφωνίες Σύνδεσης¹⁰², αλλά και στα Κοινά Σχέδια Δράσης (Asseburg, 2010:88). Ενδεικτικά, στο άρθρο 2 των Συμφωνιών Σύνδεσης προβλέπεται ότι «οι σχέσεις ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη, όπως και οι διατάξεις της παρούσας Συμφωνίας, θα βασίζονται στο σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις δημοκρατικές αρχές, που διατρέχουν την εσωτερική και εξωτερική τους πολιτική και συνιστούν ένα ουσιώδες στοιχείο της Συμφωνίας» (Gunning,2010:88).

Στο πλαίσιο αυτό, η Ε.Ε. θα μπορούσε να αξιοποιήσει δυναμικά ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής την ρήτρα τήρησης του διεθνούς δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, οι παραπάνω αναφερόμενες διατάξεις, της δίνουν τη δυνατότητα να αποσύρει τα πλεονεκτήματα που αποδίδει στις δύο πλευρές, σε περιπτώσεις παραβίασης των αρχών αυτών, στα πλαίσια της εφαρμογής του κανονιστικού μέσου της αιρεσιμότητας (ex post αιρεσιμότητα¹⁰³). Στην πράξη ωστόσο, η Ε.Ε. δεν αξιοποίησε τη δυνατότητα αυτή, με αποτέλεσμα την απομείωση των κανονιστικών επιπτώσεων της εξωτερικής της πολιτικής (Tocci,2010).

Ακόμα σημαντικότερο κρίνεται το ζήτημα της τήρησης του ενωσιακού δικαίου από την ίδια την Ένωση. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 83 και το Πρωτόκολλο 4 της Συμφωνίας Σύνδεσης ανάμεσα στο Ισραήλ και την Ε.Ε., προσδιορίζεται η εδαφική περιοχή η οποία καλύπτεται νόμιμα από την εν λόγω συμφωνία και η οποία αφορά στο κράτος του Ισραήλ. Σε αντίθεση με το Ισραήλ, η Ε.Ε. δεν αναγνωρίζει ως μέρος του κράτους του Ισραήλ την περιοχή των παλαιστινιακών εδαφών, τα οποία καταλήφθηκαν στον Πόλεμο του 1967, και τα οποία είναι αναγνωρισμένα από τα ΗΕ ως κατεχόμενα εδάφη. Αυτό συνεπάγεται, το ότι η Ε.Ε. και τα κράτη μέλη της, έχουν την υποχρέωση να απέχουν από την αναγνώριση σχετικών παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου, δηλαδή από την παροχή ωφελημάτων στο Ισραήλ όταν διαπιστώνεται στα πλαίσια των συμβατικών τους

¹⁰² Βλ. το κείμενο των σχετικών συμφωνιών Σύνδεσης σε: http://eeas.europa.eu/delegations/israel/documents/eu_israel/asso_agree_en.pdf και σε http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/june/tradoc_117751.pdf.

¹⁰³ Η αιρεσιμότητα μπορεί να είναι θετική, αρνητική, ex ante ή ex post. Η θετική αιρεσιμότητα συνεπάγεται την υπόσχεση μιας παροχής σε αντάλλαγμα της εκπλήρωσης μιας προκαθορισμένης προϋπόθεσης, όπως έχουν συγκεκριμενοποιηθεί στη συμφωνία.. Η αρνητική αιρεσιμότητα εμπεριέχει την επιβολή κυρώσεων στην περίπτωση παραβίασης συγκεκριμένης υποχρέωσης (Tocci,2007:10).

σχέσεων σχετική παραβίαση του διεθνούς δικαίου, άρα κατ' επέκταση και του ενωσιακού δικαίου, μέσα από τις σχετικές συμφωνίες. Στην πράξη ωστόσο, οι διαφορετικές αντιλήψεις ανάμεσα στο Ισραήλ και στην Ε.Ε., αναφορικά με το εδαφικό εύρος της συνεργασίας στα πλαίσια των συμφωνιών που έχουν συνάψει, έχουν οδηγήσει σε μια σειρά δυσεπίλυτων νομικών προβλημάτων σε ποικίλα πεδία πολιτικής, τα οποία διακινδυνεύουν την τήρηση του ενωσιακού δικαίου. Η ανωτέρω πολυπλοκότητα των σχέσεων της Ε.Ε. με το Ισραήλ, γίνεται κατανοητή μέσα από τις παρακάτω περιπτώσεις.

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αφορά στην προτιμησιακή εξαγωγή ισραηλινών προϊόντων, τα οποία παράγονται ή υπόκεινται σε επεξεργασία στους εποικισμούς¹⁰⁴, καθώς σύμφωνα και με απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2010¹⁰⁵, η Ε.Ε. δεν μπορεί να παρέχει σχετική προτιμησιακή πρόσβαση. Σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία του Ισραήλ ωστόσο, δεν γίνεται διάκριση ανάμεσα στην παραγωγή που λαμβάνει χώρα εντός των διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων του ή στα εδάφη της Λωρίδας της Γάζας και της Δυτικής Όχθης. Η πραγματικότητα αυτή, οδήγησε στην αδυναμία της Ε.Ε. να εμποδίσει αποτελεσματικά την προτιμησιακή πρόσβαση των προϊόντων που προέρχονται από τους εποικισμούς και εξάγονται από το Ισραήλ, επιφέροντας πλήγμα στην κανονιστική της δυναμική (Tocci,2010:59-61).

Παρόμοια περίπτωση αφορά στις σχέσεις συνεργασίας του Ισραήλ με την Ε.Ε. στο χώρο της έρευνας και της ανάπτυξης, όπου το Ισραήλ συμμετέχει σε σχετικά προγράμματα της Ε.Ε. από το 1996. Και σε αυτή την περίπτωση, δικαιούμενοι χρηματοδότησης φορείς δύνανται να είναι όσοι έχουν ως έδρα τους το κράτος του Ισραήλ. Ωστόσο, σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία του Ισραήλ και οι φορείς εντός των παλαιστινιακών εδαφών θεωρούνται εξίσου επιλέξιμοι για συμμετοχή στο πρόγραμμα. Η Ένωση προσπάθησε να επιλύσει το ζήτημα υιοθετώντας το στοιχείο της φυσικής και όχι της νομικής βάσης των φορέων αυτών, ωστόσο, έως το 2010, πάνω από επτακόσιοι (700) φορείς είχαν επιλεγεί για χρηματοδότηση από τα αναφερόμενα προγράμματα, με την Ε.Ε. μέχρι σήμερα αδυνατεί να διασφαλίσει ότι

¹⁰⁴ Βλ. περισσότερα για την εξαγωγή των προϊόντων στην Ε.Ε. από τη Δυτική Όχθη και τη Γάζα σε Harpaz (2004).

¹⁰⁵ Πρόκειται για την Απόφαση C-386/08, (Απόφαση Brita), διαθέσιμη σε: <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-386/08>.

το σύνολό τους βρίσκεται πράγματι εντός της εδαφικής περιφέρειας του διεθνώς αναγνωρισμένου κράτους του Ισραήλ (Sanz,2013:41-50&Tocci,2010:60-64).

Ένα τρίτο παράδειγμα αφορά στη δράση της Europol, στα πλαίσια της οποίας η Ε.Ε. συνεργάζεται με το Ισραήλ με στόχο την καταπολέμηση του διεθνούς εγκλήματος μέσα από την ανταλλαγή πληροφοριών και επαφών¹⁰⁶. Και στην περίπτωση αυτή αντανακλώνται μια σειρά αντίστοιχων νομικών προβλημάτων, καθώς η ισραηλινή αστυνομία που θα αποτελούσε το σημείο επαφής με τη Europol, έχει το αρχηγείο της στην Ανατολική Ιερουσαλήμ, γεγονός που θα έθετε τη διοίκηση της Europol σε μία δυσχερή θέση, αφού σύμφωνα με το διεθνές και ενωσιακό δίκαιο δεν δύναται να προβαίνει σε αναγνώριση πράξεων οι οποίες απορρέουν από τη μονομερή προσάρτηση της Ανατολικής Ιερουσαλήμ από το Ισραήλ. Παρομοίως, η Europol δεν θα μπορούσε να συλλέξει νομίμως πληροφορίες που είχαν αποκτηθεί από ισραηλινές αρχές στα εδάφη που προσαρτήθηκαν μονομερώς. Ωστόσο, αυτό που περιπλέκει περαιτέρω την κατάσταση, είναι ότι στις συμφωνίες συνάπτει η Ένωση με τρίτα κράτη, τις περισσότερες φορές ρητά βασίζεται στο τρίτο κράτος να εκπληρώσει τις διατάξεις των συμφωνιών αυτών «*σύμφωνα με το εθνικό του δίκαιο*» (Sanz,2013:50-52&Tocci,2010:60-64).

Τα παραπάνω παραδείγματα, καταδεικνύουν πως η Ε.Ε., με τη μη λήψη αποτελεσματικής δράσης ιδιαίτερα ως προς τη χρήση του εργαλείου της αιρεσιμότητας αναφορικά με την τήρηση του διεθνούς δικαίου, διατρέχει τον κίνδυνο να διαστρεβλώσει κατά κάποιο τρόπο το ίδιο το ενωσιακό δίκαιο αλλά και να εντυπωθεί η ιδέα ότι το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο επιδέχονται πολιτικής διαπραγματεύσεως, διακινδυνεύοντας με τον τρόπο αυτό τη δυναμική της κανονιστικής της ισχύος. Σε αυτό το σημείο σημειώνεται ότι παρόλο που το δίκαιο δεν δύναται να αποτελεί πάντα έναν τέλειο και αντικειμενικό ρυθμιστή του συνόλου των παραμέτρων των διεθνών σχέσεων, η εφαρμογή του δεν είναι αναγκαία ασύμβατη με την συνεργασία με τα δύο μέρη της διένεξης, ενώ αποτελεί τον κυρίαρχο εγγυητή της κανονιστικότητας της εξωτερικής της πολιτικής Ένωσης (Tocci,2008:19&Tocci2010:60,61).

¹⁰⁶ Βλ. σχετική απάντηση για θεσμικά ζητήματα που αφορούν στη συνεργασία της EUROPOL και της κυβέρνησης του Ισραήλ, που υποβλήθηκε κατά τη διαδικασία κοινοβουλευτικού ελέγχου κατόπιν ερωτήματος της Γερμανίας σε: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=P-2013-006429&language=EN>.

5.2.2 Τα δημοκρατικά παράδοξα

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο σεβασμός των δημοκρατικών αρχών αποτελεί θεμέλιο λίθο των συμφωνιών συνεργασίας ανάμεσα στην Ε.Ε. και στα μέρη της διένεξης καθώς και συστατικό στοιχείο της κανονιστικής ισχύος της. Ο ρόλος της Ε.Ε. ως διεθνούς δρώντος έχει συνδεθεί στενά με την προώθηση της δημοκρατίας ως ένα εργαλείο «κλειδί» στα πλαίσια των εξωτερικών της σχέσεων, το οποίο ωστόσο, γεννά αρκετούς προβληματισμούς.

Ο πρώτος προβληματισμός έχει να κάνει με το γεγονός ότι λαμβάνεται ως δεδομένη η παραδοχή ότι η δημοκρατία αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για τη διεξαγωγή συγκρούσεων, κάτι που βασίζεται στην αφαιρετική παρατήρηση ότι οι δημοκρατίες δεν έχουν εμπλακεί σε ολοκληρωτικούς πολέμους τις τελευταίες δεκαετίες και στη σχετιζόμενη με αυτή δημοκρατική θεωρία ειρήνης¹⁰⁷. Ο δεύτερος προβληματισμός σχετίζεται με το γεγονός ότι οι δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις προωθούνται με μια στενά εννοούμενη έννοια της δημοκρατίας, δηλαδή τη διεξαγωγή εκλογών, ενώ δε λαμβάνουν υπόψη λοιπά στοιχεία της πολιτικής πραγματικότητας και παράγοντες ολοκληρωμένων μεταρρυθμίσεων. Με τον τρόπο αυτό επιχειρείται η προώθηση της δημοκρατίας χωρίς τη διασφάλιση της λειτουργικής της εδραίωσης μέσα από κατάλληλους θεσμικούς σχεδιασμούς (Fattal,2010:25). Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, νόρμες όπως οι δημοκρατικές αρχές και τα μέτρα προώθησής τους στα πλαίσια μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής, επιδέχονται τόσο ευρείων ερμηνειών και κριτικής, που επιτείνουν τη ρευστότητα της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος, αναδεικνύοντας μια κρίσιμη αδυναμία της.

Οι παραπάνω προβληματισμοί επιτείνονται από το γεγονός ότι η Ε.Ε., αναπόφευκτα, επιχειρεί να εξάγει τη δυτική, φιλελεύθερη έννοια της δημοκρατίας σε άλλα μέρη του κόσμου και για το λόγο αυτό επικρίνεται ότι δρα μέσα από μορφές επιβολής και ιμπεριαλισμού. Επιπλέον, ασκείται κριτική προβάλλοντας ότι οι σχετικές δράσεις στην πραγματικότητα αποτελούν το μέσο για προώθηση των δικών της στρατηγικών συμφερόντων, που σχετίζονται κυρίως με ζητήματα ασφάλειας (Fattal,2010:26-27).

¹⁰⁷ Βλ. περισσότερα για τους προβληματισμούς που απορρέουν από τη δημοκρατική θεωρία ειρήνης σε Rosato (2003).

Στην περίπτωση των παλαιστινιακών εκλογών μάλιστα, όταν η Ένωση δεν «ικανοποιήθηκε» με τα αποτελέσματά τους, έπαψε τις προσπάθειες εδραίωσης της εύθραυστης αυτής δημοκρατίας, προκαλώντας ένα πλήγμα στην νομιμοποίηση της κανονιστικής εξωτερικής της πολιτικής. Σημειώνεται ότι η Ε.Ε. είχε υποστηρίξει έντονα τη διεξαγωγή δημοκρατικών εκλογών στην Παλαιστίνη, αποστέλλοντας μάλιστα και αποστολή επιτήρησης των εκλογών¹⁰⁸, η οποία και βεβαίωσε την εκλογική διαδικασία ως ελεύθερη, δίκαια και διαφανή. Το γεγονός αυτό απομείωσε σημαντικά τη ρητορική της Ε.Ε. περί προώθησης της δημοκρατίας και ήγειρε ζητήματα «δύο μέτρων». Επιπλέον, για μεγάλο μέρος αραβικών κρατών, η κίνηση αυτή της Ε.Ε. οδήγησε σε ολοσχερή απώλεια αξιοπιστίας ως προς το ρόλο της στις ειρηνευτικές διαδικασίες στη Μέση Ανατολή, καταλογίζοντάς της υποκριτική συμπεριφορά (Gunning,2010:90-92).

5.2.3 Το ζήτημα των εποικισμών

Το 2005 εφαρμόστηκε από το Ισραήλ το «σχέδιο για τη μονομερή αποχώρηση», με την απομάκρυνση του συνόλου των εποίκων από τη Λωρίδα της Γάζας και τέσσερις εποικισμούς στη Δυτική Όχθη. Η πολιτική αυτή μέχρι σήμερα έχει αποτελέσει ένα «μυστήριο» ως προς τη σκοπιμότητά της, ενώ σημειώνεται ότι ο αριθμός των εποίκων ανέρχεται στους 600.000¹⁰⁹. Αρκετοί είναι εκείνοι που σε αυτή την κίνηση είδαν έναν διπλωματικό ελιγμό, προκειμένου το Ισραήλ να αποφορτίσει την πολιτική πίεση της διεθνούς κοινότητας και να αναστείλει τις διαδικασίες διαπραγμάτευσης (Rynhold&Waxman,2008:11-12) αλλά και ενδεχομένως να αποσπάσει την προσοχή της διεθνούς κοινότητας από την εξάπλωση των εποικισμών στη Δυτική Όχθη και το ζήτημα της κατασκευής του νέου διαχωριστικού τείχους¹¹⁰ (Tocci,2011:10). Σημειώνεται ότι το διαχωριστικό αυτό τείχος¹¹¹ απομακρύνει σημαντικά και τη δυνατότητα της λύσης δύο κρατών (Rose,2006:18).

¹⁰⁸ Κατά τη διάρκεια των εκλογών υπήρχαν 519 διεθνείς παρατηρητές (συμπεριλαμβανομένων από την Ε.Ε.) και περισσότεροι από 2.000 τοπικούς παρατηρητές (Fattal,2010:28).

¹⁰⁹ Οι έποικοι της Λωρίδας της Γάζας οι οποίοι απομακρύνθηκαν ανέρχονταν στους 8.500 κατά προσέγγιση (Rynhold&Waxman,2008:11).

¹¹⁰ Βλ. περισσότερα για μία ανάλυση της πολιτικής κατασκευής διαχωριστικών τειχών σε Baskin, G., Rosenberg, S. (2003) διαθέσιμο σε: http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_barrier_update_july_2011_english.pdf.

¹¹¹ Το Ισραήλ δεν αναγνωρίζει τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου αναφορικά με τη νομιμότητα του τείχους. Σημειώνεται ότι το Διεθνές Δικαστήριο με το να δεχθεί να εξετάσει την υπόθεση, ουσιαστικά αποδέχθηκε την ύπαρξη παλαιστινιακού κράτους, καθώς μόνο κράτη

Το ζήτημα των εποικισμών, ενδεχομένως να αποτελεί το πιο ακανθώδες όλων. Διατρέχει το σύνολο των εννοιών του διεθνούς δικαίου, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των δημοκρατικών αξιών ακόμα. Χωρίς να επιχειρηθεί μία ανάλυση επί της προβληματικής των προσαρτήσεων εδαφών και της απόσυρσης από εδάφη γενικότερα¹¹², το βέβαιο είναι ότι η Ε.Ε. θα πρέπει να εναρμονίσει τις διακηρυκτικές της θέσεις με τη διαχείριση του ζητήματος, κάτι που στο οποίο δεν έχει προβεί αποτελεσματικά έως σήμερα, όπως αναφέρθηκε και σε περιπτώσεις που παρουσιάστηκαν παραπάνω (Asseburg,2010:85).

Σε δεύτερο επίπεδο, η Ε.Ε. αλλά και το σύνολο της διεθνούς κοινότητας θα πρέπει να προβούν σε μια εκ νέου αξιολόγηση του ζητήματος και αναπροσαρμογής της πολιτικής τους επί του θέματος, καθώς αυτό συνδέεται άρρηκτα με την προωθούμενη περί δύο κρατών πρόταση για επίλυση της διένεξης. Σημειώνεται ότι η λύση μέσω δύο κρατών, περιλαμβάνει την προοπτική μετατόπισης δεκάδων χιλιάδων εποίκων, κάτι που θέτει με τη σειρά του νέα σειρά προβληματισμών. Όπως αναφέρθηκε, η συνεχιζόμενη παραβίαση του διεθνούς δικαίου μπορεί να καταλήξει στη δημιουργία νομίμων αξιώσεων και να εγείρει έτσι ζητήματα σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των εποίκων. Επιπλέον, η αποδοχή ενός «μίνι» κράτους από την πλευρά των Παλαιστίνιων, χωρίς την αποχώρηση σημαντικού αριθμού εποίκων δε θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή ή ακόμα και βιώσιμη. Περαιτέρω, η φόρμουλα της λύσης των δύο κρατών, σε περίπτωση που δεν ικανοποιεί την πλειοψηφία των πολιτών των δύο μερών¹¹³, κάτι εξαιρετικά πιθανό, ενδεχομένως να απαιτούνταν να επιβληθεί¹¹⁴, γεγονός που είναι αμφίβολο κατά πόσο θα οδηγούσε

επιτρέπεται να προσφεύγουν ενώπιόν του (Rose,2006:18). Βλ. τη σχετική έκδοση συμβουλευτικής γνώμης του Δικαστηρίου σε: ICJ, *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of 9 July 2004*, διαθέσιμο σε: <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1677.pdf>.

¹¹² Βλ. περισσότερα για το ζήτημα αυτό σε Lustick (1993).

¹¹³ Η λύση μέσω της δημιουργίας ενός κράτους, δεν προκρίνεται από την πλειοψηφία των πολιτών του Ισραήλ, γεγονός που καθιστά σαφές το μέγεθος της πολυπλοκότητας της διένεξης. Βασικός λόγος είναι η δημογραφική αλλαγή που θα επέρχεται στο Ισραήλ (Spencer,2009:6).

¹¹⁴ Υπάρχουν απόψεις που υποστηρίζουν ότι η περίοδος των διαπραγματεύσεων ως προς την ισραηλινο – παλαιστινιακή διένεξη έχει από καιρό λήξει και ότι ο μόνος τρόπος για την επίτευξη μιας οριστικής λύσης μέσω δύο κρατών θα ήταν η συνεργασία Ε.Ε. και Η.Π.Α. στα πλαίσια μιας επιχείρησης του ΝΑΤΟ στα εδάφη της Γάζας και της Δυτικής Όχθης, με παράλληλη εντολή των Ηνωμένων Εθνών και στόχο τη σταδιακή αποχώρηση των ισραηλινών εποίκων (Everts,2004:671). Ωστόσο, κάτι τέτοιο αμφίβολο είναι εάν θα οδηγούσε σε μια ειρηνική διευθέτηση κυρίως γιατί αγνοεί ότι η καρδιά της διένεξης είναι υπαρκτικής φύσεως.

στη δημιουργία δύο κρατών, ειρηνικών, που θα ζούσαν αρμονικά μεταξύ τους. Οι προβληματισμοί αυτοί αναδεικνύουν τις αντιφάσεις που πολλές φορές ενυπάρχουν σε μια κανονιστική εξωτερική πολιτική, καθώς οι προωθούμενες νόρμες πολλές φορές μπορεί να έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους.

Καθώς τα παραπάνω ζητήματα δεν έχουν καταστεί αντικείμενο διαπραγματεύσεων σε επαρκή βαθμό, η λύση μεταξύ δύο κρατών κρίνεται για πολλούς ως μία «εύκολη» διακηρυκτική επιλογή, ακόμα και ανεδαφική, ενώ πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν ότι ο βαθμός των εποικισμών έχει καταστήσει τη λύση μέσω δύο κρατών πλέον ανέφικτη. Υπό το πρίσμα αυτό, η κυρίαρχη επένδυση της Ε.Ε. στην ανάσχεση της διένεξης μέσα από τη χρηματοδότηση των Παλαιστινίων, κρίνεται από πολλούς ως διαιωνίζουσα το υπάρχον status quo, κάτι που οδηγεί σε μία εμπλοκή δίχως τέλος, καθώς σε περίπτωση που η Ε.Ε. αποχωρούσε, θα επικρατούσε μία κατάσταση γενικευμένης αστάθειας και ανθρωπιστικής κρίσης, γεγονός που ενδεχομένως να επέφερε μεγαλύτερο κόστος για την ίδια την Ε.Ε. (Hollis,2010:40). Στο πλαίσιο αυτό, έχει υποστηριχθεί μάλιστα ότι η Ε.Ε. ουσιαστικά ανέλαβε μία ευθύνη που υπό το διεθνές δίκαιο ανήκει στο Ισραήλ¹¹⁵ (Bobinska&Moghrabi,2008:11,16).

Όπως προκύπτει από την εξέταση των εσωτερικών και εξωτερικών περιορισμών στην εξωτερική πολιτική της Ένωσης, διαφαίνεται ότι παρά την ανεξάρτητη επιρροή που αυτοί ασκούν, περιορίζοντας σημαντικά τη δυναμική της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος, η ίδια η Ένωση δεν προέβη στην καλύτερη δυνατή διαχείριση του κανονιστικού της οπλοστασίου, προκειμένου να επιφέρει κανονιστικές επιδράσεις προς την κατεύθυνση της επίλυσης της διένεξης. Για το λόγο αυτό, πέρα από τις εγγενείς αδυναμίες μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής, είναι και οι εγγενείς αδυναμίες της εξωτερικής πολιτικής της ίδιας της Ένωσης που σχετίζονται με το βαθμό πολιτικής ολοκλήρωσης, αλλά και οι πολιτικές επιλογές της που συντελούν στη διαμόρφωση των ορίων της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος.

¹¹⁵ Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, ζητήματα που αφορούν σε κατεχόμενα εδάφη ρυθμίζονται από τη Συνθήκη της Χάγης του 1907 και τις Συνθήκες της Γενεύης του 1949. Ωστόσο, για την ισραηλινή πλευρά, τα Υψίπεδα του Γκολάν και η Ανατολική Ιερουσαλήμ υπάγονται στο κράτος του Ισραήλ δυνάμει αποφάσεων του ισραηλινού Κοινοβουλίου, σύμφωνα με τις οποίες οι σχετικοί νόμοι αντικατέστησαν σε ουσιαστικό επίπεδο την στρατιωτική διοίκηση στις περιοχές. Η ερμηνεία αυτή απορρίπτεται ωστόσο από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας (Yacobi&Newman,2008:176). Για μια ερμηνεία των ανωτέρω από το Ανώτατο Δικαστήριο του Ισραήλ βλ. σε Qurpti (1992) καθώς και στο ισραηλινής παραγωγής, διεθνώς βραβευμένο ντοκιμαντέρ «The Law In These Parts», διαθέσιμο σε: <https://www.thelawfilm.com/eng#!/the-film>.

Καταληκτικές Παρατηρήσεις

Με την παρούσα εργασία επιχειρήθηκε η διερεύνηση της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και σε πρακτικό, μέσα από την εξέταση μιας από τις πιο πολύπλοκες διενέξεις που έχουν απασχολήσει τη διεθνή κοινότητα, με σκοπό να αναδειχθούν οι διαστάσεις που αυτή παίρνει, τα δυνατά και αδύνατα σημεία της, η δυναμική και τα όριά της στο πεδίο των διεθνών σχέσεων.

Η ιδέα της κανονιστικής ισχύος αναδύθηκε στη συζήτηση επί των διεθνών σχέσεων, ως αναγκαίο ερμηνευτικό εργαλείο του νέου διεθνούς περιβάλλοντος, όπου η στρατιωτική και η πολιτική ισχύς δεν αρκούσαν πλέον προκειμένου να αξιολογήσουν τη δυναμική των νέων παγκόσμιων δρώντων, ενώ παράλληλα η νεορεαλιστική θεώρηση έμοιαζε να συναντά τα όριά της ως προς την προσέγγιση της νέας αυτής μεταβεσφαλιανής πραγματικότητας. Έχοντας ως πεμπτούσια τη διάχυση νορμών, με οδηγό το διεθνές δίκαιο και ήπια εργαλεία για την άσκησή της, η κανονιστική ισχύς βρήκε μοναδική έκφραση μέσα από το υβριδικό μόρφωμα της E.E., του οποίου οι ιδιαίτερες συνθήκες δημιουργίας και εξέλιξης, οδήγησαν σχεδόν στην ταύτισή τους. Από αυτό το σημείο εκκίνησε και το επιχείρημα της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος του Ian Manners.

Λόγω της ρευστότητας, των «σκοτεινών πλευρών» και «τυφλών σημείων» της, η ευρωπαϊκή κανονιστική ισχύς αποτελεί πρόσφορο έδαφος για άσκηση κριτικής ενώ γεννά μια ερμηνευτική πολλαπλότητα, ιδιαίτερα ως προς τον προσδιορισμό των κανονιστικών ποιοτήτων κατά την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Η σύγκρουση νορμών, η διαφορετική τους ερμηνεία από τους διεθνείς δρώντες, ο κίνδυνος συγκάλυψης συμφερόντων και ιμπεριαλιστικών τάσεων υπό το μανδύα της άσκησης κανονιστικής ισχύος αποτελούν κάποια από τα πιο συχνά εναύσματα για την αμφισβήτησή της. Σε αυτό το πλαίσιο, το κριτήριο της τήρησης του διεθνούς δικαίου αποτελεί την πιο «ασφαλή ασφαλιστική δικλείδα» ότι οι επιλογές μιας κανονιστικής εξωτερικής πολιτικής δεν συνιστούν ωμές επιδιώξεις εθνικών συμφερόντων με προθέσεις επιβολής επί των τρίτων μερών, αλλά λαμβάνονται εντός των ορίων της διεθνούς νομιμότητας και κυρίως νομιμοποίησης.

Στην περίπτωση της ισραηλινο – παλαιστινιακής διένεξης, η E.E. επιχείρησε να μετασηματίσει το πλαίσιο της διένεξης, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο στην πορεία επίλυσής της. Κάνοντας χρήση ήπιων, κανονιστικών εργαλείων, όπως αυτό της πολυμερούς συνεργασίας και του διαλόγου, της οικονομικής και ανθρωπιστικής βοήθειας, της προώθησης των δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων, της βελτίωσης της

ασφάλειας και της σταθερότητας μέσω αποστολών της ΚΠΑΑ, κατάφερε ως ένα βαθμό να δημιουργήσει μια νέα δυναμική η οποία πλαισιώνει τη διένεξη. Ωστόσο οι συνεχείς εξελίξεις που διαδραματίζονταν αναδείκνυαν κάθε φορά τα όρια της κανονιστικής ισχύος. Η υπαρξιακή φύση της διένεξης, ο κυρίαρχος ρόλος των ΗΠΑ, η έλλειψη συνοχής και αυτονομίας της ΚΕΠΠΑ, οι διατλαντικές σχέσεις, ο εσωτερικός διχασμός των Παλαιστινίων, το ζήτημα των εποικισμών αλλά και η ελλιπής αξιοποίηση από μέρους της Ένωσης των εργαλείων που διέθετε, δεν επέτρεψε στην κανονιστική της ισχύ να αναπτυχθεί στο μέγιστο δυνατό ώστε να επιφέρει ουσιαστικό αντίκτυπο επί της διένεξης.

Ωστόσο, αυτό δε θα πρέπει να οδηγήσει σε μια οπτική περί επικράτησης της σκληρής ισχύος έναντι της κανονιστικής, καθώς εν προκειμένω ούτε οι ΗΠΑ ή λοιποί διεθνείς δρώντες συνέβαλαν καθοριστικά στην επίλυση της διένεξης. Μάλιστα, μπορεί να ειπωθεί ότι η Ένωση κατοχύρωσε ένα συγκριτικό πλεονέκτημα, αυτό του μετασχηματισμού του ύφους της διένεξης – ως ένα βαθμό πάντα – μέσα από την άσκηση της κανονιστικής εξωτερικής της πολιτικής. Επισημαίνεται, ότι ιστορικά, η Ένωση ήταν η πρώτη που προώθησε την ιδέα της επικρατούσας σήμερα στη διεθνή κοινότητα λύσης υπέρ δύο κρατών, ενώ πρόσφατα, κατόπιν του τερματισμού των συγκρούσεων του καλοκαιριού του 2014, ένα από τα πρώτα ζητήματα που τέθηκαν και από τις δύο πλευρές ήταν το άνοιγμα του σημείου διέλευσης της Rafah, όπου αναπτύσσεται και η σχετική αποστολή της Ε.Ε. και αφορά στο ζωτικό θέμα της διευκόλυνσης της κυκλοφορίας των Παλαιστινίων και της οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ των μερών.

Από την διερεύνηση της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης, προκύπτει ότι αρκετά συχνά πράγματι απουσιάζει μια συνεκτική κανονιστική συμπεριφορά, οδηγώντας πολλούς να περιγράψουν την ιδέα της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος ως ουτοπικής, θεωρώντας ότι υπάρχει ένα κενό ανάμεσα στον τρόπο που η Ένωση παρουσιάζεται ως θέτουσα νόρμες και στα πραγματικά αποτελέσματα της εξωτερικής της δράσης¹¹⁶. Από την άλλη, «εάν με μια κανονιστική εξωτερική πολιτική εννοεί κανείς την επιδίωξη κανονιστικών στόχων μέσα από κανονιστικά μέσα τα οποία επιφέρουν πάντοτε έναν κανονιστικό αντίκτυπο, τότε αναπόφευκτα η Ένωση δεν

¹¹⁶ Βλ. σχετικά σε Schneipers & Sicurelli (2007) και σε Nicolaïdis & Howse (2002).

είναι σε όλες τις περιπτώσεις ένας κανονιστικός διεθνής δρών» (Tocci,2008:26). Στην αδυναμία πραγματοποίησης κανονιστικών επιδράσεων συμβάλλουν πλείστοι εξωτερικοί και εσωτερικοί παράγοντες που δεν είναι πάντοτε δεκτικοί επιρροής. Περαιτέρω, λαμβάνοντας μια περισσότερο πραγματιστική θέση, θα ήταν ίσως υποκριτικό να αναμένει κανείς από μια διεθνή δύναμη να δρα αποκλειστικά και απόλυτα στη βάση νομών. Ιδιαίτερα στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, όπου οι προκλήσεις ασφαλείας και οι διεθνείς τάσεις που έχουν διαμορφωθεί απειλούν σημαντικά την κανονιστική ισχύ της Ένωσης, ειδικότερα όσον αφορά στο ζήτημα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Kugal,2012&Manners,2006). Άλλωστε, νόρμες και συμφέροντα συχνά διαπλέκονται, καθώς η ερμηνεία και ο τρόπος ενσωμάτωσης των νομών, εξαρτάται και από τα κίνητρα των διεθνών δρώντων, τα οποία με τη σειρά τους θεμελιώνονται στη βάση εθνικών συμφερόντων. Αντιστοίχως, «οι νόρμες, αντιπροσωπεύουν το εννοιολογικό πρίσμα μέσα από το οποίο τα συμφέροντα δομούνται, ερμηνεύονται, προτεραιοποιούνται και εφαρμόζονται, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα τα συμφέροντα να αποτελούν την οριακή ορθολογικότητα εντός της οποίας λειτουργούν οι νόρμες» (Tilley,2012:453&Tocci,2008:5,6). Με τον τρόπο αυτό, μια αυστηρή διάκριση ανάμεσα σε νόρμες και συμφέροντα και κατ' επέκταση ανάμεσα σε μια κανονιστική εξωτερική πολιτική και σε μία μη κανονιστική, καθίσταται εξαιρετικά δυσχερές εγχείρημα. Για το λόγο αυτό, «η κανονιστική ισχύς, μπορεί να ιδωθεί καλύτερα ως ένας ιδεότυπος τον οποίο η Ένωση προσεγγίζει περισσότερο από τις άλλες μεγάλες δυνάμεις» (Forsberg,2011:183).

Σε κάθε περίπτωση, η Ε.Ε. σήμερα αποτελεί κυρίαρχη δύναμη ως προς την προώθηση νομών όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η τήρηση του διεθνούς δικαίου, οι δημοκρατικές αρχές, η καταπολέμηση των διακρίσεων, η καλή διακυβέρνηση, αρχές στις οποίες έχει προσδώσει νομική βάση και τις οποίες είναι δεσμευμένη να τηρεί στις σχέσεις της με τον κόσμο αλλά και τα κράτη – μέλη. Σε αυτό το πλαίσιο, το εγχείρημα της ευρωπαϊκής κανονιστικής ισχύος, παρά τις εγγενείς αδυναμίες του, παραμένει μέχρι και σήμερα το καταλληλότερο θεωρητικό εργαλείο προκειμένου να κατανοήσει κανείς την Ε.Ε. ως διεθνή δρώντα, ενώ παράλληλα αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα στις θεωρίες περί ισχύος στο νέο, μεταβεσφαλιανό διεθνές περιβάλλον.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Aoun, E. (2003), 'European Foreign Policy and the Arab-Israeli Dispute: Much A do About Nothing?' *European Foreign Affairs Review* 8, Kluwer Law International

Baskin, G., Rosenberg, S. (2003), 'The New Walls and Fences: Consequences for Israel and Palestine', *Centre for European Policy Studies*, CEPS Middle East & Euro – Med Project, Working Paper No 9

Behrendt, S., Hanelt, C. (2010), *Bound to Cooperate –Europe and the Middle East*, Gütersloh, Bertelsman Foundation Publishers

Ben Ami, S., Bassiouni, C. (2009), *A Guide to Documents on the Arab – Palestinian/Israeli Conflict: 1897 – 2008*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers

Bobinska, L., Mughrabi, M. (2008), 'New EU Member States' Policy towards the Israeli-Palestinian Conflict: the Case of Poland', *Euromesco*, Paper No 69

Brown, C. (2005), 'Ethics, interests and foreign policy', σε K. Smith and M.Light (eds), *Ethics and Foreign Policy*, Cambridge, Cambridge University Press.

Bull, H. (1982), 'Civilian Power Europe A Contradiction in Terms?' *Journal of Common Market Studies*, Vol.21, No.2

Buzan, B. & Little, R. (2000), *International Systems in World History*, Oxford, Oxford University Press

Carr, E.H. (1962), *The Twenty Years' Crisis 1919- 1939: An Introduction to the Study of International Relations*, London, Macmillan

Cebeci, M. (2011), 'The Middle East and Iraq in EU and US Foreign Policy: Implications for Transatlantic Relations', *Issues in EU and US Foreign Policy*, Lexington Books

Diez, T. (2005), 'Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering Normative Power Europe', *Millenium, Journal of International Studies*, Vol. 33, No 3

Diez. T., Albert, M. & Stetter, S. (2008), 'The transforming power of integration: conceptualizing border conflicts', *The European Union and Border Conflicts*, Cambridge, Cambridge University Press

Duchêne, F. (1972), 'Europe's role in World Peace', σε Mayne, R. (ed.), *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, London, Fontana

Duchêne, F. (1973), 'The European Community and the Uncertainties of Interdependence', σε *A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems before the European Community*, eds. Max Kohntamm and Wolfgang Hager, London, Macmillan

Emmons, C. (2012), 'The European Union in the Quartet: Acceptance and Influence in the Middle East Process', *Claremont-UC Undergraduate Research Conference on the European Union*, Vol. 2012, No.2.

Etzioni A (1961), *A Comparative Analysis of Complex Organizations*, Glencoe, IL, Free Press

European Centre of North Carolina (EUCE) (2008), 'Europe's Role in the Palestinian – Israeli Conflict' (2008), *Network of European Union, Centers of Excellence, EU Briefings*

Everts, S. (2004), 'The ultimate test case: can Europe and America forge a joint strategy for the wider Middle East?', *International Affairs*, Vol. 80, No 4

Eyskens, M. (1991) War in the Gulf: Europe; Gulf fighting shatters Europeans' fragile unity. *The New York Times*

Fattal, R. (2010), 'The Foreign Policy of the EU in the Palestinian Territory', *Centre for European Policy Studies*, CEPS Working Document No 328

Fiott, D. (2011), 'The EU's Normative Power in a Multipolar World' EUSA Biennial Conference 2011, Boston

Forsberg, T. (2011), Normative Power Europe once again: a Conceptual Analysis of an Ideal Type, *Journal of Common Market Studies*, Vol.49, No 6

Galtung J (1989), *Europe in the Making*, New York, Crane Russak

Harpaz, G. (2004), ‘The Dispute over the Treatment of Products Exported to the European Union from the Golan Heights, East Jerusalem, the West Bank and the Gaza Strip-The Limits of Power and the Limits of the Law’, *Journal of World Trade*, Vol. 38, No 6

Hirsch, M. (2002), ‘Rules of Origin as Trade or Foreign Policy Instruments? The European Union Policy on Products Manufactured in the Settlements in the West Bank and the Gaza Strip’, *Fordham International Law Journal*, Vol. 26, No 3, Article 4

Hollis, R. (2010), ‘The basic stakes and strategy of the EU and Member States’, in ‘European Involvement in the Arab Israeli Conflict’, *European Union Institute for Security Studies*, Chaillot Papers

Holsti, K.J. (1995), *International Politics: A Framework for Analysis*, 7th edition, Englewood Cliff NG, Prentice-Hall.

Hyde – Price, A. (2006), ‘Normative Power Europe: a realist critique’, *Journal of European Public Policy*, Vol.13, No 2, Routledge

ICJ (2004), *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, *Advisory Opinion of 9 July 2004*, διαθέσιμο σε: <http://www.icj-cij.org/docket/files/131/1677.pdf>

Κεντρωτής, Κ. (2010), *Εξωτερική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Μεταρρυθμιστική Συνθήκη*, Αθήνα, Παπαζήσης

Kinnvall, C. (1995), *Cultural Diffusion and Political Learning: the Democratization of China*, Lund, Lund University Press

Laïdi, Z. (2008), *European Preferences and their Reception*. σε: Laïdi, *ZEU Foreign Policy in a Globalised World: normative power and social preferences*, London, Routledge

Leinonen, J. (2012), *The Beginning of the Cold War as a Phenomenon of Realpolitik*, Finland, University of Jyvaskyla

Lucarelli, S. & Manners, I. (2006), *Values and Principles in European Union foreign policy*, Routledge

Lustick, I. (1993), *Unsettled States Disputed Lands, Britain and Ireland, France and Algeria, Israel and the West Bank – Gaza*, N.Y, Cornell University Press

Manners, I. (2002), ‘Normative Power Europe: A contradiction in terms?’, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No 2, Blackwell Publishers Ltd.

Manners, I. (2006), ‘Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads’, *Journal of European Public Policy*, Vol.13, No2, Routledge

Manners, I. (2006), European Union ‘Normative Power’ and the Security Challenge, *European Security*, Vol.15, No 4

Manners, I. (2013a), ‘Assessing the decennial, reassessing the global: Understanding European Union normative power in global politics’, *Cooperation and Conflict*, Vol. 48, No 304, Sage Publications

Manners, I. (2013b), ‘Normative Power More Relevant than Ever’, EGS, *Towards a European Global Strategy*, διαθέσιμο σε: <http://www.euglobalstrategy.eu/nyheter/opinions/manners-eu-is-still-a-normative-power>

Mauil, H. (1990), ‘Germany and Japan: the New Civilian Powers’, *Foreign Affairs*, Vol.69, No 5

Merlingen, M. (2007), ‘Everything Is Dangerous: A Critique of ‘Normative Power Europe’’, *Security Dialogue*, Vol. 38, No 435, Sage Publications

Metreveli, T. (2011), *The EU's normative power – Its greatest strength or its greatest weakness*, διαθέσιμο σε:

http://www.academia.edu/1506544/The_EUs_Normative_Power_-_Strength_or_Weakness

Μισσιρά, Β. (2013), *Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην Ευρώπη, ΕΣΔΑ και ΕΕ σε αναζήτηση ισορροπίας*, Αθήνα, Σιδέρης

Möckli, D. (2010), 'The Middle East conflict, transatlantic ties and the Quartet', in 'European Involvement in the Arab Israeli Conflict', *European Union Institute for Security Studies*, Chaillot Papers

Momani, B. (2007), 'The EU, the Middle East, and Regional Integration', *World Economics*, Vol. 8 No 1

Morgenthau, H.J. (1978), *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, Alfred A. Knopf

Morgenthau, H. (1982), *In Defense of the National Interest*, Lanham, University of Maryland Press

Nicolaïdis, K & Howse, R. (2002). This is my EUtopia: Narrative as Power, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 40, No 4

Niemann, A. & Wekker, T. (2010), Normative power Europe? EU relations with Moldova, *European Integration online Papers (EIoP)*, Vol. 14, Article 14

Nye, J. (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York, Public Affairs

OCHA - United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (2011), *Occupied Palestine territory*, Special Focus, Barrier Update, διαθέσιμο σε: http://www.ochaopt.org/documents/ocha_opt_barrier_update_july_2011_english.pdf

Panbianco, S. (2010), 'The EU and the Middle East', *The Foreign Policy of the European Union, Assessing Europe's Role in the World*, The Brookings Institution

Pardo, S., Peters, J. (2010), *Uneasy Neighbors: Israel and the European Union*, Plymouth, Lexington Books

Πασσάς, Α., (2012), *Η εθνική δημόσια διοίκηση στην Ευρωπαϊκή Ενωσιακή διαδικασία*, Αθήνα, Παπαζήσης

Qupiti, M.,(1992) ‘The Application of International Law in the Occupied Territories as Reflected in th Judgements of the High Court of Justice in Israel’, *Qupiti Law*

Risse, T. (2000), ‘Let’s Argue!’ Communicative Action in World Politics”, *International Organization*, Vol. 54, No. 1

Roberts, G. (2011), ‘The Cold War as History’, *International Affairs*, Vol. 87, No. 6

Rosato, S. (2003), The Flawed Logic of Democratic Peace Theory, *American Political Science Review*, Issue No 4

Rose, J. (2006), *Το Ζήτημα του Σιωνισμού*, Αθήνα, ΠΟΙΟΤΗΤΑ

Rosecrance, R. (1998), ‘The European Union: A New Type of International Actor’, σε Zielonka, J. (ed), *Paradoxes of European Foreign Policy*, the Hague, Kluwer Law International

Rynhold, J., Waxman, D. (2008), ‘Ideological Change and Israel’s Disengagement from Gaza’, *Political Science Quarterly*, Volume 123, No 1

Samhuri, M (2007), ‘The West Bank First Strategy: A Political – Economy Critical Assessment’, *Crown Center for Middle East Studies*, Working Paper No 2, Waltham

Sanz, A. (2010), ‘The conflict and the EU’s assistance to the Palestinians’ in ‘European Involvement in the Arab Israeli Conflict’, *European Union Institute for Security Studies*, Chaillot Papers

Sanz, A. (2013), EU – Israel Relations: Promoting and Ensuring Respect for International Law, *Euro - Mediterranean Human Rights Network*, Brussels

Selim, S. (2010), 'The European Union and the Arab – Israeli Conflict: A Search of a New Approach' in 'Europe and the Middle East - perspectives on Major Policy Issues: What does the future hold for the EU's efforts in the Middle East?', *Centre for European Reform*

Shlaim, A. & Rogan, E. (2001), *The War for Palestine, Rewriting the History of 1948*, Cambridge, Cambridge University Press

Sjursen, H. (2006), 'The EU as a normative power: how can this be?', *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, No 2

Schneipers, S. & Sicurelli, D. (2007). Normative Power Europe: a Credible Utopia?. *Journal of Common Market Studies*, Vol 45, No 6

Spencer, C. (2009), 'New Challenges for EU Israel Relations after the Gaza War', *Israeli European Policy Network*

Stavridis S. (2001), Why the militarizing of the EU is strengthening the concept of civilian power Europe?, Working Paper 2001/17, *Robert Schuman Centre for Advanced Studies*, European University Institute

Στεφάνου Κ.Α. - Καταπόδης Γ.Ν. (2008), *Οι Ευρωπαϊκές Συνθήκες μετά την Αναθεώρηση της Λισσαβώνας*, Αθήνα, Σάκκουλας

Stivachtis, Y. (2007), *The State of European Integration*, Ashgate

Tibi, B. (1998), *Conflict and War in the Middle East, From Interstate War to New Security*, London, Macmillan Press

Tilley, R. (2012), 'Normative Power Europe and Human Rights: A Critical Analysis', *POLIS Journal*, Vol. 7

Timuş, N. (2010), 'The Impact of Democracy Promotion on Party Financing in the East European Neighbourhood', *European Integration online Papers (EIoP)*, Vol. 14, No 3

Tocci, N. (2007), *The EU and Conflict Resolution: Promoting Peace in the Backyard*, Routledge

Tocci, N. (2008), 'The European Union as a Normative Foreign Policy Actor', *Centre for European Policy Studies*, CEPS Working Document No 281

Tocci, N. (2010), 'The Conflict and EU – Israeli Relations' in 'European Involvement in the Arab Israeli Conflict', *European Union Institute for Security Studies*, Chaillot Papers

Tocci, N. (2011), 'The EU, the Middle East Quartet and (In)effective Multilateralism', in 'Multilateralism and the EU in the Contemporary Global Order', *Mercury*, Paper No 9

Trunkos, J.(2013), What Is Soft Power Capability And How Does It Impact Foreign Policy Judit-Trunkos, University of South Carolina, διαθέσιμο σε: <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2013-acdusa/What-Is-Soft-Power-Capability-And-How-Does-It-Impact-Foreign-Policy--Judit-Trunkos.pdf>

Tutuianu, S. (2013), 'Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World', *Asser Press*, The Hague

Twitchett, K. (1976), *Europe and the World: The External Relations of the Common Market*, New York, St. Martin's Press

Whitehead, L. (1996), *The International Dimension of Democratization: Europe and the Americas*, Oxford, Oxford University Press

Whitman, R. (1998), *From Civilian Power to Superpower? The International Identity of the European Union*, Basingstoke, Palgrave

Χρυσόχου, Δ.Ν. (2003), *Θεωρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης*, Αθήνα, Παπαζήσης

Yacobi, H. & Newman, D. (2008), 'The EU and the Israel – Palestine Conflict', *The European Union and Border Conflicts*, Cambridge, Cambridge University Press

